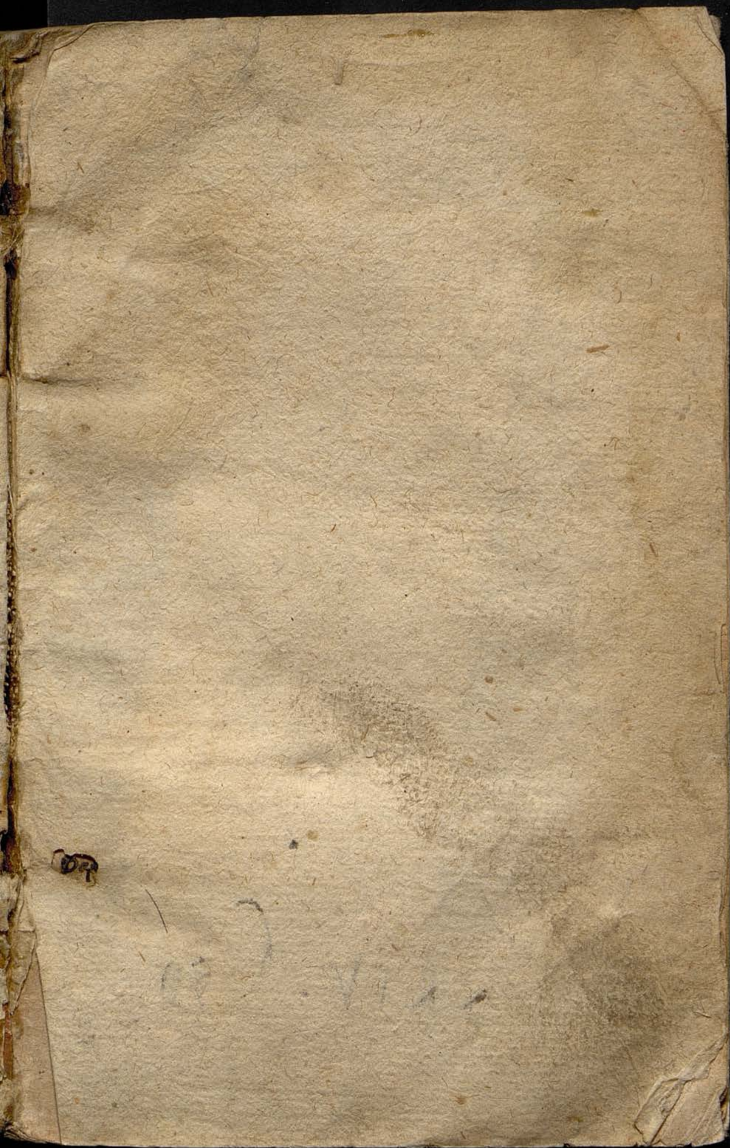
Socinus

V
B
J
C

DE
IESU CHRISTI FILII DEI
NATURA
SIVE ESSENTIA,

Nec non

DE PECCATORUM PER IPSUM EXPIATIONE

Disputatio,

Adversus ANDREAM VOLANUM:

In qua & prior ad Paraenesim ejusdem Volani; & ad ea, quae ipse huic objecit, plenior altera responsio habetur:

Secundò edita.

Paulus 2. ad Cor: 5.
Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis peccata ipsorum.

RACOVIÆ,
Typis Sebastiani Sternacii, 1627.

ILLVSTRI IN PRIMIS AC MAGNIFICO DOMINO,

D. IOHANNI KISZKÆ

A CIECHANOVVIEC, SAMOGITIÆ PRÆSIDI GENERALI, &c.

Domino & Patrono ſuo perpetuâ obſervantiâ colendo.

QVantum ad Chriſtianam pietatem colendam ac retinendam, & ad exteros propagandam, Illuſtris ac Magnifice Domine, momentum habeat ipſius CHRISTI naturę ſive eſſentię, nec non expiationis peccatorum per ipſum, vera cognitio, neminem eſſe arbitror, qui, ex parte ſaltem, clarè non perſpiciat. Quapropter, cum, annos ab hinc ferme quinq; diſputationem quandam adverſus Andream Volanum, aliquot annis ante cœptam, abſolviſſem, in qua utrumq; horum religionis noſtræ capitum (quamquam alterum al-

tero multò copiosiùs) ita tractatur, ut facilè posit inde apparere, quid de utroq; statuendum sit; nihil ab eo tempore antiqui⁹ habui, quàm, ut disputationem hanc ipsam ederem. Sed vix tandem nuper factum est, ut id præstare potuerim. Quod peropportunè in hoc tempus incidit, cum non apud alios modò, sed etiam apud quosdam ex nostris, me pessimè audire, apertè cognovi. quia videlicet, per Christi sanguinem ac mortem alia ratione expiata fuisse nostra peccata, contendo, quàm vulgò tradatur. Ex hac enim disputatione constabit, quàm immeritò ab istis traducar, tamquam is, qui Christi sanguinem & mortē a nostrorum peccatorum expiatione excludam. ut quidam etiam ex ipsis, publicè scriptis editis affirmare

mare non dubitarunt. Quamquam id multò clariùs apparebit, ſi umquam mihi Deus dederit, ut aliam diſputationem meam de IeſuChriſto ſervatore, ante annos jam decem cõſcriptam, edere poſsim. Interim, qui de me hac in re malè ſentiunt, habebunt ſaltem, unde, cur, de me malè ſentire ſe debere, exiſtiment, poſthac ipſi noſcant. Ante hac enim, plerique ex meis reprehenſoribus potiùs audita quædam, quàm cognita, in me culparunt. Tempus autem veritatis, ut ajunt, pater, quemadmodum noſtros homines, dum de Chriſti natura atque eſſentia aliter docent, atque alii doceant, veram ipſius Chriſti gloriam quærere oſtendet: ſic me, dum de peccatorum per Chriſtum expiatione diverſè ab aliis do-

liis docendum ſentio, id curare demonſtrabit, ut ipſi Chriſto ſuus verus honor ac majeſtas illibata conſtet. Iam ad iſta, quæ ſupra expoſui, quib. ad meam hanc adverſus Andream Volanum diſputationem edendam impulſus fui, nonnullorum fratrum, & amicorum aſsiduæ preces, atq; adhortationes acceſſerunt. Quare vix ullum fore credo, qui meum hoc factum reprehendere audeat. præſertim, cum Volani ſcripta, ad quæ reſpondeo, non ſolum univerſum cœtum noſtrum, verùm etiam me ipſum privatim petant, eaque jam ab annis ſeptem, ſine ulla reſponſione, publicè extent. Tibi autem, ILLUSTRIS AC MAGNIFICE DOMINE, cui, ob tuas maximas virtutes, & ſingularem in me humanitatem,

tatem, omnia me debere, libens agnoſco, & profiteor, hoc mearum vigiliarum munus offero ac dedico: non quidem, ut eorum, quæ hîc a me dicuntur, patrocinium ſuſcipias (neque enim vel humano patrocinio divina veritas eget, vel, ſi quid minùs rectè dictum a me fuerit, id defendi volo) ſed ut te ad ea, quæ hîc diſputantur, perlegenda & cognoſcenda alacriorem & diligentiorem reddam. Quantò enim opibus cæteris noſtri cœtus in hoc regno præſtas, tantò te ardentiùs cæleſtem veritatem inquirere decet. ut eam non ex aliorum, ſed ex tua ipſius inveſtigatione penitiùs cognitam, promovendam quoque & propagandam, quemadmodum

facilè poteris, omnino cures. Deus tibi concedat, ut, ſpretis aliis rebus omnibus, uni ipſius gloriæ perpetuò ſtudeas. Dat. 14. Iunii 1588.

Illuſtri Magnificentiæ tuæ

Addictiſſimus & deditiſſimus in Domino F. S.

DE IESU CHRISTI FILII DEI NATURÆ SIVE ESSENTIA,

NEC NON

De peccatorum per ipsum expiatione

DISPUTATIO adversus Andream Volanum.

In qua & prior ad Parænesim ejusdem Volani, & ad ea, quæ ipse huic objecit, plenior altera responsio habetur.

Utriusque responsionis auctor ad lectorem.

VM annos ab hinc tres allata ex Litvania in Poloniam ad nos fuisset epistola quædam Andreæ Volani, quam ipse, Parænesim ad omnes in regno Poloniæ, magnoq; ducatu Litvaniæ, Samosatenianæ vel Ebioniticæ doctrinæ professores, inscripserat; rogarunt me ejus loci fratres, ubi tunc degebam, ut non ipsorum modò, verùm etiam aliorum omnium no-

um no-

um nomine ad Paræneſim iſtam reſpondere vellem; idq; quàm primùm: certo etiam ſpatio pauciſſimorum dierum ad eam rem mihi aſſignato atque præſcripto. Etenim nuncius, qui in Litvaniam reverſurus erat, & per quem illi omnino, reſponſum mittendum, judicabant, diutius eo in loco commorari ſe non poſſe, ſed quàm celerrimè ſibi diſcedendum eſſe, affirmabat. Ego, etſi nec doctrinam, nec ingenium ejusmodi mihi eſſe noveram, ut vel præ cæteris ad id munus deligendus eſſem, vel tam brevi tempore quidquam magnopere probandum præſtare poſſem; tamen cum & fratribus me omnia debere agnoſcerem, & Volani epiſtolâ perlectâ, non adeò aut difficile, aut laborioſum eſſe judicaſſem, ad omnia, quæ contra noſtros homines revera, contraq; ſententiam noſtram de Deo, Chriſtoq; ejus in ea continebantur, ita reſpondere, ut quicunq; veræ pietatis, veræq; divinarum rerum ſcientiæ amatores eſſent, facilè & cauſſæ noſtræ juſtitiam & Volani in nos ſive errorem, ſive iniquitatem perſpicerent, cumq; nobis, noſtraq; ſententiâ defendendâ, ipſius Dei, Chriſtiq; ejus veræ gloriæ defenſionem contineri, perſuaſiſſimum haberem, haud ſanè invitus demandatam mihi provinciam ſuſcepi; ac, DEO adjutore, intra mihi præſcriptum tempus re-

ſponſio

sponsionem scripsi: non eam quidem plenam admodum, aut accuratè digestam atque dispositam; sed tamen ejusmodi, ni fallor, quæ haud omnino immeritò Volani epistolæ ea in parte, cui respondebatur, opponi posset. Volui tamen, celeritatis, qua conscripta fuerat, indicium aliquod manifestum in ipso titulo exstare. Itaque Tumultuariam præ temporis angustia responsionem, eam inscripsi. Vnde fortasse in primis suis contra me verbis, me tumultuari, ait Volanus, Nomen verò meum cum ob hanc ipsam caussam, tum propter alias nonnullas homine Christiano, ut arbitror, non prorsus indignas, reticendum censui. satis esse existimans, si ab uno quodam illam exaratam fuisse, constaret: ne cœtus ipse universus, cujus nomine eam scripseram, cum is magna ex parte ne scriptam quidem fuisse, sciret, in crimen quodammodo vocari posset, si quid in ea minùs rectè dictum deprehenderetur. præsertim, cum quædam ibi de ratione expiationis nostrorum peccatorum per Christum attigissem, quæ an aliis omnibus, quorum nomine respondebam, probarentur nec ne, plurimùm dubitabam. Cujusdam igitur boni viri illam esse, ut inscriptio ipsa quemlibet moneret, curavi. Fratres eam acceptam, cum ne perlegendi quidem illam otium habu-

issent, ad alios primùm in Polonia fratres, qui in ipso itinere occurrebant, deinde in Litvaniam ad eum, a quo Volani epistola ad nos transmissa fuerat, deferendam properanti nuncio dederunt. Quam ad ipsius Volani manus pervenisse, non ita multò post certior sum factus, cum firma spe, vel illum nobis in hac disputatione, concessurum, vel, novo scripto edito, responsurum. Quorum sanè utrumque, quanquam non æquè, vehementer lætabar. Verisimile enim admodum mihi fiebat, ut, si minùs contigisset, doctum alioquin hominem & pietatis studiosum ab inveterato errore in capite religionis nostræ tanti momenti discedere, saltem ex ejus responsione occasio nobis daretur tota de re uberiùs atque accuratiùs scribendi, ac potissimùm omnia sanctarum litterarum testimonia, quæ huc maximè pertinere viderentur, diligentiùs aliquantò, quàm antehac factum esset, & fortasse veriùs, interpretandi, atque explanandi. Ecce autem, dum post menses non paucos hæc eadem mecum animo revolvo, affertur mihi jucundissimus nuncius, Volanum respondisse ac responsionem ipsam ad symmystas suos in Poloniam misisse. Ex quibus curavi statim ut quæreretur, num res ita se haberet, & meo nomine ejus scripti exemplum peteretur. Fassi sunt ipsi qui-

ipsi quidem, Volani scriptum, quo mea responsio refellebatur, ad se missum fuisse: sed ejus exemplum daturos, ejusvé describendi copiam se facturos, negarunt. Etenim formis illud excudi debere, & publicari propediem. Quare hoc tempus, quod breve admodum futurum appareret, me & alios expectare æquum esse. Quamquam verò vehementer scripti illius legendi desiderio tenebar; tamen non potui non probare responsum, quod retuleram. nec sanè, si, scriptum publicandum omnino esse, antea rescivissem, ejus exemplum petere umquam ausus fuissem. Mitigavit autem dolorem, quem ex non adepta tam desiderata re capiebam, id ipsum, unde fiebat, ut non adipiscerer. Nihil enim mihi gratius contingere poterat, quàm Volani responsionis publicatio: quippe quæ & veritatis inquirendæ majorem ansam præbitura esset, & non modò prioris responsionis meæ publicationem, verùm etiam alterius plenioris atque exactioris tum scriptionem, tum publicationem non excusabilem solum, sed etiam quodammodo necessariam effectura esset. Vnde etiam factum est, ut diu, contra quàm putaram, operis editionem expectare non admodum grave mihi fuerit. Tandem prodiit Volani scriptum Spiræ formis excusum anno superiore.

riore. Quod, ſimulatq; in meas manus pervenit, avidè ad legendum arripui. nec deſtiti, donec eo ipſo die totum perlegerim. Verùm, eo perlecto, immo in ipſo ferme legendi initio magna, vel potiùs omni de ſpe decidi. Primùm, enim opus ipſum, quod, tanto cum deſiderio, in publicum edi, expectaveram, ſatis exiguum eſſe, cognovi. Deinde animadverti, Volanum non adverſus reſponſionem meam præcipuè, ſed adverſus aliud quoddam, neſcio cujus ſcriptum, (tametſi ſuſpicor, quisnam ejus fuerit auctor) ſibi pro reſponſione ad Parænesim ſuam oblatum reſcripſiſſe. Quinimmo, ni fallor, reſponſionis meæ ille nec tacitè, nec apertè quidquam meminit, niſi poſt multas tandem paginas. ubi potiùs mei ſub nomine cujusdam alterius ex eadem cohorte Anonymi ſcriptoris mentionem facere incipit, quàm ipſius reſponſionis meæ; quam nuſquam reſponſionis ſibi traditæ nomine dignatur. Et ſanè non tam miror, quòd ei aliud cujuſquam ſcriptum pro reſponſione exhibitum fuerit, cum ſciam, fratres nulli alii præter me Volano reſpondendi munus dediſſe, quàm quòd ipſe Volanus, cum reſponſionem meam, ſive unà ſimul cum altera illa reſponſione, ſive ſeparatim acceperit; tamen nec in initio ſcripti ſui ejus clarè ac diſtinctè meminerit,

nerit,

nerit, nec me Adversarium disertè ac simpliciter, sive Antagonistam suum umquam nominet; sed his nominibus perpetuò illum alterum designet, atq; intelligat. Itaque major libri pars, ejusq;, ut dixi non magni, non in mea responsione refellenda, sed in illius alterius scripto refutando insumitur. Præterea in iis non adeò multis paginis, ubi contra me disputatur, ea, quæ præcipua sunt, id est sacrorum testimoniorum, quibus usus fuerat Volanus, explicationes, ad eaq; responsiones meæ bona ex parte ne commemorantur quidem: & earum, quæ commemorantur, nonnullæ, quæ, tamquam novæ & Volano ipsi, ut arbitror, antea inauditæ, multò magis, quàm cæteræ, refutatione egere videbantur, verbo tantùm, & convitiis, ac maledictis refelluntur. quibus ad se defendendum, nosq; oppugnandos comparatis a Volano armis, adeò scriptum ejus abundat, ut, si hac ratione vincitur, is sine dubio (de me præsertim; nam illius, quem adversarium suum vocat, responsionem non vidi) jam victoriam reportaverit, jamq; triumphum, ut libet, canere possit. Huc accedit, quòd præter ea, quæ in Parænesi attulerat, ad suam de Christi natura sententiam confirmandam, nostramq; convellendam, quæq; in mea responsione abunde confutata

fuerant, pauca omnino affert, præter quasdam e suo capite confictas rationes, easq; ad excipiendum potiùs, quàm ad quidquam probandum accommodatas. quæ, ut per se ipsæ infirmissimæ sunt, sic nullum prorsus habent in divinis litteris firmamentum. In eo autem plurimum laborat, ut, quæ priùs dixerat, exornet, atq; amplificet (quamvis interim sæpe nihil omnino ad ea respondeat, quæ ego illis objeceram) ac quædam, inter illa potissimùm, quæ infirmiora sunt. quòd nimirum arbitretur, se ibi uberiorem segetem verisimilium quorundam, & signorum, fallacium tamen, habere, unde argumenta sua ducere possit, quibus & sibi ipsi, & aliis imprudens imponat. Qualis est totus locus ille de antiquissimo & perpetuo in Christi ecclesia, ut ipse affirmat, super eadem, quam ipse tuetur, sententia, consensu atq; decreto. Hæc igitur ego, & alia præterea nonnulla animadvertens, meq; mea spe planè frustratum videns, nec mihi argumentum a Volani scripto suppeditari cernens de universa hac inter ipsum, & nos controversia pro rei dignitate tractationem aggrediendi, in aliud tempus, aliamq; occasionem id differens, constitueram statim ad Volanum refutandum priorem tantùm meam responsionem publicare; quibusdam adjunctis, unde ea refel-

ea refellerentur, quæ privatim & propriè contra illam a Volano sunt scripta. Sed postmodum, cum ne hoc quidem facere mihi necessarium videretur, aliis, quæ plus urgebant, rebus intentus, supersedendum hoc, quamvis non magno labore tantisper duxi, dum minùs essem occupatus. Id autem nunc demum non ita ante multos dies mihi contigit. quibus factum est, ut opportunè me amici & præsentes & absentes monuerint, ne, Volani librum diutius sine responsione ulla esse, paterer. Cuperent autem illi, ut ad omnia diligenter ac copiosè responderem, quæ in eo libro leguntur, caussæ nostræ quoquo pacto adversa. Ego verò libentissimè illis morem gererem, nisi, ubi nunc sum, libris planè destituerer, quibus maximè ad eam rem est opus. Quare cogor meum illud consilium ferme sequi, quod paulo ante exposui. Meam igitur priorem responsionem hîc primùm subjiciam a me recognitam, & propterea quibusdam in locis, paucissimis tamen, emendatam; ubi videlicet vel præ nimia festinatione leviter lapsus fueram, vel non satis apertè mentem meam explicueram. Atque hoc posterius in nonnullis locis mihi contigit, qui acriter reprehenduntur a Volano. quorum tamen nullum mutavi: etiamsi id meo jure facere potuissem; dummodo

 alicubi,

alicubi, exemplum Volano traditum sic se habuisse, confessus essem, quemadmodum ferrent illius verba. Nullum, inquam, ex locis a Volano reprehensis, in eo, in quo ab ipso reprehenduntur, mutavi; ne is ullam de me conquerendi caussam, licèt minùs justam, habere possit. Iam post priorem responsionem meam illico alteram responsionem adjiciam ad ea ómnia, quæ toto Volani posteriore scripto contra me ipsamq; meam priorem responsionem continentur. Et quoniam Volanus, ut dictum est, Anonymum me, nec ullo alio præterea certo nomine appellat (quamquam cæteroqui plurimis speciosis, scilicet, titulis me ornat) nec ulla caussa est, cur potiùs nunc, quàm antea, nomen meum in hisce responsionibus meis apparere velim, Anonymi sanè cujusdam & dicantur, & inscribantur.

AD ANDREÆ VOLANI PARÆNESIM,

FRATRUM NOMINE, QUI IN Regno Poloniæ magnoque Ducatu Lituaniæ de uno Deo Patre, unoque Dei filio consentiunt, quos ipse Samosatenianæ vel Ebioniticæ doctrinæ professores appellat,

Anonymi cujusdam

RESPONSIO.

CVM tuam, Andrea Volane, eruditionem haud sanè vulgarem, judiciiq; acumen consideramus, satis mirari non possumus, te in divinarum rerum cognitione, quarum tamen studiosus semper videri voluisti, tam parum profecisse, ut multi, qui alioqui præ te planè rudes, stolidiq; censeri debent, & vixdum sacrarum litterarum volumina evolvere cœperunt, tibi jam palmam præripuerint, & jam ad divini templi adyta propiùs accesserint, dum tu in ipso atrii limine adhuc consistis. Quod cum ex aliis multis, tum ex epistola quadam tua cognovimus, quam Parænesis titulo

tulo ad omnes in regno Poloniæ, magnoq́ ducatu Litvaniæ Samosatenianæ, vel Ebionitica doctrinæ professores scripsisti. Cum autem istorum nomine partim injuriosè, partim minùs verè nos sine dubio intelligas, qui in hisce, quamvis incultis & frigidis, regionibus, ardentis amoris vinculo copulati, unum Deum patrem omnis principii atque originis expertem, & unum dominum Dei filium, hominem illum Iesum Nazarenum crucifixum & resuscitatum confitemur, & adoramus, visum est nobis, quidquid in ea epistola, quod huc pertinere possit, nobis objecisti, paucis refellere, & simul ad ea, quæ, ut nos a proposito, & sententia nostra deterreres, collegisti, breviter respondere.

Objicis nobis, quòd in medio cursu Christi regni promovendi turpiter defecerimus. cum tibi potiùs istud objici debeat, qui, vel hujus vitæ incommodis, quæ veritatis divinæ veris sectatoribus perpetuò impendent, deterritus, vel ob quamcumque aliam minùs justam caußam, non modò, ut a principio dictum est, ultra initia tam excellentis ac salutaris viæ numquam progreßus fueris; sed eos, qui progredi sunt ausi, & destari, & maledictis proscindere non sis veritus. Nam quod ais, nos bene quidem incepisse, qui expiationem peccatorum nostrorum meritis hominū antehac tributam unico Christi sacrificio vindicare institueramus; sed in eo non perseveraße, cum ipsum Christum ab æterno ex patris substantia genitum æternumq́ cum ipso simul Deum eße non agnoverimus,

verimus, immo fundamentum expiationis peccatorum noſtrorum, quantum in nobis eſt, demolitos fuiße; longè ea in re, tua pace dictum volumus; falleris, & non uno modo laberis. Dicis enim, ideo Chriſti ſacrificio peccata noſtra expiata fuiße, quia is æterni Dei patris peccatis hominum debitam iram ſanguine ſuo placaverit, & ex Deo juſtiſſimo ſcelerum vindice clementem propitiumq́; patrem humano generi effecerit (nam ſic habent verba tua) Hoc autem nullo pacto fieri potuiße ais, niſi Chriſtus extra creatarum rerum numerum fuerit. nullam enim tantam vim in omnibus creatis rebus fuiße, affirmas, quæ hæc præſtare potuerit, & pretium æternæ redemptionis Deo ipſi patri ſtatuere. Quamquam autem in præſentia animus non eſt vulgò receptam de ratione, qua Chriſti ſacrificium peccata noſtra expiaverit, ſententiam impugnare; id tamen a te libenter doceri velimus, ubi nam apud ſacros ſcriptores legatur, Ieſum Chriſtum ſanguine ſuo Deum ex juſtiſſimo ſcelerum vindice clementem propitiumq́; patrem humano generi effeciße. Certè teſtimonium, quod tu ipſe ex poſteriore Pauli apoſtoli ad Corinth. epiſtola in medium affers, longè aliter rem ſe habere oſtendit. Nam ſi, ut ibi ſcriptum eſt, Deus erat in Chriſto mundum 2 Cor. 5. 19.
ſibi reconcilians, non imputans eis peccata ipſorum, apparet, non Chriſtum ſanguine ſuo nobis Deum reconciliaſſe, ſed Deum nos ſibi reconciliaße per Chriſtum: idq́; non pretium ex Chriſti manibus pro peccatis noſtris accipiendo; ſed peccata noſtra nobis

non impu-

1 Tim.2.6. *non imputando. Quamvis enim idem Paulus alibi dicat, Christum dedisse se redemptionis pretium pro omnibus, nusquam tamen legitur, id pretium Deo ipsi patri statutum fuisse, ut tu audacter affirmas.*
Mar.10.45 *Nec mirum; cum non alia ratione Christus, sive ejus anima redemptionis nostræ pretium appellata fuerit, nisi quia, sicut in redimendis captivis pretium datur, quod eorum liberationis instrumentalis quædam caussa est; ita in nobis e peccati potestate, cujus captivi detinebamur, redimendis datus est a Deo, non autem acceptus Christus, sive anima ipsius, quæ nos a tanta servitute liberandi instrumentalis quædam caussa fuit. Qua de re non est hîc accuratiùs disserendi locus. satis fuerit ostendisse, te multò aliter in expiatione per Christum peccatorum nostrorum explicanda loqui, atque apud divinos homines scriptum reperiatur. Id quod alterum quoque testimonium ex*
Heb. 9. 14. *epist. ad Heb. a te ipso allatum demonstrare potest. Scriptum est enim ibi, sanguinem Christi, qui per spiritum æternum obtulit seipsum immaculatum Deo, non quidem propitium nobis & clementem patrem ex justissimo scelerum vindice Deum effecisse; sed vim habere purgandi conscientiam nostram ab operibus mortuis, ut serviamus Deo viventi. & paullo ante dictum fuerat, Christum per sanguinem suum in Sancta, hoc est, ut infra eodem cap. explicatur, in ipsum cælum, semel ingressum esse, atque ea ratione æternam redemptionem nactum fuisse: non autem, suum sanguinem æternæ redemptionis pretium Deo ipsi*

patri

patri ſtatuiße. Sed eſto. Placaverit Chriſtus ſangui-ne ſuo iram æterni Dei patris adeò, ut ipſum nobis ex juſtiſſimo ſcelerum vindice propitium clementemq́; patrem effecerit; ſtatuerit Chriſtus ipſi Deo patri ſanguinem ſuum pretium æternæ redemptionis: num hæc fieri non potuerunt, niſi ille æternus Deus fuerit, & extra creatarum rerum numerum? Immo vel nulla ratione fieri potuerunt, vel ad peccata noſtra expianda ſatis eſſe non poßunt, ſi is æternus Deus & creator fuit. Nam ſi Chriſtus æternus Deus & creator eßet, cum ex ipſa diſciplina veſtra, tum verò ex vi manifeſtæ veritatis unus & idem cum patre ſuo eßet. alioquin & duos æternos Deos, & duos creatores aßerere oporteret. Atqui nemo ſeipſum placat, nemo ſibi ipſi aliquid ſolvit. Ergo ſi Chriſtus æternus Deus & creator eſt, nec patrem ſuum placavit, nec illi pretium noſtræ redemptionis dedit. Neque eſt, quòd dicas, Chriſtum, quatenus æternus Deus & creator eſt, unum quidem & eundem cum patre eße, verùm non perſonâ, ſed eßentiâ tantùm. Satis eſt enim unam & eandem numero eße utriusque eßentiam, ut patrem a filio nec placari, nec quidquam accipere potuiße, conſtet. Quæcumque enim vis iram paternam placandi, patrivé aliquid ſolvendi in Chriſto ſtatuatur, ea non aliunde, quàm ex ipſa eßentia proficiſci poteſt, non autem ex perſona, quæ per ſe (ut præſertim veſtri magiſtri docent) nihil aliud, niſi quædam relatio eſt. Et quid tandem habere poteſt filius ille veſter Dei æternus, quod patris non ſit, præ-

ter puræ

ter puras suas proprietates, ex quibus solis diversa persona, ut vobis placet, a patre cõstituitur? Quomodo igitur vel aliquid patri solvere filius iste potuit, vel vim solutioni dare? Numquid proprietates suas filius patri pro nobis persolvit, aut proprietatibus suis vim solutionis faciendæ humanæ naturæ a se aßumptæ dedit? Sed finge, filium aliquid habere, quod Patris non sit, unde vel solutio, vel solutionis efficacitas manare poßit. Finge, distinctionem personarũ inter patrem & filium, quamvis utriusque sit eadem numero eßentia, tanti eße, ut filius patrem placare potuerit, eique pretium nostræ redemptionis solvere. Certè hoc ad expianda peccata nostra satis non est, si ipse filius æternus Deus est atque creator. Nam, si ita res se habet, profectò ipsum quoque filium peccata nostra non minùs, quam patrem, offenderunt, nec minùs cum ipso filio, quàm cum patre, nostrum istud æs alienum contractum fuit. Neceße est igitur, ut ipse quoque filius placetur, ipsiq́ pro nobis satisfiat. Quod sine dubio ipsemet nec fecit, nec facere potuit. cum, ut dictum fuit, & sensus ipse communis nos docet, nemo seipsum placare, aut sibi ipsi aliquid solvere poßit. Quod enim quidam ex vobis ajunt, patris, & filii eandem eße voluntatem, adeò ut, patre placato, filium quoque placatum eße, &, si patri satisfactum fuerit, filio quoque satisfactum fuiße, neceße sit. Hoc nimirum vanißimum subterfugium est, primùm quia ista tanta tantiq́ momenti inter patrem, & filium voluntatum conjunctio omnem etiam

inter

inter ipsos quamvis pro aliis, placationem, & satisfactionem penitus excludit. Deinde quia, cum de Dei placatione agitur, deq; satisfactione ei exhibenda, quæ vera & propria sit, quæq; ex meritis placantis, & satisfacientis pendeat, adeò ut ex nulla re creata ea placatio, vel satisfactio proficisci possit, non voluntatis, sed rei ipsius ratio habetur. Quocirca non satis est, filium eadem velle, quæ pater vult, nisi etiam ipse revera non minùs, quàm pater, alicujus personæ meritis placatus fuerit, & quod sibi debebatur, id universum reipsa acceperit. Nec rursus eò confugiendum tibi est, ut dicas, Christum, ut rem creatam quidem, Deum nobis placasse, illiq; pretium nostræ redemptionis dedisse, virtute tamen divinæ naturæ, quam in eadem persona sibi conjunctam haberet, utrumque præstitisse. Hæc enim effugia jam tibi ipse præclusisti, qui non de Deo simpliciter, sed de Deo patre placando, ipsiq; satisfaciendo loqueris, & Christum, tamquam verum & æternum unigenitumq; patris filium, ideòq; ex omni creaturarum ordine exemptum (sunt ipsa verba tua) ista præstitisse contendis. Quamquam, ut ex iis, quæ ante disputata sunt, intelligi potest, is, qui ipse Deus æternus & creator est, quemadmodum Deum æternum & creatorem placare, eive aliquid solvere nequit; sic alteri, ut id præstet, vim nullam dare potest: cum nihil proprium habebat, unde ea vis proficisci queat; sed ejus rei ratione unus & idem planè sit cum eo, quem placare, cuiq; satisfacere oportet: immo, ut rectiùs loquamur,

mur, is ipse sit. Itaque videre potes, tantum abesse, ut, quia Christus patrem, sive Deum placaverit, illiq; pretium æternæ redemptionis statuerit, necesse sit, eum esse æternum deum & extra creatarum rerum numerum, ut potiùs hæc nullo pacto simul consistere queant. Sed addis, non posse hominem creatum & naturâ suâ finitum potestatis divinæ, & infinitæ esse in abolendo mortis & inferni imperio, vitaq; æterna donanda. Hic insignis error vester & omnium Iesu Nazareni adversariorum semper fuit, quòd homini
Math. 28 18 *illi, qui verè crucifixus & mortuus est, postquam re-*
Phil. 3. 21, 1 Co. 15. 26. *vixit, omnem potestatem in cælo, & in terra a Deo*
Eph. 1. 22. *datam fuisse, qua sibi subjicere possit omnia, & mortalia ac vilia corpora nostra immortalia efficere, & corpori suo glorioso, paria reddere agnoscere non vultis aut nondum potestis; quamvis frequentissimis & clarissimis divinarum litterarum testimoniis confirmatum fuerit. Atque hac ratione, dum Christi gloriam vindicare creditis, eam imprudentes opprimere conamini. ac præterea in unicum Deum nostrum, ipsius Christi domini & servatoris nostri patrem, multis modis injurii estis, dum eam gloriam quæ ipsius propria est, nec cum alio communicari potest, commenticiis quibusdam aliis personis tribuere vos non pudet, eam verò, quæ & communicari potuit, & ab ipso communicata fuit, in eo homine, qui cum ipsam communicavit, agnoscere recusatis. &* [cut off]
ita cum ejus majestatem impiè læditis, tum verò er-
ga humanum genus singularem bonitatem reipsa in-
digniss

dignißimè aſpernamini. Palàm enī eſt, vos aut prorſus negare, hominem illum tanta virtute, & gloria eſſe præditum, aut id propter naturæ divinæ conjunctionem fieri, affirmare. Id quod Dei præſtantiſſimum opus omnino tollit, qui, ut Petrus ait, Ieſum Nazarenum virum illum, quem Iudæi crucifigentes ſuſtulerant, a mortuis excitavit, dexterâ ſuâ exaltavit, & dominum ac Chriſtum fecit: ac, teſte Paulo, quia ſeipſum dejecerat, & obediens fuerat usque ad mortem crucis, ad ſummam ſublimitatem extulit, & dedit ei nomen, quod eſt ſupra omne nomen; ut in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & ſubterraneorum, & omnis lingua confiteatur, quòd dominus eſt Ieſus Chriſtus, ad gloriam Dei patris. Nam quomodo hæc vera eſſe poßunt, aut quomodo fieri potuerunt, ſi homo ille vel hac potentia & majeſtate numquam revera fuit præditus, vel eam a divina quadam ſubſtantia & natura, ſibi indißolubili ac mirabili quodam nodo conjuncta & copulata perpetuò habuit?

Act. 2. 24. 33. 36. Phil. 2. 9.

Verùm ab iſta veſtra in Deum, & Chriſtum blaſphemia ad calumniandos noſtros homines pertranſis; & ais, eos, quia Ieſum Chriſtum jam pro æterno Deo non habent, varias præter ipſum acquirendæ ſalutis vias adinveniſſe: ejusq; rei teſtimonium Racovienſem illam ſeceſſionem affers. Nec interea vides, longè aliud eſſe, quempiam exiſtimare, ſalutem ſibi contingere non poſſe, niſi aliquid faciat, & aliud, in eo, quod a ſe fieri oportere exiſtimat, ſalutis ſuæ

spem collocare. Nam dic, quæsumus te, numquid salutem te adepturum speras, si, verbi gratiâ, ebriosus, aut scortator fueris? Non dices, opinamur. Paulus enim manifestè, ejusmodi homines regnum Dei minime posseßuros, affirmat. Ergo, nisi sobrius & castus fueris, salutem te adipisci non posse, es persuasus. Nec tamen propterea, nt credimus, in sobrietate, & castitate tua salutis tuæ spem collocas. Iam verò, si multi ex nostris tunc temporis a veritate aliquantulum aberrarunt; quàm longissimè tamen ab eo errore, cujus tu eos insimulas, abfuerunt. non enim, quia Iesum Christum pro perfectissimo suo servatore non haberent, sed, quia ejus præcepta non bene cognita habebant, in eum errorem sunt lapsi. in quo illud interea laude dignum videtur, quòd, ut Christo obedirent, servilia, ut tu ea vocas, vitæ ministeria sua sponte obire ij etiam non recusabant, qui in delitiis, atq; otio antea perpetuò vixerant. Alia multa, quæ vel disciplinæ nostræ, vel nostris hominibus obijcis, nulla indigent refutatione. Quandoquidem eos omnes, qui, Iesum Christum servatorem suum eße, non agnoscunt, quive eum, ut dominum & regem æternum Ecclesiæ a Deo jam datum & constitutum, non adorant, ejusq; opem se implorare poße, non confitentur, qui denique ab ipso vitam æternam non expectant, & ejusmodi aliis Iudaicis, aut Mahometanis errorib. sunt impliciti, hos non modò pro nostris non habemus, sed etiam penitus aversamur, & a Dei regno alienissimos eße, docemus. Nec verò in eos errores pro-

1 Cor. 6. 9, & 10. Gal: 5. 19, & 21.

res prolabendi noſtra de Chriſti perſona ſententia ipſis ullam cauſam dedit; quæ potiùs per ſe maximam ab iis homines retrahendi vim habet; ut pote quæ homini illi Ieſu ſupremam, ac perpetuam præſentemq́ in Dei Eccleſia poteſtatem aſſerit. Quòd ſi quidam ex iis, qui ſententiam de filio Dei noſtram amplexi fuerant, in ea retinenda non perſeverarunt, quin etiam & verbis, & ſcriptis, ut ais, eam nunc publicè deteſtantur, videant ipſi, quid agant. Nobis quidem perſuaſiſſimum eſt, ipſos, niſi juſto aliquo Dei judicio excæcati fuerint, non ex animo loqui. Nam quid attinet ad ea reſpondere, quæ a Pontificiis, dum contra vos, nosq́ diſputant, mutuatus es; veluti, cum ais inter eos, qui a veſtra de Chriſti perſona ſententia receſſerunt, nullo pacto convenire? præſertim verò, cum nobis perpetuum Eccleſiæ conſenſum opponis? Præclarè ſanè hac in parte Stanislaus Hoſius adverſum vos diſſeruit, vosq́ veſtromet ipſo gladio jugulavit. Nec verò minùs in perpetuo Eccleſiæ conſenſu contra nos aſſerẽdo vos falſi eſtis, quàm pontifici adverſum vos, nosq́ ſint. Legantur diligenter hiſtoriæ ab iis ipſis conſcriptæ, qui noſtrorum hominum capitales hoſtes fuerunt; ſcripta ſimul eorum, quos Patres vocant, antiquiſſimum quemq́ primùm legendo, accuratè perveſtigentur: numquam, donec Antichriſtianiſmus planè obtinuit, defuiſſe intelligetur, qui publicè ſtolidæ iſti veſtræ ſententiæ, quæ Ieſum Chriſtum Dei filium, ipſum Deum eſſe, ſtatuit, ſeſe oppoſuerint. quin, eos aliquando rerum in Eccleſia potitos eſſe, invenietur:

venietur: nec statim ab ipso initio, sed paullatim, non secus atque alios Antichristianos errores, eam absurdissimam sententiam in Ecclesiam irrepsisse, deprehendetur. Verùm tu, eam veræ ecclesiæ sententiam perpetuam esse, statuis, quæ tandem passim recepta est. Qua ratione concludi potest, usum, & cultum imaginum a vera ecclesia semper receptum fuisse; quia nimirum, post multas ea de re concertationes, tandem, ut retinerentur, & colerentur, obtinuit. Sed jam ad ea veniamus, quæ sparsim in epistola tua ex sacris litteris adversus nostram sententiam profers.

Primùm ais, apostolica scripta testari, Christum Dei filium antecessisse universam hanc visibilium & invisibilium rerum creaturam: nec animadvertis, ibidem affirmari, Christum primogenitum esse omnis creaturæ. quod planè ostendit, ipsum quoque Christum, ut rem creatam, eo loco considerari. Semper enim in litteris sanctis, ut vocabuli ipsius vis apertè docet, is, qui primogenitus aliquorum dicitur, ex eodem genere & ipse est: ut eo loco idem sit Primogenitus omnis creaturæ, quod Prima omnium creaturarum. Quòd si omnis creaturæ nomen ad antiquam rerum creationem referatur, necesse est, Christum, ut rem creatam, ante cæli, terræq; creationem, ut Arius dicebat, extitisse. Primogeniti enim vox non ad solam dignitatem, sed ad tempus potissimùm refertur; id quod ex eo ipso loco manifestum est. Statim enim subjungitur, Quoniam in ipso condita sunt, *&c. Et mox,* omnia per ipsum, & in ipsum creata sunt.

ata ſunt. *neque enim per ipſum creari potuiſsent, niſi is tempore prior extitiſſet. Quocirca, niſi Arianus eſse velis, confitendum tibi omnino eſt, non de prima rerum creatione ibi agi, ſed de ſecunda: in qua Chriſtus verè non dignitate tantùm, ſed tempore quoque, ut res creata, omnes res creatas antecedit; quemadmodum omnes fateantur. & ſic omnia planiſſima erunt. De hac autem ſecunda creatione, quæ ſub Chriſto capite, & per ipſum Chriſtum, univerſitatis rerum, quod ad Dei cultum quoquo modo pertinet, reformatio eſt, pluribus in locis loquuntur ſacræ litteræ. Atque, de ea duntaxat hîc agi illud ſanè indicat, quòd locus epiſtolæ ad Epheſios cap. primo ver. 10. 20. &c. qui huic reſpondet (ejusdem enim ferme argumenti ad Epheſios cujus ad Coloſsenſes, epiſtolam eſse, conſtat) de ea tantùm loquitur. Porrò, quod Iohannes ait, per Verbum, ſive Sermonem facta fuiſse omnia; id ad ea omnia referendum eſt, quæ pertinebant ad negotium evangelii, de quo ſcribere ipſe aggreſsus fuerat, & quod homo ille Chriſtus Ieſus primus mundo pateſecerat; quem ipſe ob eam cauſsam Verbum ſive Sermonem appellaverat. Vocem enim omnia, & quamlibet aliam ejusmodi univerſalem ſemper ad ſubjectam materiam reſtringendam eſse, nemo eſt qui neſciat: & exemplorum plena ſunt omnia. Inſpiciantur tamen hæc in ipſo novo teſtamento paucula loca; quorum pars ad ipſum propoſitum noſtrum maximè facit. Mar. 13. 23; Iohan. 4. 25, & 14. 26, & 19. 28; Act. 20. 35.*

Eph. 2. 15. Apocal. 3. 14. Eph. 3. 9. 2 Cor. 5. 17. Rom. 8. 19. Gal. 6. 15. Eph. 2. 10. 4. 24. Col. 3. 10. Iac. 1. 18.

1 Cor. 6. 12, & 13. 7; 2 Cor. 5. 17; 1 Ioh. 2. 20, & 27. *Cæterum, cum per Christum sæcula facta fuisse dicuntur ab auctore epist: ad Heb. cap. primo, quæ sæcula intelligenda sint, satis explicat deinde idem auctor cap. 2. 5. inquiens,* Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur.

Ais deinde, Christum in sacris litteris vocari unigenitum, non autem creatum Dei filium. Sed neque nos ita loquimur, ut dicamus, Christum creatum esse Dei filium, atque unigenitum Dei filium ipsum esse, agnoscimus, & confitemur: quamvis, creatum esse, simul agnoscamus. Neque enim pugnant, Genitum, Creatum esse: præsertim, si diversarum rerum respectu dicantur. Christus non dicitur genitus, quatenus simpliciter est; sed quatenus est filius Dei. Hoc autem non impedit, quominus, quatenus simpliciter est, creatus dici possit. alioqui ne nos quidem, quatenus simpliciter sumus, creati dici possemus; cum, quatenus filii Dei sumus, geniti, seu nati dicamur, & Ioh. 1. 13. Iac. 1. 18. 1 Ioh. 2. 29. 5. 1. *quidem ex ipso Deo.*

Subiungis, Christum vocari expressam imaginem substantiæ Patris. Atqui locus Heb. 1. 3. quem tu sine dubio intelligis, non patris, sed Dei habet. pronomen enim αὐτοῦ *sive Ejus, non nisi ad nomen* ὁ θεὸς *sive Deus, quod antecedit, referri potest. Cui adde loca illa, 2 Cor. 4. 4, & Col. 1. 15, ubi Christus disertè imago Dei dicitur. nimirum, ut sciamus, Christum non esse ipsum Deum, sed ejus imaginem: imaginem autem, quia Deus, qui alioquin inaspectabilis est, per Christum,*

Chriſtum, qualis ſit, cognoſcitur. & propterea in po-ſtremo eorum teſtimoniorum dicitur imago Dei in-conſpicui. Quoniam verò Dei non ſolùm voluntatem erga nos, ſed gloriam quoque illam exactè, hanc, qua tenus mortalibus licet, in Chriſto videmus, & contemplamur, Deusque ſe totum nobis in Chriſto ex-preſſit; idcirco Chriſtus expreſſa imago ſeu character ſubſtantiæ Dei dicitur.

Addis, Chriſtum vocari Deum ſuper omnia ſæcula benedictum. Quod tamen nusquam legitur. A-pud Paulum in latino vulgato codice habetur, Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. *In græco autem,* ἐξ ὧν ὁ χριςὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. *Itaq; vides, Chriſtum non quidem Deum benedictum ſuper omnia ſæcula, ſed Deum ſuper omnia, ſive ſuper omnes, a Paulo vocari, benedictum in ſæcula. ſi modò de Chriſto ipſo dicuntur hæc omnia. Nam, ut Eraſmus plurib. in locis annotat, poſſunt hæc verba ita interpungi, ut nomen* Deus *non referatur ad Chriſtum. Et alicubi ait,* verba Pauli nullum ſenſum evidentiùs reddere, quàm hunc. Deus, qui eſt ſuper omnia, ſit benedi. in ſæcula. *Alibi autem corā Deo profitetur, ſibi videri, Paulum hoc ſenſiſſe. Atque interpunctionem, ex qua hic ſenſus elicitur, videlicet, ut poſt vocem* σάρκα *punctum ſtatuatur, in ſuis in hunc locum annotationibus, tamquam eam commemorat, quæ ſola inter omnes alias nihil*

Rom. 9. 5.

Reſponſ. ad collat. iuvenis. Gerontodidaſc.

Ad artic. monachor. Hiſp.

incommodi habeat, quod ad sermonis rationem attinet. Itaque postmodum docet, nihil vetare, quominus verba, quæ post vocem σάρκα scripta sunt, ad Deum patrem referantur. Sed demus, ad Christum omnia referri debere. Quid tum postea? An non certum est,
Philip. 2. 9 *Deum Christo dedisse nomen, quod est supra omne nomen, & eum a se a mortuis excitatum posuisse in*
Ephes. 1. 20. *dextera sua in cælestib. supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quòd dominatur non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro, & omnia subjecisse sub pedibus ejus, & ipsum dedisse caput super omnia Ecclesiæ? Est igitur Christus super omnia non ab æterno, nec naturá suâ, sed postquam a mortuis a Deo excitatus fuit, & ipsius Dei beneficio. At enim in eo loco Deus præterea disertè nominatur. Sed an nescis, hoc nomen Deus non esse nomen proprium, sed appellativum, & idem significare, quod Dominator, Iudex, seu Gubernator, Potens, seu Fortis, Benefactor, & ejusmodi alia nomina? An non meministi, virum illum Iesum Nazarenum, dominum, & Christum, id*
Act. 2. 36. *est regem, a Deo fuisse factum, ut scilicet nos regat, gubernet, tueatur, ab omnibusq; malis vindicet, & supremis ac sempiternis beneficiis afficiat, & porrò noster Deus sit? Quid ergo alium, præter illum hominem, quæris, qui hæc omnia habeat? aut quid præterea, ut per ipsum servemur, eum habere necesse est. Agnosce aliquando* DEI *potentiam, sapientiam, & bonitatem. Potentiam in eo, quòd hominem adeò extulit, ut*

tulit, ut, præter ſeipſum, ei omnia ſubjecerit. Sapientiam, quia hæc omnibus numeris abſolutiſſima ratio fuit, qua homines pii ipſi Deo perpetuò confiderent, atque obedirent. Bonitatem verò in eo, quòd, ut nos immerentes, immo quovis acerbo ſupplicio digniſſimos & inimicos ſuos, ad ſe converteret, ſibi reconciliaret, a morte peccati pœna aſſereret, & vita æterna donaret, fratri noſtro ea omnia mala experto atque perpeſſo, quibus nos, ſi tantorum bonorum participes eſſe volumus, tantiſper dum hic ſumus, expoſitos eſſe oportet, & idcirco ejuſmodi, qui noſtrarum miſeriarum ſenſu tangi poſſit, tantam poteſtatem dedit, ut nihil neque in cælo neque in terra ſit, quod ejus nutui non obediat, atque obtemperet. Hinc apparet, meritò Ieſum Chriſtum a nobis adorari, & adorandum eſſe, quamvis ex patris ſubſtantia ab æterno non fuerit genitus. Sic enim vult Deus ipſe, qui eum regem & Deum noſtrum fecit. Is, ut vidimus, in Ieſu nomine omne genu flecti debere, conſtituit. Verùm, quod tu addis, Æquali cultu & honore cum Deo patre, rectiùs feciſſes, ſi Ejuſdem generis cultu & honore, addidiſſes. Id enim ſibi volunt ea verba ipſius Ieſu apud Iohannem, Vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Ioh. 5. 22.

Non minùs filio, quàm patri, divinus honor ab omnibus debetur, & ſic ejuſdem generis utrique debetur; ſed non tamen æqualis. Nam patri tantò major debetur, quantò filio eſt præſtantior. Pater enim omnium bonorum fons eſt, ſed nobis inacceſſus: Filius verò tam

rò tamquam rivus ex fonte promanans, unde nobis haurire licet. Quidquid Filius habet, a Patre, qui ſua ſponte dedit, omnino habet; ſed Pater a ſeipſo. Pri-
1 Cor. 8. 6. *ma ſalutis noſtræ cauſa Deus eſt, pater ille, ex quo, ut inquit Paulus, omnia, & nos in illum. ſecunda verò IeſusChriſtus dominus noſter, per quem omnia, & nos per illum. In Deum igitur, tamquam in ultimum ſcopum, omnes reſpicere debemus; Chriſtum verò, eum eſſe, per quem eò convertamur, agnoſcere, & in quo fidem noſtram, & ſpem collocando, in ipſo Deo*
1 Pet. 1. 21. *ſperemus, eiq́ confidamus. Nam, ut ait Petrus, per Chriſtum credimus in Deum, qui ſuſcitavit illum a mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides, & ſpes noſtra eſſet in Deum.*

Dicis, Chriſtum ſæpius expreſſè & ſine troporum involucris teſtari, ſe de cælo deſcendiſſe. Sed quomodo audes affirmare, ſine tropo ullo ita locutum fuiſſe Chriſtum, cum in eodem ſermone dicat, panem,
Ioh. 6. 51. *quem ipſe daturus ſit, eſſe carnem ſuam, quam dabit pro mundi vitia, & hunc panem vivificum do cælodeſcendiſſe, antea identidem teſtatus fuerit? certè Chriſti caro in Mariæ virginis utero formata eſt, non autem de cælo revera delapſa; aut certè tu ipſe ita ſentis. De cælo igitur deſcendere, in Chriſti verbis neceſſariò aliter, quàm ipſa verba tibi ſonare videantur, accipiendum eſt. Nec tu umquam ſine idiomatum communicationis ope, qui tropus ſanè eſt, quemadmodum is, qui loquebatur, ſe de cælò deſcendiſſe, citra mendacium, affirmare potuerit, rectè explicabis. At*

verò, quid ſit De cælo deſcendere, ſatis declarant alii ſimiles ſacrarum litterarum loci. ut, cum Chriſtus principes ſacerdotum, & ſcribas interrogat, utrùm baptiſmus Iohannis ſit e cælo, an ex hominibus; & cum Iohannes in Apocalypſi dicit, vidiße ſe novam Hieruſalem deſcendentem de cælo. Similem etiam locutionem habes in illis Iacobi verbis, Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a patre luminum. *& rurſus in illis*, Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. *Et paullo poſt*, Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, *&c. Ex quibus omnibus locis apparet, De cælo deſcendere idem eſſe, atque A Deo ipſo proficiſci. quo ſenſu meritò dicere potuit Chriſtus, ſuam carnem de cælo deſcendiſſe; cum ſingulari ac mirabili Dei conſilio & virtute fuerit creata, atque ea ratione ab ipſo Deo profecta. Quapropter, Chriſtum de cælo deſcendiße nihil aliud ſignificare poſſe videtur, quàm, ab ipſo Deo eum profectum fuiße. Quemadmodum idem Chriſtus alibi dicit, ſe exiviſſe a patre. Quæ verba mirum eſt te, ad ſententiam noſtram refellendam, ſeu veſtram confirmandam, attuliſſe; cum paullo inferiùs ex diſcipulorum verbis, qui ajunt, ſe propterea credere, illum a Deo exiviſſe, quia ſciret omnia, nec opus illi eſſet, ut quis eum interrogaret, ſatis conſtet, ea locutione nihil aliud ſignificare voluiſſe Chriſtum, quàm, ſe divinum hominem eſſe, atque a Deo ſingulari*

[Margin notes: Mat: 21. 25. — Apoc: 21. 2, & 10. — Iac: 1. 17. — 3. 15. — 17. — Ioh: 16. 28. — 30. — Vide Ioh: 8. 24.]

lari

lari quadam ratione missum. Discipulos enim, cum ajunt, se credere, illum a Deo exivisse, ex animo loqui, & secundum ipsius Iesu mentem, demonstrat id, quod ipse paullo ante affirmaverat, illos credidisse, quòd ipse a Deo exivisset. Quod etiam repetit in
Ioh: 17. 8. *precatione ad patrem, inquiens de illis,* Et cognoverunt verè, quia a te exivi, & crediderunt, quia tu me misisti. *Quòd si quis ita hebes est, ut ex locorum circumstantiis non intelligat, quo sensu dicantur apostoli credidisse, & verè cognovisse, quòd Iesus a Deo exivisset, id saltem secum animo reputet, fieri non posse, ut jam tum verè agnovissent, (etiamsi id verissimum esset) eum ex patris substantia ab æterno fuisse generatum: & ita aliud omnino esse intelligat, Christum a patre exivisse, quàm tu opineris, quamq́, ut vel vobis favere, vel nobis adversari queat. Nam, quidquid tu hac de re dicas, certũ est, Christi apostolos ante ipsius resurrectionem non modò pro vero, æterno, & patri consubstantiali Deo Christum non habuisse (quod nec post resurrectionem umquam ne somniarunt quidem) sed pro æterno rege ecclesiæ a Deo designato non agnovisse. Quomodo enim usqueadeo de ejus resurrectione postea, quam-*
Mar: 16. 14. *vis ab iis, qui eum resuscitatum viderant, nunciata, dubitassent, ut eis omnibus simul Christus ipsorum incredulitatem, & cordis duritiam exprobraverit? Nec verò, quòd Christus arcanam discipulorum tristitiam nosset, & paterni amoris erga illos conscius esset, eis (quod tamen tu arbitraris) persuadere poterat,*

terat, eum æternum Deum esse, quem hominem esse, videbant. multò enim majora homini largiri potuisse Deum, optimè noverant: ut certè Christo homini largitus est. Adde, quòd, eum paterni erga ipsos amoris conscium esse, illis nondum apertè constabat. Itaque vides, Ex Deo exire, non eam vim habere, quam putasti. Iam verò quid opus est alteram illam, quæ huic adjuncta est, quamq; tu simul attulisti, locutionem explicare; videlicet, Venire in mundum? Quis enim nescit, Venire in mundum, aliud nihil esse, quàm, mundo manifestum fieri, & munus aliquod inter homines obire? Nam & ipsi falsi prophetæ, cum homines docere incipiunt, in mundum exire dicuntur. 1 Ioh: 4. 1. *Nonne Christus dicit, se misisse discipulos suos in mundum, quemadmodum ipse in mundum a patre missus fuerat?* Ioh: 17. 18. *Nonne idem Pilato dicit, se eò natum esse, & eò in mundum venisse, ut testimonium daret veritati? Quis ex istis locis non intelligit, quo sensu Christus dixerit, se, qui a patre exivisset, in mundum venisse? Quis inde non agnoscit, Christum tunc primùm in mundum venisse, cum munus sibi a patre mandatum obire incepit; & priùs eum natum fuisse, deinde venisse in mundum?* Ioh: 18. 37.

Sed inquis præterea, ipsum Christum affirmasse, se extitisse, antequam Abraham fieret. Esto. Nū continuò ex patris substātia ab æterno genitus erit Christus? Certè potuit Christus ante Abrahamum extitisse, & tamen res creata eße. At dices, nos negare, eum extitisse, antequā ex Maria virgine nasceretur. Rectè est. sed fucum, quem eo in loco vestri homines ru- Ioh: 8. 58.

dioribus, & fortasse interdum sibi ipsis, facere solent, indicare libuit. Nūc, *aliam esse ejus loci sententiam, quàm plerique omnes existimare videntur, aliterq́ue, atque hactenus factum est, verba græca interpretanda esse, quàm brevissimè fieri poterit, demonstrabimus. Verba græca sic se habent,* Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι. *Certum est autem, vocem* γενέσθαι, *si latine reddatur, non præteriti tantùm temporis, sed præsentis quoque, cum futuri significatione, esse; ut sunt omnes ejusmodi voces infinitivorum. ita ut* πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι *per se non minùs, Antequā Abraham fiat, quàm, Antequam Abraham fieret, significare possit. Vtram autē significationem hoc loco hæc verba habeant, oportet id ex verbo, unde illa pendent, expiscari. Iam verò hîc neceße est, ut verba ista, vel a verbo pendeant* λέγω, *vel a verbo* εἰμί. *Quare necesse est etiam, ut, cum utrumque ex his verbis præsentis temporis sit, verbum quoque* γενέσθαι *præsentis sit temporis in futurum respicientis; & idcirco* πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι *hoc loco, Antequā Abraham fiat, omnino significet. Nec sanè tam linguarum rudis quisquam esse potest, quin solœcismum in his verbis animadvertat, Dico vobis antequam Abraham fieret ego sum. At enim ajunt, solœcismum istum ideo commissum fuisse, ut intelligatur, Christum esse illum, qui est, nempe Iehovam Deum. Primùm dicimus, nusquam fortassis in s. litteris Deum simpliciter dici illum, qui est. Nā celebres illi loci,* Ego sum, qui

Exo: 3. 14.

qui ſum; &, Qui eſt, miſit me ad vos, *ut jam pueri ſciunt, in hebræo aliter leguntur; id eſt,* Ero, qui *ero; &,* Ero *miſit me ad vos. Deinde affirmamus, iſtud non ſatis eſſe, niſi etiam alibi mirabilis hæc locutio aut ei ſimilis inveniatur; ubi videlicet verbo Sum præſenti tempore & Deus deſcribatur, & verbo præteriti temporis ſimul reſpondeatur. Præterea tunc dicimus, iſtos ſolœciſmos commiſſos fuiſſe, ſuſpicari nos poſſe, cum aliunde de reipſa, quæ cauſſa eorum eſſe potuerit, maniſeſtè conſtat. quod hoc loco contingere, conſtanter negamus, utpote de quo ipſo inter nos controverſia eſt. Illud poſtremò certiſſimum eſt, cum nihil cogat iſtum ſolœciſmum admittere, præſtare illum abjicere; vel ſaltem ex hoc loco, utpote dubio, nihil ſolidi in re tam ardua colligi poſſe. Verùm dicet quiſpiam, quidnam ſibi voluiſſet Chriſtus, ſi, ut vos ejus verba accipitis, dixiſſet, Dico vobis antequam Abraham fiat ego ſum. Primùm diſpiciendum eſt, utri verbo adhæreant verba iſta, Antequam Abraham fiat, an verbo Dico, an verbo Sum. Et, cum alibi Chriſtus uſus fuerit hac locutione, Ego ſum, ſimpliciter & abſolutè, idq́; bis in hoc eodem, quem cum Iudæis habuit, ſermone; hîc quoque eodem modo eam ab ipſo uſurpatam fuiſſe, dicendum eſt. ita ut verba,* Antequam, *&c. non cum verbo Sum, ſed cum verbo dico conjungantur: quemadmodum in ejusdem Chriſti verbis in ſimilibus locis apud eundem evangeliſtam fieri videmus, infra cap 13. ver. 19. & cap. 14. ver. 29. ut perinde ſit, ac ſi dictum fuiſſet,*

Dico vobis, antequam Abraham fiat, quòd ego sum. non autem, Dico vobis, quòd, antequam Abraham fiat, ego sum. Deinde inquirendum est, quid significet locutio ista, Ego sum. id autem ex superioribus illis duobus locis cognosci potest. Quorum unus sic
Ioh. 8. 24. *habet,* Nisi credideritis, quòd ego sum, moriemini in peccatis vestris. *alter verò sic,* Cum ex-
28. altaveritis filium hominis, tunc cognoscetis, quòd ego sum. *Sed & discipulis suis idem Christus*
Ioan. 13. 19. *dixit,* A modo dico vobis, priusquam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis, quòd ego sum. *Vnde constat,* Ego sum, *idem valere, atq́;* Ego sum *lux mundi,* Ego sum *via, & veritas, & vita: quemadmodum ille alibi loquitur: id est, uno verbo,* Ego sum *Christus. Sed dices, At quid sibi volunt ea verba, Antequam Abraham fiat?* Numquid *Abraham, qui ante tot secula extiterat, nondum factus erat? factus quidem jam fuerat ille homo Abraham: sed nondum factum erat, id, quod nomen ipsius significabat; & propter quod ei nomen illud a Deo impositum fuerat.* Nondum *gentes multæ fidem fuerant*
Rom. 4. 11. *adeptæ. & propterea homo ille Abraham, qui pater fidentium est, nondum pater multarum gentium factus fuerat: nec porrò, Abraham ipsum verè factum esse, adhuc dici poterat; cum Abraham nihil aliud sit, quàm Pater multitudinis, id est, mul-*
Gen. 17. 5. *tarum gentium. Inquit enim Deus,* Nec ultra vo*cabitur nomen tuum Abraham, sed appellaberis Abraham; quia patrem multarum gentium constitui te.*

tui te. Quemadmodum igitur Christus aliàs monuit Iudæos, ut ambularent, dum lucem haberent, & sæpius illis non obscurè minatus est, futurum, ut gentibus daretur regnum Dei, ipsi verò eo privarentur; sic hoc loco non sine tacitis minis monet eos, ut, antequam gentibus fidei ostium aperiatur, agnoscant se esse Christum. Atque hac ratione, dum illi eum in verbis capere conantur (neque enim dixerat ipse, se vidisse Abrahamum, ut ab illis ei objiciebatur) is, ex nomine Abraham occasione sumpta, quasi interim tamen ad ea responderet, quæ sibi objecta fuerant, aliò, id est ad sibi propositum ab initio scopum, sermonem detorquendo, eos mirificè deludit: sed ita, ut ipsi id animadverterint, & gravissimas minas simul senserint. Vnde factum est, ut præ ira lapides sustulerint, quos in eum conjicerent.

Sed habes adhuc alia Christi verba, quibus nos oppugnes. Is enim, patrem orans, ait, se ante conditum mundum habuisse apud ipsum gloriam illam, qua se ab ipso ornari, rogabat. Miramur profectò, ita homines alioqui perspicaces cæcutire, ut non videant, nihil aliud sibi velle Christum, quàm jam ante mundum conditum a patre suo decretum fuisse, ut ipse ea gloria, quam petebat, decoraretur. & sanè, nisi alii non pauci divinarum litterarum loci, in quibus haberi, aut datum fuisse aliquid dicitur, quod decretum dumtaxat, & destinatum sit, quales sunt 2 Cor. 5. 1; Heb. 10. 34; 2 Tim. 1. 9. vos hujus loci sententiæ admonere non potuerunt, id saltem facere debuerat

locus in eadem Christi oratione, qui hujus explanatio quædam dici potest. Inquit enim postmodum
Ioh.17.24. *Christus,* Pater quos dedisti mihi volo, ut, ubi sum ego, & illi sint mecum : ut videant gloriam meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi. *Hinc certè perspicuum est, quoniam Christus noverat, se amatum fuisse a patre ante mundi constitutionem, id est, sibi jam tum gloriam illam, quam expectabat, destinatam a patre fuisse, idcirco suam, eam appellasse, dixisseque, jam sibi eam a patre fuisse datam, & se ante mundum conditum eam apud patrem habuisse.*
Ver. 22. *Quid quòd in eadem precatione ad patrem ait, se dedisse discipulis suis eam gloriam, quam is sibi dederat? Nam quomodo id aliter fecisse poterat Christus, quàm promissione, & destinatione? Quare eodem quoque sensu, sibi a patre datam fuisse gloriam quod idem est, atque, se apud patrem eam gloriam habuisse, eum dixisse, confitendum omnino est. Nihil autem dicimus, quòd gloria, qua Christus a patre affici postulabat, non ea erat, quam vos ante conditum mundum eum apud patrem habuisse vultis: quòd istam a vobis excogitatam gloriam si Christus umquam habuisset, eam numquam deponere potuisset, eaq; tunc etiam, cum patrem orabat, fuisset præditus, quare, ut sibi daretur, petendum ipsi non fuisset: quòd eam, licèt a se depositam, cur a patre peteret, nulla caussa erat; ipse enim per se eam resumere potuisset: quòd denique, vobis etiam concedentibus is, qui*

qui verè patrem precabatur, seu Christus, quatenus precabatur, eam gloriam nūquam reipsa habuerat. Hæc omnia, igitur, & alia præterea omittimus, quæ interpretationem vestram verborum Christi nullo pacto sustineri posse demonstrant. Nam & ea unusquisque per se videre potest, & nonnulli ex vobis ipsis istam interpretationem rejiciunt, & nostram amplectuntur.

Sequuntur examinanda illa Christi verba, Quid si videritis filium hominis ascendentem, ubi erat prius? *Hic vero quibusdam ex nostris mirum in modum insultas, qui de alio loco Christum locutum fuisse, existimant, quàm de cælo. quasi verò Christus apertissimè de cælo loquatur, qui nullo præterea modo locum nominat, quàm, Vbi erat priùs: & quasi non inter omnes constare videatur, Christum, ut hominem, nondum in cælo fuisse, cum hæc diceret. Sed neque etiam postea, antequam in ipsum cælum aspectabili ratione ascenderet. Et tamen ipse disertis quodammodo verbis ait, filium hominis, antequam in istum, de quo nos quærimus, locum aspectabili ratione ascendat, in eo ipso loco aut jam fuisse, aut certè futurum esse. Non igitur est, cur tantopere nostros irrideas, atque omni non Christiana modo charitate, sed humanitate etiam deposita, eos, nisi sententiam mutent, crudelissimo quovis mortis genere necandos censeas, qui, ut hæc absurda declinarēt, de alio loco, quàm de cælo, verba Christum fecisse, omnino statuerunt, & qui nám is locus esse posset,* Ioh. 6. 62.

accuratè perquisiverunt. Vestram enim illam communicationem idiomatum, ad quam, tamquam ad sacram anchoram tandem semper confugitis, & potissimùm hoc loco ut confugiatis, necesse est, pro re ludicra ac futili habuerunt: ut certè est, ubicumque jam de iis apertè non constat, quibus ipsa innititur. Verborum figuræ in sermone tũc demum admitti possunt, vel etiam debent, cum alioqui de veritate sententiæ, quæ, figuris illis admissis, ex verbis elicitur, nullum est dubium; non autem, cum de ea sententia ambigitur. Quo fit, ut verborũ explicatio per sermonis figuras ad respondendum quidem, atq; excipiendum valere possit, sed nihil omnino ad probandum. Quod ita se habere ejusdẽ hujus loci exemplo statim planissimum fiet. Dicitis vos, ex hoc loco manifestum esse, Christum fuisse in cælo, antequam eò hinc ascenderet. Negant quidam ex nostris, hîc de cælo verba fieri, & ob eam caussam negant, quod alioqui filius ille hominis, id est homo ille Iesus, ante illud tempus in cælo fuisset. quod vos ipsi, si ex hoc loco sententiam nostram labefactari velitis, falsum esse, contendatis necesse est. Sed interim hanc objectionem diluere tentatis, dicentes, hîc per sermonis figuram, quæ idiomatum communicatio appellatur, tributum fuisse filio hominis id, quod proprium est τȣ̃ λόγȣ, seu naturæ divinæ, cui filius hominis individuè conjunctus est. Verùm quomodo ad istud confugere potestis, de quo nihil constat, illudvè in vestra explicandi loci ratione ponere, quod potissimùm a nobis negatur, & ad

quod reipsa probandum hunc ipsum locum attulistis? Nempe, in Christo esse τὸν λόγον, seu substantiam quandam divinam filio hominis individuè cõjunctam? Perspicuum est igitur, vos ex his Christi verbis nihil ejus, quod quæritis, adversum nos probare posse; sed tantummodo respondere, & vos defendere, si quis, interpretetionem illorum vestram nullo pacto sustineri posse, contenderet. Et hæc quidem satis esse possent pro responsione nostra ad locum istum. Veruntamen, ne iejunè quodammodo de tanto vestro, ut quidem tibi videtur, testimonio tecum egisse videamur; dicimus, in eo de cælo loqui Christum potuisse, nec tamen quidquam inde contra sententiam nostram sequi. Nam, aut verba Christi sine ullo prorsus tropo interpretanda sunt; & tunc evanescet vestra idiomatum communicatio, & proinde ex ipsis ducta argumentatio vestra penitus dissolvetur, aut, si tropus aliquis in Christi verbis admittendus est, non videmus, cur non potiùs dicamus, ideo dixisse Christum, filium hominis fuisse in cælo, antequam post resurrectionem eò ascenderet, quia jam ante illud tempus non modo in cælo mente, & cogitatione perperuò versabatur, verùm etiam omnia cælestia, id est arcana quæq; divinissima, & ipsa omnia, quæ in cælo sunt, & fiunt, adeo cognita & perspecta habebat, ut ea tamquam præsentia intueretur; & ita, quamvis in terris degens, in ipso tamen cælo commorari dici posset. Non videmus inquam, cur non potiùs hæc interpretatio amplectenda sit, in qua nihil

vel dicitur, vel pro conceſſo ſumitur, quod veriſſimum eſſe nō conſtet, quàm iſta veſtra, in qua conjunctio illa duarum naturarum in Chriſto aut pro jam poſita habetur, aut expreſſè affirmatur; de qua & olim, & hodie non modò dubitatum, ſed etiam tam acriter pugnatum eſt. Sed quid tandem erit, ſi concedatur, Chriſtum, verè & propriè loquendo, in cælo fuiſſe, antequam eò poſt mortem aſſumptus fuerit? Num propterea ſequetur, eum vel extitiſſe ab æterno, vel ſaltem antequam ex Maria naſceretur? Minimè verò. Nam in cælo, antequam moreretur, revera eſſe potuit, poſtquam ex Maria natus eſt: nec ſolùm potuit, ſed etiam (ut ita dicamus) debuit. Si e-
2 Cor. 12. 2. *nim homo ille Paulus Chriſti ſervus ad tertium usque cælum ante mortem raptus eſt, & in ipſo paradiſo fuit; nullo pacto nobis veriſimile ſit, Chriſtum ipſum, hominem ſcilicet illum, ante mortem in cælo non fuiſſe; & ſervum majora in hac vita adeptum fuiſſe, quàm dominum; ſive unigenam atque cariſſimum Dei filium non eo honore ac beneficio ab ipſo Deo affectum fuiſſe, quo alius multo minùs inſignis & carus fuit. præſertim cum, ſi Paulus, ut veriſimile eſt, eo fuit raptus, ut videret arcana ille Dei, quæ ſe vidiſſe, & hominem effari non poſſe, ipſe teſtatur; certè Chriſtus, in quo ſine ulla menſura rerum omnium divinarum cognitio, ut fuit, ſic etiam eſſe debuit, quin ibi per aliquod tempus, antequam munus cæleſti doctrina homines imbuendi ſibi a patre mandatum publicè ſuſciperet, verſatus fuerit, nullo modo dubitandum videtur.*

tur. Ita fiet, ut non modò Chriſti verba hæc planiſſima ſint, & in eis nullum tropum admittere neceſſe ſit; ſed illa etiam, de quibus ſupra egimus, Deſcendi de cælo, Exivi a patre &c. ſine ullo tropo, quod tu tantopere requiris, accipi poſſint: nec tamen ſententiæ noſtræ ne minimum quidem officiant; immo eam unà cum his, quæ modò examinavimus, mirificè illuſtrent, veſtram verò omnibus modis labefactent, atq; convellant. Nam, ſi Chriſtus, antequam homo natus eſt, non ſolum fuit, ſed etiam verus Deus ſemper ex patris ſubſtantia extitit, quid opus erat, eum poſtea in cælum rapi, ſive ut Dei arcana contemplaretur, ſive quamcumque aliam ob cauſſam? Etenim conjunctio illa admirabilis atq; individua divinæ cum humana natura ſatis ſuperq; fuit ad hominem illum aſſumptum rerum divinarum perfectiſſimâ notitiâ locupletandum, eiq; multò plura eaq; efficaciùs tribuenda, atq; imprimenda, quàm habitatio ulla cæleſtis facere potuerit. Quòd ſi dicas, Chriſtum fuiſſe in cælo, de cælo deſcendiſſe, a patre exiſſe; hæc omnia nimirum, & ſi qua ejusmodi de Chriſto dicuntur, ad id tempus referenda eſſe, quod ejus ex Maria ortum anteceſſit; jam ad tropos confugias neceſſe eſt, & hæc de Chriſto tamquam homine dicta fuiſſe neges; cum tamen vel de ipſo ſimpliciter dicantur, vel etiam de illo filio hominis diſertè affirmentur.

Unus adhuc reſtat locus a te obiter in initio epiſtolæ tuæ adverſus ſententiam noſtram ex ſanctis litteris allatus; Verba videlicet illa Pauli, ubi dicit, Phil. 2. 6, & 7.

 Ieſum

Iesum Christum, cum in forma Dei esset, formam servi sumpsisse, non autem assumpsisse, ut tu scribis. Hunc locum sui ipsius explanationem secum afferre, videbit, quisquis animum adverterit. Primùm enim de Iesu Christo nominatim agitur. Inquit enim apostolus, Is affectus sit in vobis, qui fuit & in Christo Iesu, &c. Atqui Iesus ipse Christus non fuit verè, antequam homo esset, etiamsi λόγος ille, quem vos præter illum hominem vobis finxistis, jam revera fuisset. Nam & Iesus nomen est proprium hominis illius, & Christus Vnctum significat, & idcirco ad hominem necessariò refertur. Divina enim natura ungi non potest; nec, ut ungatur, illi est opus. Hîc rursus vides, ad tropos, quos nobis exprobras, tibi confugiendum esse. Deinde manifestè hoc loco Christus nobis ad imitandum proponitur. Iam verò quomodo Iesus Christus nobis ad imitandum proponi potuisset eorum respectu, quæ fecerit, antequam homo nasceretur, cum ea a nemine visa fuerint, aut videri potuerint? Num parum liquet, exempla rerum compertarum esse debere, & propterea necesse esse, ut ea Iesu Christi facta, quæ nobis ad imitandum proponuntur, ejusmodi sint, quæ aliquo modo conspecta fuerint? De homine igitur illo Iesu, qui Christus appellatus est, loquitur Paulus, & nos eum imitari debere docet. Is enim, quamvis ἐν μορφῇ, hoc est in specie, seu mavis forma Dei esset, quippe qui & maris & ventis, & tempestatibus, tum morbis, & languoribus omnibus, atque ipsi morti, dæmonibus denique impera-

imperaret, & obedirent ei, quidquid vellet, ut uno verbo dicamus, & abſens & præſens ubique locorum faceret; cum tamen tempus fuit, & Deo patri ipſius viſum eſt, ſuam hanc cum ipſo Deo æqualitatem in ſpeciem depoſuit) neque enim tamquam raptam, ſed tamquam ſibi donatam eam ſemper habuit,) & μορφὴν, id eſt ſpeciem ſeu formam, ſervi & vilis mancipii ſumens, ſe a ſceleſtis hominibus comprehendi, injuriis affici, cædi, conſpui, ac ludibrio haberi permiſit; ita ut nihil a cæteris vulgaribus hominibus differre videretur: & uſqueadeo obediens patri fuit, ut mortem ipſam, eo mandante, ſubire non recuſaverit, mortem autem crucis, omnium apud Iudæos teterrimam & deteſtabiliſſimam. Cujus ſui ipſius demiſſionis, & patris mãdatorum obedientiæ id præmium ab ipſo Deo reportavit, quod nec linguâ exprimere, nec cogitatione ſatis aſſequi poſſumus. Quare nos quoq; de nobis humiliter ſentire debemus; nec, ſi aliquid, quo cæteris præſtemus, in nobis eſſe cognoſcimus, de eo ſupra modum gloriari, idvé mordicus retinere; ſed Deo totum acceptum referentes, ſi ita ipſi viſum fuerit, nos ipſos quodammodo eo privare, nec noſtro quodam jure uti velle. Ita fiet, at nos quoque præmio omnium ſummo ab ipſo Deo tandem afficiamur. Quid hic vides, quod vel cum ipſis Pauli verbis prorſus non conſentiat, vel non veriſſimum & utiliſſimum ſit, aut ullis reprehenſionibus obnoxium? At verò, ſi tuam & eorum, qui tecum ſentiunt, interpretationem ſequi velimus, Deus bone, quot

idiomatum

idiomatum communicationes inducere oportet, & verborum minùs proprias significationes? quot vel evidenter falsa, vel planè inutilia, quot denique absurda admittere necesse est? Nam præter ea, quæ supra a nobis animadversa sunt, nec vocabuli μορφῆς propria significatio retinebitur, quod speciem seu formam, non, ut nostrates philosophi, & logici, sed ut boni auctores latini loquuntur, significat; & nomen Dei modò pro ipsa divina essentia, modò pro sola patris persona, ut vos hæc distinguitis, accipietur: cum tamen id fieri posse, nedum debere, nulla ratione appareat. Præterea is, qui se demiserit, non idem revera erit, qui postea elatus est. Quandoquidem Deus, ut vobis placet, se demisit; homo autem elatus fuit. Verùm Deus, sive natura divina, quemadmodum efferri, sic etiam se revera demittere non potest. Quod unum satis est ad universam interpretationem vestram evertendam, eamq́; omnium contemptui, & cavillis exponendam. Quamobrem multa consultò præterimus, quæ illi objici possent. nā satis hæc omnino homini non planè rudi aut pertinaci futura sunt.

Heb. 1. 4. *Nihil autem diximus de testimonio illo a te eodem hoc loco quodāmodo infarto, quòd scilicet Christus tantò omnibus angelicis spiritibus excellentior factus sit, quantò sublimius præ illis sortitus est nomē. Nam quis est, qui nesciat, hæc de homine illo Iesu dicta fuisse, qui in dextera Dei collocatus, angelis ipsis sublimior est factus? An non id saltem manifestissimum est, hæc ad illud tempus pertinere, quod Christi mor-*

ſti mortem eſt conſecutum, & expiationem, quam per ſemetipſum noſtrorum peccatorum fecit? Et tamen tu tamquam ea recenſes, quæ jam facta eſſent, cum Chriſtus formam ſervi (ut tu loqueris) aſſumpſit; id eſt, ut ipſe ſine dubio interpretaris, humanam naturam induit. Vide, rogamus te, quæ tibi homini erudito, quòd malam cauſſam agas, juſto Dei judicio excidant.

Ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, non ſolùm ad ea omnia reſponſum eſſe arbitramur, quæ ex divinis litteris adverſus ſententiam noſtram protuliſti; ſed, ſi quis penitiùs rem ipſam inſpexerit, ad ea etiam, quæ, a te excogitata, quoquo modo nobis objici poſſe videantur. Nam quod ais, nos aperta & clariſſima ſpiritus ſancti verba noſtris tropis eludere, atque obſcurare; id adeò falſum eſt, ut non alia ratione magis ad ſententiam, quam de Deo, & Chriſto profitemur, amplectendam inducti fuerimus, quàm ſimplici, & ſine ullis tropis divinorum teſtimoniorum interpretatione; quæ paſſim, domini Ieſu Chriſti patrem, unum illum Deum eſſe teſtantur, præter quem non eſt alius; &, HOMINEM illum Ieſum Nazarenum, unum illum Dei filium eſſe, prædicant, cui omnia, præter ſeipſum, Deus ipſe ſubjecit. At vos illi eſtis, qui ſine tropis, & præſertim ſine veſtra illa idiomatum communicatione, nihil ferme hîc explicare poteſtis; & per ipſos tropos eas de Deo, Chriſtoq́ue ejus opiniones in Eccleſiam invexiſtis, quæ ſanctiſſimam religionem noſtram & Iudæis, & Mahometanis omnibus deridendam ex-

dam exponunt. Qui Mahometani si sententiam de Iesu vestram, ut ais, apostolorum scriptis contineri putant, & propterea illa rejiciunt, vobis id acceptum referendum est, quibus ipsi, tanquam iis, qui apostolorum disciplinæ legitimi hæredes esse videmini, hac in parte, nihil præterea quærentes, indubitatam fidem adjungunt. Qui tamen simulatq; a nostris hominibus admonētur, rem aliter se habere, agnoscunt; & paullo æquiores se apostolicis scriptis præbēt. Quamquam ii, qui ex ipsis suæ religionis peritiores sunt, non idcirco potissimùm apostolorum scripta rejiciunt, quòd in iis ea de Iesu contineri credant, quæ falsa sint; sed quòd, sicut nos de Mosaica lege post Christum credimus, sic illi, Iesu Nazareni apostolorum magistri disciplinam post Mahometem cessasse, sunt persuasi. idq; propterea evenisse dicunt, quòd Deus, cum vidisset IESU *sectatores, qui jam in immensum numerum accreverant, eum ex homine, in quo divinus quidam spiritus habitasset, ipsummet Deum fecisse, illis indignatus, ne hoc malum latiùs serperet, Mahometem miserit; qui auctoritatem Iesu disciplinæ, eam reformando, abrogaret; & quem in posterum, non autem jam ipsum Iesum, ut unicum divinæ veritatis magistrum, mundus agnosceret, & sequeretur. Itaque a vobis omnino, vestrisq; non sanis verbi Dei interpretationibus tantæ in Dei ecclesia vastitatis sive caussa, sive occasio profecta est. Nos, si alicubi, cum de Christo sacræ litteræ loquuntur, tropum aliquem subesse dicimus, id, veritate cogente, lociq;*

ipsius

ipſius circumſtantiis admoniti, facimus; & exempla non pauca, ac teſtimonia apertiſſima ejus rei ex ipſis divinis litteris proferimus: nec quidquam abſurdi umquam ex noſtris explanationib: conſequitur. Vos autem frequentiſſimos tropos ſine ulla neceſſitate, aut ratione, inducitis: nec plerumq; ne locum quidem unum in divinis ſcriptis oſtendere poteſtis, quo interpretationes veſtræ confirmentur. ex quibus tot tantaq; non abſurdiſſima modò, ſed planè impoſſibilia proficiſcuntur, vt vix enumerari, nedum ſatis explicari queant. Quid cum illis actum fuerit, quos videlicet nobis opponis, qui per tot ſæcula tam ingente numero, ut ipſi ſoli eſſe viſi fuerint, qui Chriſti nomen ſint profeſſi, diverſum a nobis ſenſerunt, ſive etiam ſententiam veſtram per omnia ſecuti ſunt, non magis laboramus, quàm vos ipſi de iis laboretis, qui a mille circiter annis miſſas pro mortuis celebrari poſſe, ac debere crediderunt, vel certè ſexcentis aliis ſuperſtitionibus fuere imbuti: quos, ab eo tempore uſque ad patrum noſtrorum memoriam, eos ferè omnes fuiſſe compertum eſt, qui in univerſo orbe terrarum Chriſto nomen dabant. Porrò quod ais, ſi ſententia noſtra vera eſt, nullam hactenus fuiſſe eccleſiam; Vide, quæſumus, quid dicas, & quàm parum tibi conſtes, qui Samoſatenianos, & Ebionitas nos vocas. Numquid eccleſiam eſſe non putas, niſi non ſolùm publicè homines congregentur, ſed in maximo etiam numero? Certè, ſi iſtud verum eſt, per multa ſæcula, vel teipſo judice, nullam habuimus eccleſiam. Quamquam

quam ex historiis satis liquet, & Paulum Samosatenum, & Photinum, & alios, qui Iesum Christum ut nos facimus, antequam ex Maria nasceretur, revera non extitisse senserunt, permultos discipulos fecisse, qui per aliquod tempus & publicè congregati sunt, & in quibusdam regionibus cum numero, tum auctoritate cæteris Christum profitentibus superiores fuere. Qua de re quidquid statuendum sit, nobis satis est, apostolicam illam & veram sine dubio Christi ecclesiam idem sensisse, quod nos sentimus: ut ex ipsorum apostolorum scriptis, cuicumque præjudicatis opinionibus non fascinato, perspicuum tandem fore speramus. Quòd si statim post illa tempora aliter de Christo publicè doceri cœptum est, ac nos doceamus; nihil permovemur, scientes ab apostolis, & ab ipso Christo tenebras istas propediem in Ecclesia secuturas prædictum fuisse, &, ipsis apostolis adhuc viventibus, multos Antichristos extitisse, & multos falsos prophetas atq; impostores in mundum prodiisse, qui negarēt illum IesumChristū ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα sive ἐρχόμενον, id est, qui in carne venit (non autem in carnem venisse, quod nec græca verba ullo modo patiuntur, nec res ipsa ferre potest, cum de homine illo Iesu sit sermo, qui in carnem venire non potuit) & hunc esse eum spiritum, qui venturus erat, illius magni ANTICHRISTI. *Quod etsi propter eos potissimùm dictum esse putamus, qui hodie quoque si non verbis, at re ipsa Iesum proChristo agnoscere recusant, eò quòd non cum mundana majestate & potentia*

tentia, sed in carne, hoc est in humilitate, & infirmitate venerit; non est tamen, quin iis etiam omnibus aliqua ratione accommodari possit, qui, hominem illum Iesum Nazarenum, humilem licèt antea atque infirmum, & tunc filium illum Dei unigenam fuisse a Deo mundo exhibitum, & nunc præpotentem dominum ac regem ab ipso Deo factum, & super omnia constitutum esse, non confitentur. Quæ certè nemo eorum revera ac prorsus confitetur, qui præter hominem illum aliam naturam, sive substantiam excogitant, cui verè & propriè hæc omnia conveniant, quæ homini illi non nisi figuratè, ac minùs propriè convenire posse, arbitrantur. Nec tamen nos ii sumus, qui neminem, nisi in omnibus nostræ sententiæ adhæreat, pro Ecclesiæ membro agnoscere velimus. Satis enim nobis est, si, quod ad hanc rem attinet, confiteatur unusquisqne, Deum illum summum Iehovam, esse unum, nempe eum, qui pater est domini nostri Iesu Christi; nec alium esse præter illum. Iesum autem Nazarenum, hominem scilicet illum, qui verè crucifixus fuit, esse Dei viventis filium, cui omnia tradita sint a Deo in manus, quemq; nos colere, & ab ipso vitam æternam expectare oporteat: quidquid de ipso filio Dei alioqui sentiat, antequam ex Maria nasceretur. quamvis, ut ipsam veritatem exactissimè quisque intelligat, & percupiamus, & pro virili nostra laboremus. Nihil enim boni umquam ex erroribus: in religionis negotio, quantumvis levibus, proficisci potest. Sed, ut error errorem gignit, multa mala tandem inde

possunt consequi, & totius veræ ac solidæ pietatis eversio. Antiquos theologos, eos præsertim, qui ab apostolorum temporibus, & idcirco ab ipsa veritate, minùs absunt, non modò non contemnimus; sed plurimi etiam facimus; eorumque summam eruditionem, & eloquentiam, & in quibusdam eximiam præterea nec nostri sæculi quandam pietatem, vehementer admiramur: nec nos cum illis conferendos esse probè novimus. Præstare tamen dicimus evangelistarum, & apostolorum scripta noctes, diesque manibus terere, & sibi familiarissima reddere: in quibus rerum divinarum scientia, quæ nobis usui esse possit, fidelissimè, atque, ut ipsemet fateris, vel potiùs apertè contendis, perspicuè & simpliciter, nec ullo modo dubiè, vel ambiguè omnibus piis proposita & explicata est, quàm istorum quantumvis præstantium virorum libros curiosè evolvere: ubi non dubium est, quin multa perperam scripta fuerint, & in quibus rectè intelligendis plus difficultatis sæpiùs invenitur, quàm in sacrarum ipsarum litterarum sensis percipiendis. Adde, quòd ii scriptores nec singuli sibi ipsis constant; & inter se mirificè non rarò pugnant, & digladiantur cum in ipsis dogmatis, tum maximè divinorum oraculorum interpretationibus. At verò ipsi apostoli, & evangelistæ in nulla prorsus re, quæ alicujus momenti esse possit, ne tantulum quidem invicem dissident, aut sibi ipsis adversantur. Adde præterea, quòd ad scriptorum illorum omnium volumina modò percurrenda (ut quidem necesse esset, si nobis, quid illi una-

quaque

quaque de re verè senserint, inquirendum foret) vix hominis ætas videtur posse sufficere. In novi autem testamenti universis scriptis perlegendis non multos dies ponere necesse est. ita ut singula loca, immo singula verba diligenter perpendendi tempus concedatur. Huc accedit, quòd, si quid temporis ab his scriptis pensitandis, & memoriâ sæpius repetendis, quod litterarum studiis dare possimus, nobis reliquum est, id totum in veteris testamenti libris evolvendis, præsertim verò in psalmorum & prophetarum lectione multò libentiùs insumimus, ii præsertim ex nobis, qui alios docendi munus habent; admonitionis Paulinæ ad Timotheum bene memores, adeò, ut non nisi necessitate aliqua impulsi, alios præterea libros in manus sumere soleamus. Atque hinc fit, ut, si qui ex nobis aliquid scribunt, vix aliis verbis aut sententiis uti sciant præter eas ipsas, quæ in sacris libris leguntur, ab illis interpretandis cum eas satis per se perspicuas esse arbitrentur, sibi, quantum fieri potest, temperantes. Cujus rei nomine tu nos derides. nec consideras, cum vernaculo sermone ferè scribamus, nos non tibi, & aliis doctioribus, qui jam mentem miris quibusdam sacrorum testimoniorum interpretationibus præoccupatam habetis, sed rudioribus scribere, qui, nullæ jam penitus imbibita opinione præpediti, sensa divinorum oraculorum, modò aliquo ordine perscribantur, & ad certa quædam capita revocentur, facillimè assequuntur. quibus si rem gratam nos fecisse senserimus, non multum curamus, si ab aliis, quibus, ut pla-

2 Tim. 3. 16.

 ceremus.

ceremus, minimè studuimus, malè operam nostram collocasse dicamur. Habes, *ut ad propositum revertamur, de antiquioribus scripturæ sacræ interpretibus breviter expositam sententiam nostram. Verùm quid de recentioribus theologis dicemus?* Ii *quippe magni viri sunt, non negamus, neque nos ipsos illis anteferimus: sed & multarum rerum cognitione, & linguarum peritiâ, & ingenii acumine longè nobis eos præstare confitemur.* Non *tamen tanta unquam erit illorum apud nos auctoritas, ut apertissimos divinarum litterarum sensus eorum commentis nobis in dubium vocari sinamus. præsertim, cum certissimum sit, eos quidquid acutius in hac nostra de* Deo, Christoq́ *ejus controversia dixerunt, id omne, aut saltem ejus maximam partem ab Antichristi acerrimis propugnatoribus illis, quos scholasticos vocant, mutuatos fuisse: qui, cælum terræ miscentes, simplicitatem ac splendorem evangelicæ veritatis humanis quibusdam figmentis, quæ ne ipsi quidem interdum percipere possunt, conturbarunt, ac tenebris quodammodo involverunt. Quòd si vel in hac, vel in quapiam re alia, plus, quàm non modò recentiores isti, sed antiquiores illi viderint, nos vidisse nobis persuademus, non propterea, ut tibi videtur, tumemus, aut superbimus. Quinimmo eò magis nos demittimus, & humiles efficimur, quo plus eo nomine nos* Deo *nostro debere agnoscimus. qui, nos miseros homunciones, pro ineffabili sua bonitate, ea scire, voluit, quæ magnis & clarissimis alioqui viris numquam cognita fuerunt.* Eos
porrò,

porrò, qui magnis illis viris, eorumq; auctoritate potiùs, quàm re alia permoti, in eodem cum illis errore persistunt, nequaquam despicimus, sed vehementer miseramur. Inter quos unus ex præcipuis es tu, Andrea Volane, quem, ad reliqua tuæ epistolæ capita; ut pote nec ad rem ipsam, de qua verè agis, nec ad nos propriè spectantia minimè respondentes, amicè postremò & Christianè monemus, ut, si veritati saluberrimæ & manifestissimæ acquiescere non potes, saltem posthac in scriptis tuis aliquantò modestior esse velis, & nos Iehovæ, unius summi Dei & patris nostri, ac Christi Iesu ejus filii, unius domini nostri, cultores non ita, ut facis, conviciis, ac contumeliis impetere, & onerare pergas. Nam tametsi nobis injuriæ & maledicta tua, si ea, ut fore speramus, patienter tulerimus, non minimo honori & gloriæ, cum apud pios & cordatos homines, tum verò apud Deum sunt futura; tibi tamen pessimè consultum fuerit, qui ea ratione & existimationem tuam vehementer lædes, sanæq; mentis hominibus tandem invisus eris, & Deo aliquando nimiæ tuæ, sive iræ sive incogitantiæ, justas pœnas dabis.

Finis Responsionis ad Parænesim And. Volani.

RESPON-

RESPONSIO AD EA OMNIA, QVÆ VOLANVS SVPERIORI responsioni objecit.

Anonymus ad Lectorem

NE, si fortaße altera hæc mea responsio ad eorum manus perveniat, qui nec Volani librum viderint, nec videndi facultatem habeant, possit quisquã suspendendi judicii sui in hac controversia nostra ex me ipso caußam ullam habere; constitui hoc loco ipsius Volani verba, in quibus priorem meam responsionem reprehendit, eo ordine, quo ab ipso scripta fuere, summa fide, ut in ejus publicato libro leguntur, ferè omnia describere, idque per partes; interjecta ubiq; ad singulas particulas responsione mea: quam perpetuò ita & temperare & moderari studebimus, ut tibi, optimè lector, si non usque adeo utilis & jucunda, haud saltem planè infructuosa & insuavis eße possit.

Andreas Volanus lib: sui pag. 96. in fine.

NIHIL ergo causæ habet, cur quidam alius ex hac cohorte Anonymus tantopere tumultuetur scriptor, impium me immeritò vocans, & omnes ab exor-

ab exortu Evangelii mecum Christi servos, qui Christum Divinæ participem naturæ ab æterno confitentes, carnem ideò ejus vivificam, omniqué gloria ac cœlesti virtute decoratam, quod Divinitati illius sit indissolubiliter juncta, prædicamus. Neque enim propterea sicut iste somniat, in Deum Patrem injurii sumus, quod Christo Deo vitæ ac salutis æternæ gloriam tribuimus, cùm omnia eadem ex beneficio Dei patris profluere verè credimus.

ANONYMUS.

Hîc primùm animadvertendum est, me Volanum, & eos, qui cum ipso sentiunt, non vocare impios; quod nomen per se nimis malè sonat, & illis tribui solet, qui a vero Dei cultu abhorrent. Sed dico tamen, eos imprudentes, dum Christi gloriam vindicare credunt, eam opprimere conari, multisq; modis in Deum injurios esse, ejusq; majestatem impiè lædere. ut apparet in mea superiore responsione, pag. 18. Tum verò ipsi pueri norunt, in ipso communi sermone, longè aliud esse, Impiè aliquid per imprudentiam dicere aut facere, &, Impium esse. Deinde est considerandum, me non propterea, Volanum, & suos in Deum patrem injurios esse, dixisse, quòd Christo Deo vitæ ac salutis æternæ gloriam tribuant; sed quòd eam gloriam tribuant, quæ cum illo communicari a Deo patre non potuit. Cujusmodi certè non est vitæ, atque æternæ

salutis dandæ potestas. Immo contendo, hanc potestatem cum Christo a Deo communicatam, eique revera datam fuisse, hocque ipsos non agnoscere ajo; atque idcirco & in Christum, & in Deum imprudenter hac in re injurios esse. Nam quod hîc ait Volanus, *Immo se, suosque credere, hæc, quæ, Christus habet, ex beneficio Dei patris profluere;* Respondeo, illum nondum suam ipsius, & suorum sententiam satis nosse, si hoc (ut quidem non dubito) ex animo dicit. Etenim, cum intelligant, hæc habuisse Christum per æternam illam & naturalem ac necessariam a Deo patre generationem, quam Christo tribuunt; nemo illi concesserit, istud, Dei patris beneficium appellari posse. Quod enim ex ipsius rei natura est, semperque fuit, nec aliter esse potest, nullo pacto beneficium dici debet. Beneficium enim non a natura, sed a voluntate proficiscitur, eaque libera ab omni necessitate. At enim dicet, in eo esse beneficium, quòd filius ille æternus humanam naturam in unam eandemque hypostasim, ut loquuntur, sibi copulaverit; atque hac ratione humana ipsa natura istarum rerum particeps fuerit. Hîc enim, ut vidimus, disertè ait, *se cum suis prædicare, carnem Christi vivificam ideo omni gloria ac virtute cælesti decoratam esse, quòd divinitati illius sit indissolubiliter juncta.* Ego verò contrà. Si ita res se habet, minùs rectè ac propriè res istæ ad Christum Dei patris beneficio profluere dicuntur. idque duplici de caussa. Primùm, quia revera illæ ab ipsius Christi natura proficiscuntur; etiamsi, quòd ea natura in Christo ipso insit, id

sit, id DEI *patris beneficium dici possit.* Nota est e-*nim illa distinctio omnium theologorum, qui ortho-doxi esse existimantur, inter naturam, & gratiam, potissimùm adversus Pelagianos, nequaquam conce-dentium, id ex gratia (nempe Dei) propriè, & se-cundum sanctarum litterarum loquendi morem dici posse, quod ab hominis natura proficiscatur; quamvis ea natura talis sit per Dei gratiam. Altera caussa est, quia non minùs ex ipsius filii Dei beneficio res istæ profluxerunt, quàm ex* DEI *patris: cum necesse sit, ut filii voluntas nihil minùs, quàm patris voluntas, ea in re præstiterit. Immo eò magis filii beneficium hoc censendum est, quàm patris, quòd non pater, sed fi-lius humanam naturam sibi copulavit; exq́; filii hy-postasi, seu persona, non autem ex patris, fit, ut hu-mana natura res istas habeat. Quare nemo nõ videt, non sat rectè dici, ex Dei patris beneficio illas pro-fluere. Hæc enim locutio id saltem omnino indicat, Deum patrem ea in re potiores partes habere. Præ-terea quid hoc facit ad propositum, quidvé ad ea te-stimonia pertinet, quæ ego protuleram, de summa il-la potestate, quam Deus pater Christo dedit, ex qui-bus apparet, dationem istam fuiße post ipsius Christi resurrectionem a mortuis, & propter crucis mortem, quam is, ut* DEO *patri obediret, subivit? Quando-quidem illud urgeo, tum demum tantam potestatem Christum habuisse, cum per omnia patri obediens in-ventus est. Quòd profectò demonstrat, eam ex indis-solubili illo, quem isti commenti sunt, divinæ & hu-*

*manæ naturæ nodo minimè fluxiße. Alioquin ab ipso conceptionis momento perpetuò eam Christus omni ratione habuisset. nisi, quatenus eam nondum exeruisset. Quod si postea fecisset, nullo tamen pacto ob eam rem potestas ipsa, Dei patris donum dici potuißet. sed ne id quidem, quod eam exeruißet. Suo enim proprio jure id fecisset Christus, non autem ex Dei Patris dono. Itaque nullum locum hîc habere potest illud, quod Volanus antea dixerat, & ex quo, ut di-*ctio Ergo *ostendit, in initio hujus primæ particulæ posita, hæc, quæ hoc loco scribit, pendêre aliquo modo voluit. quod scilicet unum & idem opus & Dei patris, & Christi dicatur. Neque enim de opere aliquo hîc loquimur, sed de gloria, & potestate illa summa, quam dicimus nec naturalem, nec ullo modo propriam Christi esse potuisse: cum ei revera a* DEO *patre post crucis mortem propter ejus obedientiam fuerit data. Verùm, quid hîc addat, videamus.*

VOLANUS.

Partic. 2. Pag. 97. Imo iste videat quam tanto errori suo excusationem inventurus est, qui Dei Filium omni virtute Divina spoliat, ac nihil eum per se posse nisi quantum communicaverit illi Pater, comminiscitur.

ANONYMUS.

Modò confessus ipse fuerat, ex Dei patris beneficio vitæ ac salutis æternæ gloriam, quam Christus habet, profluxiße. Nunc verò me ingentis erroris accusat, quòd (ut ipse quidem loquitur) Dei filium nihil per

hil per se posse, nisi, quantum communicaverit illi pater, comminiscar. quæ quàm rectè conveniant, mox videbimus. Apparet enim (id quod etiam supra pro concesso sumpsimus) illum per vitæ ac salutis æternæ gloriam, admirabilem illam potestatem intelligere dandi vitam, ac salutem æternam, quàm Christus habet. Iam, si hanc potestatem ex Dei patris beneficio, Volano ipso teste Christus habet; quomodo potest Volanus alteri, id est mihi, obijcere, quòd velim, Christum per se nihil poße, nisi, quantum communicaverit illi pater? Nec enim in ejus verbis dictio Nihil ita universè accipienda est, ut ad omnia, quæ fieri possunt, referatur, sed ad ea tantùm, quæ divina potestate fiunt: qualis est datio vitæ ac salutis æternæ. Namque de his & responsio mea loquitur, & ipsemet hîc verba facit: &, me loqui, intelligere se, ostendit, cum proximè dixerit, me omni virtute divina filium Dei spoliare. Certè, si ex Dei patris beneficio ista ad Christum profluunt, non video, quomodo Volanus sibi ipsi non adversetur, qui commentum appellet, ac summi erroris loco ducat, aßerere, filium Dei ista per se non poße, nisi, quantum communicaverit illi pater. Ni fortaße hæc verba ita intelligat, quasi neceße sit, hodie quoq; filio Dei a patre vim, ac potestatem ista faciendi suppeditari: alioquin, tamquam eum, qui in se manentem vim istam, ac potestatem non habeat, ea nullo modo poße facere. Sic autem eum intelligere, indicant verba illa, Omni virtute divina spoliat. *Atqui, si ita est, graviter in me peccat*

Volanus;

Volanus; cum non solùm hoc ego non dixerim, & planè contrarium sentiam (sentio enim, ut ex ipsis verbis meis pag: 18. & 19. intelligi potest, Christum eam vim, & potestatem in se ipso manentem habere; sibi tamen a patre, ut præmium suæ obedientiæ, datam) verùm etiam nusquam scripserim, filium Dei nihil per se posse, nisi, quantum illi a patre communicatum fuerit. Quod tamen si dixissem, cum ipso Dei filio locutus fuissem: qui modò, Filium, modò, se quidquam a se ipso negat posse facere, nisi *(inquit priore loco)* quod viderit Patrem facientem. *quæ verba idem significant, quod, Nisi, cujus faciendi potestatem Pater cum ipso communicaverit. quemadmodum sequentia verba docent, in quib: eâdem loquendi figurâ utens, demonstrari sibi a patre opera, pro communicari secum ab illo potestatem ea faciendi, manifestè dicit. Id quod ante me observaverunt, ut arbitror, alii non pauci: præcipuè verò auctor Annotationum in Vatabli bibliis; qui ad verbum Demonstrat, sic annotat,* Id est communicat, quasi dicat, in partem omnium, quæ agit, accersit illum. *Itaq; Volanus ausus est affirmare, eum & comminisci, & graviter errare, qui de Dei filio ita loquatur, ut ipse Dei filius loquitur. Sed pergit.*

Ioh: 5. 19, & 30.

VOLANUS

Partic: 3. Pag. 97.

Omnem enim gloriam quæcunque debetur Patri, Filius sibi vendicat, ut qui non honorat Filium, non honoret & Patrem, nec qui non habet Filium, habeat Patrem.

ANONY-

ANONYMUS.

Verum est sine dubio, eum qui non honorat Filium, ne Patrem quidem honorare, & eum, qui Filium non habet, ne Patrem quidem habere: ut divina oracula apertè testantur. non tamen sequitur, omnem gloriam, quæcunque debetur Patri, Filio deberi. & ἀσυλλόγιστος planè est argumentatio ista; quemadmodum omnes animadvertent. Quòd si non ita, ut ne quidem (fateor) ejus verba præ se ferunt, argumentatur Volanus; sed, omnem gloriam Patri debitam Filium sibi vindicare, ideo affirmat, quòd ipse Filius ea verba dixerit, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem; *perperam nihilominus colligit. Neque enim dictionis Sicut ea vis est, ut perpetuò plenam similitudinem constituat. immo, si quando eam constituit, id non ex vi ipsius dictionis, sed ex accidente fit. Propria enim ejus dictionis vis est, ut rei tantùm, non etiam quantitatis, vel omnis qualitatis ipsius rei, similitudinem ostendat. quemadmodum hæc loca, inter alia complura, manifestum faciunt, Matth: 5. v. 48; Luc: 22. v. 29; Ioh: 17. v. 23; 1 Ioh: 1. v. 7. Adde, quòd, cum eo in loco, Christus de honore sibi debito agat propter omne judicium sibi a Patre datum. quod sine dubio, ut homini, illi datum fuit, ut etiam constat ex v. 27. ejusdem cap: nullo pacto de plena similitudine sui, paternique honoris loqui potuit.*

Ioh: 5. 23. 1 Ioh: 2. 23. Ioh: 5. 23. Sicut

VOLANUS.

Nam si Christum ideo prædicari in scri- Partie: 4. pag: 57.

pturis

pturis Deum putant, ſicuti toties dictitant, quod Divina Dei Patris virtus in eo emicuit, dum varia opera & miracula ſoli DEO poſſibilia faceret, imprudenter ac nimis incogitanter faciunt, qui eo prætextu omnem adorationis cultum illi deberi arbitrantur. Eadem enim virtute Dei tam Prophetæ quàm Apoſtoli non diſſimilia miracula fecerunt, & qui tamen propterea adorandos vel invocandos cenſeret, impius Divinæ majeſtatis violator juſtè crederetur. Hujus verò rei in Paulo ac Barnaba illuſtre habemus exemplum, quibus ob inſigne editum miraculum cum Lyſtrenſes tamquam diis ſacrificare vellent, acriter ab illis objurgati, & magnis clamoribus deterriti, ad Deum illum vivum adorandum, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quę in eis ſunt, voce eorum ſunt revocati. Toties enim hic Deus cœli & terræ creator, ſoli ſibi ſervire, ſe unum adorari præcipit, ut qui præter hunc unum CREATOREM rerum omnium pro diis reputentur, illis horrendam maledictionem per Prophetam Hieremiam imprecetur. Ac propterea vel ſi medii crepent Ebionitæ, nullam umquam juſtam poterunt invenire cauſam, cur Chriſtum ob miraculorum patrandorum potentiam Deum adorandum prædicent, niſi verum æternumqué unà cum ſuo Patre Deum, & conditorem

torem rerum omnium recognoscant. Sed quia à tam clara scripturarum luce refugiunt, quæ creationem rerum omnium Filio DEI attribuunt, hicquè se ultrò ne quid videant, oculis privant, brevi futurum spero, ut ne adorandum quidem nec invocandum Dei Filium toti turbæ à se seductæ persuadeant. Ita enim in cognitione Christi indies isti proficiunt, ut tandem sint ipsum rejecturi, & ad quendam Lucianismum (utinam sim falsus vates) viam patefacturi.

ANONYMUS.

Quamquam hæc ad ipsam meam responsionem refellendam nihil omnino pertinent, tamen quia Volanus ea contra me quodammodo disputans, scripsit, mihi faciendum putavi, ut ea refellerem: maximè cum eorum refutatio, ad nostros homines, nostramq; sententiam defendendam, plurimùm conducere queat. Tria hîc dicuntur. Vnum, quòd a nobis dicatur, Christum idcirco Deum in sacris literis nominatum fuisse, quia divina patris virtute mirabilia faceret; & propterea etiam adorandum proponi: sed ea in re vehementer nos labi. Alterum, Christum adorari non posse, nisi sit cæli, terræq; conditor. Tertiùm, brevi futurum, ut nos filio Dei adorationem, & invocationem adimamus.

Quod ad primum attinet, dico, me nescire, an

quisquam

quisquam ex iis, qui verè sunt nostri, Christum eam ob caussam vel solam vel præcipuam Deum nominatum fuisse affirmet, quòd virtute patris mirabilia opera faceret. Neq; enim unum aut alterum verbum, quod alicubi nostri dixerint, statim arripiendum est; sed & antecedentia, & consequentia consideranda, exq; omnibus sententia ipsorum elicienda. quæ sine dubio ea est, ut multas alias ob caussas Christus Deus in sanctis literis dicatur, præter miracula: & propter hæc quidem non simpliciter, quatenus ea faciebat; sed quatenus virtute in se ipso residente ea facere poterat. quod nemini umquam, præter illum, datum fuisse ajunt. Vnde apparet, exempla prophetarum, & apostolorum a Volano allata ad rem nihil facere: cum nec prophetæ, nec apostoli virtute in seipsis residente miracula unquam fecerint; aut certè nostris hominibus fecisse videantur. Ego sanè, etsi Christi virtutem istam a caussis, cur Deus nominatus fuerit, minimè excludendam censeo; tamen, cum in responsione mea rationem redderem, cur Christus a Paulo vocari potuerit Deus super omnia, miraculorum faciendorum potestatis nullam prorsus mentionem feci. ut videre est supra pag: 26. Quare vehementer miror, Volanum, dum in me refellendo totus esset, istæc scripsisse. Illud certissimum est, nec me, nec quemquam ex nostris Christum, ob miraculorum patrandorum potentiam, Deum adorandum prædicare. quod tamen Volanus ausus est nobis objicere. In quo etiam animadvertēdum est, Volano idem videri, Deum esse, & ado-

&, Adorandum esse. quod tamen secus est. Nam & angeli, & alii, dii sunt: nec tamen adorari debent. Sed decipitur nimirum Volanus ambigua significatione nominis Dei. *ut infra partic. 48, & 49. ostendere conabimur.*

Sequitur, ut de Christi adoratione, etiamsi cæli, & terræ hujus aspectabilis conditor non sit, aliquid dicamus. Dico igitur, VOLANI ἀξίωμα, *neminem adorari posse, nisi sit cæli, terræq; conditor, in ipsius Christi persona, vel ex eo falsum esse constare, quòd, ut Christus ab omnibus adorari debeat, ipse Deus effecit, eum propter obedientiam usq; ad mortem crucis in summam sublimitatem evehendo, teste Paulo ad Philippenses.* Philip. 2. 9. *Ex quo perspicuum fit, adorationem consistere posse etiam citra ullam in eo, qui adoratur, cæli, terræq; creationis rationem. Nam, ubi creationis istius ratio habetur, ibi nec ulla alia re ad adorationem tribuendam est opus, nec adoratio alia re adjuncta conciliari potest: quippe cum jam summo jure perfectissima & absolutissima a cunctis ea debeatur, & ei, cui debetur, nihil penitus a quoquam addi, vel adjungi possit. Quis enim cæli, terræq; creatori quidquam addat, aut adjungat? Etenim, si Volanus dicat, respectu humanæ in Christo naturæ Paulum sic locutum fuisse, fatebitur ipse, adorationem illi etiam tribui posse, qui cæli, terræq; creator non sit. Nam certè humana Christi natura, seu Christus, quatenus homo est, cælum, terramq; non condidit. Quòd si rursus dicat, id propterea factum esse, quia ea natura hu-*

mana divinæ naturæ, quæ cælum, terramq́; condiderat, indissolubili nodo juncta erat; oportebit, ut dicat (neque id sanè negare audebit) Christo homini, etiam ante resurrectionem, omnem adorationem, id est ab omnibus, debitam fuisse. Iam tum enim indissolubilis ille nodus factus fuerat. Verùm, quòd Christus
Phil.2.9. ab omnibus adorari debeat, id a Deo post ejus mortem factum esse, Paulus ait. idq́; non alia ratione, nisi, illum super omnia evehendo. Ex quo etiam intelligi debet, quamvis, ut plerique volunt, verum esset, Iesu Christi exaltationem nihil aliud fuisse, quàm declarationem & patefactionem ejus, quod antea erat; nihilominus tamen ex ea constiturum, adorationem illi etiam tribui posse, qui cæli, & terræ non sit creator. neq; enim vel per ipsam exaltationem apparuit, Christum cælum, terramq́; creasse; vel aliam, cur ab omnibus adorari debeat, caussam, ut dictum est, Paulus affert, nisi hanc, quòd Deus illum ad supremam sublimitatem extulerit. Nec verò quisquam dixerit, hoc non facturum fuisse Deum, nisi Christus homo divinam naturam sibi in eadem hypostasi copulatam habuisset, quæ cæli, terræq́; conditrix erat. Hoc enim humanum prorsus est somnium, nullis divinis testimoniis confirmatum; immo a pluribus non leviter confutatum: ab iis, inquam, omnibus, in quibus exaltationis Christi, & modi, & causarum ejus fit mentio. in quorum nullo ejusmodi rei ne vestigium quidem, aut suspicio ulla apparet; sed omnia cōtrarium prorsus indicantia: & in quibus de Christo, quod ad naturam

turam attinet, cum exaltatus fuit, nihil aliud, quàm hominem seu virum eum fuiße dicitur. Quinimmo, si jam copulatio ista divinæ cum humana natura in Christo fuißet facta; nihil fuißet opus, ut Deus, nempe Pater, humanam Christi naturam extolleret. siquidem patri id apertè tribuitur. Ioh. 17. ver. 5; Apo. 2. ver. 28. & aliis in locis. quod ipse quoque Paulus eo loco evidenter docet: cum agnitionis, & confessionis, quòd Iesus Christus sit dominus, finem statuit Dei patris gloriam. Non opus, inquam fuißet, ut Deus pater Christi humanam naturam extolleret: nam id per se res ipsa planè tulisset. Quomodo enim fieri potuisset, ut, cum sibi tanto nexu conjunctam divinam naturam haberet, non semper pro arbitratu ipsius Christi ejus humana natura eorum omnium eßet particeps, quæ divina natura habet? dummodo (quando ita Adversariorum plerisque placere video) ea cum humanæ naturæ proprietatibus non omnino pugnarent. Hoc autem de exaltatione ista dici non poße, vel ex eo constat, quòd, ut omnes fatentur, & in hac disputatione ponitur, eam, aliquando humana ipsa natura habuit. Adde, quòd fieri non poßet, quin alicubi saltem (quod tamen nusquam factum est) scriptum extaret, Christum seipsum exaltaße, quemadmodum scriptum extare vult Volanus cum suis, ab ipsoq; Christo dictum fuiße, illum seipsum in vitam revocaße; idq; pagina antecedente contra Adversarium suum, & nos omnes, quos Ebionitas vocat, antequam mecum congredi incipiat, plurimùm urget. Vbi tamen

neq; ipse, neque illius symmystæ figuratum Christi sermonem animadverterunt, ut vel institutam metaphoram persequeretur, vel ad interrogationem sibi factam responsum accommodaret. sed hac de re alibi a nobis latiùs explicatum fuit. Hîc, illud tantùm monuisse, fuerit satis, etiamsi verissimum esset, Christum seipsum a morte revocasse in vitam; non tamen continuò sequuturum, naturali & propria virtute id illum fecisse; sed potiùs sibi a patre ad id præstandum suppeditatâ: nec, si sequeretur, inde colligi omnino posse, exaltationem quoque sui ipsius ab ipso factam fuisse. Multò enim plus est, Omni potestate in cælo, & in terra præditum esse, hominumq; & angelorum caput esse, & dominum, ipsamq; æternam vitam dandi potestatem habere, quàm, a mortuis excitatum esse. Et potest fieri, ut res aliqua creata in ipsa creatione hoc fuerit adepta, ut corpus suum a morte in vitam revocare possit. sed, ut seipsam supra omnia possit extollere, sibiq; ipsi vitam immortalem conferendi potestatem dare, id nullo prorsus modo fieri potest. Itaque Volani argumentum illud pro æterna divinitate Christi a suimet ipsius resuscitatione ductum, cui tantopere ille confidebat, nihil solidi habere deprehenditur. Sed ad rem nostram. Vt enim Volanus probet, Christum, nisi cæli, & terræ creator sit, non posse vel Deum esse, vel meritò adorari, id affert, quod legitur apud Hieremiam prophetam, Dii, qui non fecerunt cælum, & terram, tollantur de terra, & de sub cælis ipsis. *Verùm hic locus nihil probat du-*

Hier. 10. 11.

bat: duplici de caussa. Vna est, quod non de omnibus diis loquitur. Alioqui multi, qui & vocantur, & sunt dii, exterminandi essent; quos tamen Deus caros habet: de quibus infra partic. 48. videndum erit. sed de iis, qui, ut primi bonorum fontes & auctores, coluntur, quiq; ipsi Iehovæ Deo opponuntur, atque eo cultu & honore afficiuntur, quo ipse Iehova Deus, nec præterea alius, eo loco manifestè agitur. Atqui nos, etiamsi Christum, Deum nostrum agnoscimus, eumq; adoramus; non tamen primum bonorum auctorem & fontem facimus, eumve Iehovæ Deo opponimus: nec porrò eodem prorsus cultu & honore illum afficimus, quo Iehova Deus pater ipsius afficiendus est. ut in priore responsione pag. 27. breviter attigi. Altera caussa, cur iste Hieremiæ locus nihil ad rem faciat, est, quòd ista dicta sunt, antequam Christus existeret, non modò, antequam Deus adorandus constitueretur. Tunc certè verum erat, idque absolutè, nullum Deum adorandum esse, qui cælum, & terram non fecisset. Nemo enim adhuc præter cæli, terræq; creatorem ea habebat, quibus adoratio debetur. Nunc verò aliter res se habet. Homo enim ille Iesus Nazarenus, qui crucifixus fuit, ad tantam sublimitatem a Deo est evectus, ac tantopere ab ipso (ut sic dixerim) Deificatus; ut omnino & Deus meritò dicatur, & adorari debeat: præsertim, sic ipso Deo jubente ac statuente. ita ut omnis cultus & honor, qui Iesu tribuitur, non minùs, quàm cætera omnia, quæ illi tribuuntur, ad ipsum Deum patrem

referatur, in ipsoq; tandem conquiescat.

Restat tertium eorum, quæ in Volani verbis contineri diximus. Auguratur igitur Volanus, brevi futurum, ut nostri homines, filium Dei nec adorandum, nec invocandum esse, dicant. Cur autem ita auguretur, rationem affert, quia ipsi Dei filio rerum omnium creationem tribuere recusamus. Si ita loquitur Volanus, quia, ex hoc illud necessariò consequi, existimet; quantopere fallatur, suprà satis ostensum est: tametsi de invocatione nominatim actum non fuerit. Quis enim dubitare queat, illum meritò invocari posse, id est ejus auxilium, atq; opem implorari,
Heb. 2.18. *qui & auxiliandi, & opem ferendi potestatem habe-*
4. 18. *at maximam, eamq; sibi a Deo in hunc ipsum finem*
7. 25. *concessam, ut, qui per illum ad Deum accedunt, eos perpetuò & juvet, & servet; quamvis alioquin is rerum omnium creator non sit? Qua de re abunde satis disseruimus in disputatione nostra cum Francisco Davidis. Quòd si Volanus ita auguratur ob id solum, quòd putet, nos eam filio Dei adimere omnium creationem, quam illi scriptura attribuit; injurius planè in nos est. præsertim, cum ea non refutet, quæ vel a me in priore mea responsione, vel in aliis scriptis multò ante in publicum editis cum a me ipso, tum ab aliis allata sunt ad probandum, & evincendum, testimonia illa sacra, quæ, omnia per Christum, seu verbum, sive filium Dei creata, vel facta esse, dicunt, non de prima & antiqua creatione, sed de secunda & nova accipienda esse. Et notandum est, quòd Volanus, non,*

se opinari

se opinari simpliciter, nedum, se vereri, aut metuere, sed, se sperare ait, futurum, ut nos in tantam impietatem prolabamur, ut, Dei filium nec adorandum, nec invocandum esse, dicamus. Itaque videtur Volanus, ut istud eveniat, cupere; fortasse, ut hac ratione reliqua doctrina nostra, quam ille prorsus impiam & blasphemam esse, judicat, meliùs ab omnib: cognoscatur. Sed optandum illi fuerat potiùs, ut nos resipisceremus, &, quemadmodum, Dei beneficio, ipsius Dei filio & adorationem, & invocationem tribuimus, sic reliqua tribueremus, quæ illi per nos adimi, ipse autumat. Nesfi enim, si erramus, de nobis planè desperandum esse (quod ipsum vita, moresq́; nostri, ni fallor, satis docent) is apud se ullo modo constituere potest. Quare crediderim, Volanum hac in re, ut in aliis plerisq;, in hoc suo scripto, non se eum Iesu Christi discipulum præstitisse, qui & ipse, ut arbitror, esse studet, & ego, ut aliquando sit, Deum ex animo precor. Nam, quod postea ostendit, se optare, ut falsa de nobis vaticinetur, id ad nostram Christi rejectionem, quam fore prædicit, & viæ ad Lucianismum quendam patefactionem omnino pertinet. Sed & idem alibi in hoc scripto, his haud dissimilia se de nobis sperare, confirmat. Verùm jam tempus est, ut, quæ hic adjungit, subjicere pergamus.

VOLANUS.

Et tamen anonymus hic ex nescio quo prorepens angulo scriptor, tantam sibi tur- Partie: 3. Pag: 99.

hæq; suæ Christi notitiam attribuit, mequé in rerum divinarum cognitione, tam parum profecisse dicit, ut multos, qui alioquin præ me planè rudes, stolidiq; censeri debent, & vix dum sacrarum litterarum volumina evolvere cœperunt, mihi jam palmam præripuisse clamitet. Ego verò hanc istis planè rudibus ac stolidis judicio tanti magistri non invideo sapientiam, ut in hac simplicitate & inscitia mea me perpetuo à Domino conservari cupiam, qui Christum verum ac æternum æterni Dei Patris filium, æquali cultu & honore cum Deo Patre adorandum profiteor, illumq; ad evertendum cœlestis Patris sui iram, victimam ac propitiationem pro peccatis meis ac totius mundi factum verè recognosco.

ANONYMUS.

Vt ex ipsius Volani verbis apparet, ego istos, planè rudes ac stolidos non absolutè dixi; sed comparatè; id est præ ipso Volano, cujus eruditionem non vulgarem eße, quemq; judicii acumine præditum, antea dixeram. Nec porrò quisquam credat, cum multos dixi, omnes me significare voluiße, qui mecum sentiũt, & Volano in rerum divinarum cognitione anteferendi sunt; sed eorum partem tantùm: eos videlicet, quos alioqui, quod pertinet ad eruditionem, & judicium, cum ipso conferendos non eße, statuo. quorum ego non quidem magister, sed condiscipulus sum minimus,

nimus. Nec verò ad ista scribenda ex angulo aliquo prorepsi; sed, ut supra in præfatione totius disputationis monui, rogatus a fratribus. idq́, cum in hominum luce versarer, &,quæ tunc scripsi, etiam palàm profiteri minimè dubitarem. De simplicitate porrò atque inscitia ista sua, in qua se a Domino conservari, cupit Volanus, deinceps agendum erit.

VOLANUS.

Verùm in ea quoque confessione me vehementer errare iste contendit, ut qui nusquam apud sacros scriptores legi asseveret, quod Christus sanguine suo Deum ex justissimo scelerum vindice, clementem propitiumqué Patrem humano generi effecerit. Partic: 6. pag: 100.

ANONYMUS.

Et meritò quidem: ut ex priore nostra responsione intelligi potest; & mox apertiùs etiam intelligetur.

VOLANUS.

Nam quod dicitur a Paulo 2 Corinth: 5. Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans eis peccata ipsorum, vel indè rem aliter se habere ostendit, quod non Christus scilicet sanguine suo nobis Deum reconciliaverit: sed quod Deus nos sibi reconciliaverit per Christum, idqué non precium ex Christi manibus pro peccatis nostris accipiendo, sed peccata nostra nobis non imputando. Partic: 7. pag: 100.

ANONYMUS.

De hoc Pauli loco paullo plus videbimus.

VOLANUS.

Partic: 1. pag: 100. Indè verò jam cuivis apparere potest, quò tandem novi isti progrediantur Antichristi, dum nihil tam certum tamq; firmum in universa religione Christiana habemus, quod isti non in dubium vocant, ac omnibus adhibitis machinis subruere tentent. Quid illustrius, vel scripta Prophetica, vel Apostolica, nobis ad credendum proponunt, quàm quod ad placandam & avertendam iram Dei Patris a nobis, & abolendam maledictionem transgressionis legis debitam, Christus pro nobis factus est execratio, ut nos ab execratione legis redimeret? sicuti Paulus Apostolus testatur ad Galatas cap: 3.

ANONYMUS.

Immo vel hinc cuivis facilè apparere poterit, quàm Volano durum videatur ea corrigere, quæ semel scripsit: & quantas vires ad homines alioqui bene oculatos excæcandos habeat erroris vetustas, præjudicataq́, aliqua de re, opinio. Nihil enim clarius, nihil certius iis paucis, quibus in priore nostra responsione afferendis, Volanum monere voluimus, ut posthac cautior vel in scribendo, vel in fide suis magistris adhibenda esse vellet; atque animadvertere,

longè

longè alia ratione Christum nostra peccata expiasse, quàm Dei iram placando, eumq́; ,ut ipse ausus erat loqui, ex justissimo scelerum vindice clementem propitiumq́; patrem humano generi efficiendo, & nostræ redemptionis pretium illi statuendo. Nam, quod hic ait, nihil illustriùs nobis ad credendum prophetica et apostolica scripta proponere, quàm, ad placandam & avertendam iram Dei patris a nobis, Christum pro nobis factum esse execrationem, id ab homine in sacrarum litterarum studio versato nulla prorsus ratione dici debuit; cum nihil tale umquam nec a prophetis, neque ab apostolis scriptum inveniatur. Nec verò unicus ille locus, quem ex Paulo profert, quidquam ad rem pertinet. Primùm, quia aliud est, nos redimi seu liberari ab execratione Legis, ab ea, inquam, execratione, quæ per ipsam Legem imminet cuicumq́; ea omnia non facienti, quæ in libro Legis sunt scripta, ut apostolus ipse disertis verbis se explicat; aliud verò, placari irã Dei patris, illamq́; a nobis averti. Et sanè potuimus nos liberari ab ista execratione Legis, etiamsi nulla Dei ira placata, nec a nobis aversa fuerit. ut postea docebimus. Deinde, quia, etsi Paulus dicit, Christum, factum pro nobis execrationem, nos a Legis execratione redemisse, non tamen dicere vult, virtutem istius redemptionis faciendæ in ipsa, quam Christus subjit, Legis execratione fuisse, ipsumvé Christum nostrûm omnium loco fuisse execratum, nostræq́; execrationis loco ipsius execrationem substitutam. sed sunt isti loquendi modi sacris

Gal:3. 13.

scriptori-

scriptoribus valde familiares, cum modum & rationem rei gestæ explicare volunt, & quidpiam significare, sine quo gesta non sit. ut, cum, exempli caussa, idem Paulus ait, per delictum seu lapsum Iudæorum extitisse salutem Gentibus, & illorum lapsum divitias mundi, illorumq; diminutionem divitias Gentiũ fuisse. Nemo enim nescit, nec in lapsu ipso Iudæorum, nec in eorum diminutione vim ullam fuisse ad salutem Gentibus conciliandam, illasq; unà cum mundo ditandas. sed propterea ita locutus est Paulus, ut ostenderet, non ante fuisse Gentibus datam salutem, illasq; unà cum mundo ditatas, quàm Iudæi laberentur, & diminuerentur. Quare hoc etiam loco dicere potuit, Christum factũ pro nobis execrationem, a Legis execratione nos redemisse, non quidẽ ut doceret, ex ipsa Christi execratione vim ullã ad hoc præstandum manasse: sed, ut ostenderet, non sine Christi execrationis interventu eam, quæ nobis imminere solebat, execrationem sublatam fuisse. Quid quòd verba Pauli ejusmodi sunt, ut non sit necesse aliud intelligere, nisi eum Christum, qui nos ab execratione Legis liberavit, factum pro nobis fuisse execrationem? ita ut decentissimam quandam in suis verbis argutiam, ut alibi solet, apostolus sectari voluerit; non autem significare relationem aliquam, quæ inter eam execrationem sit, quam Christus subjit, & eam, a qua nos ipsius Christi ope liberati sumus. Quamquam Volanus ita Pauli verba recitat, ut relationem istam omnino præ se ferant. Ex simplici enim enunciatione, caussalem, ut

Rom: 11. 11.

lem, ut ita dicam, facit; additâ de suo particulâ Vt, & in aliam formam mutata locutione. Iam, quod Paulus non simpliciter ait, Christum factum fuiße execrationem, sed addit, Pro nobis; id non eam vim habet, ut significetur, in execrationis nostræ locum Christi execrationem successiße, quasi dictio Pro idem valeat, quod Vice seu Loco. Quandoquidem dictio illa eandem vim habet in hoc, & similibus locis, quem dictio Propter, eam caussam, quam finalem vocant, declarat. ut nihil aliud hîc, & alibi sit Pro nobis, quàm Nostri caußâ, id est, ut effectus aliquis nos respiciens inde manaret. Postremò, non potest hic Pauli locus ad institutam disputationem revera pertinere; cum ipse non loquatur de execratione aliqua nobis ob non servatam Legem adhuc imminente; sed de ea, quæ antea imminebat, sive imminere consueverat, quam Christus sustulit: nō quia videlicet quidquam pro nobis solverit, aut præstiterit; sed quia ex Dei patris decreto nos a totius Legis servandæ obligatione liberavit. Vbi tantum abest, ut, ullam Dei iram placandam & a nobis avertendam fuisse, appareat; ut non nisi summa & perpetua ejus in nos bonitas ac beneficentia undiq; conspiciatur. Vult enim Paulus manifestè Galatis persuadere, non ex Legis conservatione petendam esse justitiam, sed ex fide Iesu Christi. Adde, quòd quidquid eo loco dicit Paulus de liberatione ab obligatione servandæ Legis, id omne ratione ceremonialium præceptorum dicit; præcipuè verò circumcisionis; Galatas reprehendens,

qui ex

qui ex istis carnalibus ritibus justitiam suam peterent. Itaq;, cum inquit, Christus nos liberavit ab execratione Legis, Nos dicens, propriè seipsum, cæterosq; Iudæos intelligit, qui ab onere ceremonialium præceptorum, cui antea suberant, exempti erant. Propterea statim addit, Vt in gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Iesu, *&c. Oportuit enim, maceriem illam inter utrumq; populum dirui, & legem mandatorum in decretis tolli; si ad Gentes parta per Iesum Christum salus perventura erat, & ipsæ unà cum Iudæis conjungendæ, adeò ut ex utrisque unus tantùm populus fieret, quemadmo-*
Eph. 2. 14. *dum idem apostolus alibi luculenter explicat.*

VOLANUS.

Partic: 9. Nam quòd mediatorem Dei & homi-
pag: 101. num Christum Iesum passim scriptura vocat, vel inde iram Dei Patris ergà genus humanum abundè declarat, quæ reconciliandi partes ipsi Christo imponit.

ANONYMUS.

Ergo, si Volano credimus, quòd Moses a Paulo Gal: 3. v. 19. Mediator appellatur, & quidem Dei, & Israëlitarum, ut ex eo intelligitur, quod sequitur, Mediator autem unius non est, Deus autem unus est, *id Dei iram erga Israëlitas abunde declarat, quæ reconciliandi partes ipsi Mosi imponit. Quid, rogo, magis a veritate alienum esse potest? An parum liquet, Mediatoris seu τȣ͂ μεσίτȣ nomen in sacris litteris, quarum hæc vox propria est, non Pacificato-*

cificatorem seu reconciliatorem, ut ita dicam, sed internuncium significare, sive eum (quatenus ad Deum & homines refertur) per quem Deus hominibus suam voluntatem patefacit, fœdusq́ aliquod cum illis pangit, seq́ ipsum cum illis quodammodo communicat, ad eosq́ accedit, utq́ vicissim illi ad se accedant, constituit? Debuerat sanè hujus rei Volanum vel id monere, quòd Christus modò novi, modò melioris testamenti seu fœderis mediator in divinis litteris ter appellatur; cum quater tantùm ea appellatio illi tribuatur. Vno enim tantùm in loco Dei, & ohminum mediator dicitur: non autem passim; ut Volanus satis inconsideratè scripsit. Nam quid est, novi & melioris testamenti seu fœderis mediatorem esse, nisi ad pangendum & sanciendum novum & melius fœdus constitutum fuisse, cum videlicet ad vetus & deterius quoddam pangendum & sanciendum alius quidam olim fuisset constitutus? Quam hic, quæso, Deī iram erga humanum genus vel suspicari quidem licet? Nonne potiùs summam benevolentiam pacatissimamq́ animum cernere potest unusquisque? Neque enim fœdera, præclaris & liberalissimis adjunctis promissis, cum iis pangere ac sancire quisquam curat, quibus adhuc est iratus. sed cum iis, quibus ex animo bene vult: quamvis decreverit, eos non aliter benevolentiæ suæ fructum reipsa sensuros esse, quàm si fœderis conditiones acceperint, seseq́ gratos ipsi & morigeros præstiterint. Nam, si Volanus fortè dubitat, an Moses a Paulo mediator fuerit appellatus,

Heb. cap. 8. 9. & 12.

1Tim. 2.

& locum

& locum illum ad Gal. vnà cum aliis non paucis ad Chriſtum potiùs, quàm ad Moſem referendum cenſet; videat, quæ hac de re in eum ipſum locum doctè ſanè ac cordatè ſcripſit Theodorus Beza: & fortaſſe dubitare deſinet.

VOLANUS.

Partic. 10. Pag. 101. Paulus autem in tota ad Romanos Epiſtola hoc potiſſimum agit, ut quia nulla caro in conſpectu Dei juſtificatur ex operibus legis, & ideò revelatur ira Dei è cœlo adverſus omnem impietatem & injuſtitiam hominum ut omne os obturetur, & obnoxium fiat totus mundus condemnationi Dei: propterea gratis juſtificari doceat omnes, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto, quem propoſuit Deus, ut eſſet placamentum per fidem, in ſanguine ipſius, ad declarandam juſtitiam ſuam, per remiſſionem præcedentium peccatorum. Cur enim Deus remittit peccata, niſi quia ſanguine Chriſti placatur, ut ne vindicet? Vindicaturus in aliis omnibus, iramq; & excandeſcentiam ſuam erga omnes declaraturus, qui veritati quidem non obtemperant, ſed obtemperant injuſtitiæ.

ANONYMUS.

Paulus in epiſtola ad Romanos oſtendit quidem, & Gentes, & Iudæos peccaſſe, & propterea utroſq; egere gratia Dei, atque clementia; quam in Chriſto exhibitam fuiſſe docet. Sed non idcirco dicit, Deum

a Christo placatum fuisse, Deove pretium redemptionis nostræ persolutum. Nam, quod ait, Christum propositum a Deo fuisse placamentum per fidem; id aliud nihil est, quàm, si quis velit Deum erga se placatum reipsa experiri, oportere, ut Christo confidat. Hæc enim est fœderis, quod nobiscum per Christum Deus pepigit, conditio; quæ una omnes conditiones complectitur. Quod verò addit, In sanguine ipsius; id non ita accipiendum est, quasi fides in ipso Christi sanguine sit collocanda, sed In sanguine ipsius, idem est, atq; interveniente ipsius sanguine: quemadmodum Erasmus, & Tigurini locum sunt interpretati. Hujus enim, & similium locorum sentẽtia est, Christi sanguinem, id est (ut loquuntur) violentam mortem, in salutis nostræ ratione intervenisse. id quod identidem in sacris litteris repetitur; ut, quantopere nos Deus dilexerit, quantumq; illi debeamus, agnoscere velimus. Nam alioqui etiam Dei erga nos dilectio in Christo morti tradendo multis in locis apertè commemoratur & prædicatur. Intervênit autem in salutis nostræ ratione, & sic in justificatione, & remissione peccatorum nostrorum a Deo consequenda, Iesu Christi mors, non quia ejus sanguine placari debuerit, vel placata fuerit Dei ira erga nos; quorum utrumque, ut absurdissimum & dictu planè horribile, sic impium in Deumq; summè injurium censeri debet. sed quia apertissima confirmatio fuit salutaris doctrinæ Iesu Christi; quæ hoc potissimùm continebatur, quòd pœnitentiam agentibus & in posterum ad ipsi-

us præscriptum viventibus Deus omnium peccatorum remissionem benignè largiebatur: idq; ita, ut pro æterna morte peccati pœna æternam vitam illis daturus esset. Meritò igitur post fidei mentionem sanguinis Christi mentio subjicitur; cum hic sanguis, etiamsi in illo (propriè loquendo) fides, ut dictum fuit, collocanda non est; tamen efficiat, ut ea vera esse credamus, quæ Christus dixit, ob idq; illi confidamus. Adde, quòd non sine sanguine suo, id est cruce ac morte, qua nobis ad iter, quod docuerat, capessendum dux & præmonstrator eßet, nosq; ad mortem, quantumvis atrocem, perferendam potiùs, quàm ut ab ejus præscriptione aberraremus, animaret, atque alacres redderet, potuit ille ad beatam immortalitatem, ad supremamq; illam, qua donatus a Deo fuit, potestatem pervenire. ex quibus duabus rebus cum specimen, & argumentum futuræ nostræ beatitatis apparuit,
Phil: 3. 21. tum illius nobis dandæ modus & ratio confecta est
Ioh. 6. 40. quodammodo, atque extitit. Siquidem Christus is futurus erat omnino, qui nos ultimo illo die a mortuis excitaret, & corpus nostrum vile glorioso suo corpori conforme redderet: quemadmodum etiam se facturum ipse promiserat. Atqui resurrectione nostra æternaq; vita peccatorum nostrorum, ut paulò ante innuimus, vera remissio continetur. Atque hinc ap-
1 Cor. 15. 17. paret, quid sibi voluerit Paulus, cum dixit, nisi Christus resurrexerit, vanam esse fidem nostram, & nos adhuc esse in peccatis nostris. Quod profectò non dixisset, si ex ipsa Christi morte, qua nimirum Dei ira

placata

placata fuisset, vis expiandi peccata nostra manasset, inq; ipso Christi sanguine fides nostra collocanda esset. Huc accedit, quòd verbum, quod Volanus, unà cum aliis nonnullis, Placamentum est interpretatus, apud Paulum est ἱλαστήριον; quo nomine arcæ veteris fœderis operculum appellatum fuit: & latinè propitiatorium sonat. de quo fit mentio Heb. 9. v. 5. Ad quod, ut etiam, quibusdam & antiquioribus & recentioribus interpretibus placuisse, video, in suis verbis respexisse omnino videtur apostolus. Verùm non ita appellatum fuit operculum illud, quia Deum propitium redderet; sed quia Deus in eo responsa dabat, seq; propitium ostendebat. Quæ quantopere Christo in justificationis nostræ negotio conveniant, quilibet facilè animadvertere potest. Iam, quòd Paulus redemptionis mentionem facit, non hîc aliqua veri pretii solutio cogitanda est: cum Redemptionis vocabulum tritissima, præsertim in sacris litteris, translatione, nihil aliud, quàm Liberationem significet, nullo vero pretio interveniente. Quamquam crediderim, in hoc loco, & similibus hebraismum quendam esse. Hebræi enim nomine Copher & redemptionem & expiationem significant. Itaque suspicor, Paulum redemptionis nomine expiationem significare voluisse. cui convenienter admodum mentio sanguinis adjungitur; cum in lege Mosis. quò hæc omnia sine dubio per allusionem referenda sunt, non expiarentur peccata sine sanguinis effusione. Sed & idcirco quoque Christi sanguinis a Paulo fit mentio, quia, cum agat de pec-

Exo. 25. 22.

Heb. 9. 22.

catorum remissione, quæ nobis per novum fœdus obvênit, quod nobiscum sanxit Deus, ut patet Hier. cap. 31, & Heb. cap. 8. fœdera autem sanguine sanciri solerent, & antiquum fœdus sanguine sancitum fuerit; non potuit ulla quodammodo ratione sanguinem Christi non commemorare, quo novum ipsum fœdus sancitum fuit, & spontaneæ, ut sic loquar, ac liberalissimæ Dei nostri promissiones in eo factæ, multò præstantiore sanè & evidentiore ratione (ut ex supra dictis constare potest) corroboratæ, quàm eæ, quæ in vetere factæ fuerant, & sanguine hircorum, ac vitulorum confirmatæ, qui in eo sanciendo fuerat fusus.

Exo. 24. 8. Heb. 9. 18.

VOLANUS.

Partic. 11. Pag. 102.

Hæc verò cùm tam clarè & perspicuè dicuntur ab Apostolo, imò cum tota universa scriptura sancta, hoc unum subinde proponit & inculcat, quæ (malum) intemperies mentem hominis istius agitat, ut nusquam in scripturis sanguine Christi Deum Patrem peccatoribus placatum dici profiteatur?

ANONYMUS.

Immo verò, cum ex Apostoli verbis rectè intellectis non Christi sanguine Deum placatum fuisse, sed contrà, jam antea Deum fuisse placatum, in Christo apparuisse, perspicuum sit, nec usquam in sacris litteris quidquam dicatur, quod Dei placationem istam per Christi sanguinem factam suadere possit; quid est, cur quantumvis erroris nostri admoniti, rem tantopere

ropere absurdam alioqui atque horribilem, manibus pedibusq́, ut dicitur, defendere, eamq́ mordicus retinere pergamus?

ANONYMUS.

Sed enim Paulum ad Corinth. 2. cap. 5. Non Christum sanguine suo nobis reconciliasse Deum, dicere ostendit, sed Deum nos sibi reconciliasse per Christum, idq; non precium pro peccatis nostris accipiendo, sed peccata nostra nobis non imputando. At verò quodnam obsecro discrimen iste agnoscit in hisce dictis, ut non Christum reconciliasse Patrem Deum nobis dicat, ideò quia Deus nos sibi in Christo reconciliare dicitur? Si enim Christus tamquam unicus Dei & hominum mediator intercedit, per quem nos sibi Pater reconciliat, nihil profectò aliud intervenire ostendit, per quod Deus clementem ac propitium nobis se exhibeat, nisi quòd Christus sanguine suo illum nobis placaverit. Ita verò sive Deus nos sibi reconciliare per Christum, sive Christus Deum nobis reconliasse dicitur, id tamen totum in eum recidit sensum, ut Deum Patrem, ideò nobis habeamus reconciliatum, quia Christus mortis suæ, & supplicii pro nobis persoluti interventu, Deum Patrem peccatis infensum nobis reconciliavit. Par. 12. Pag. 103.

ANONYMUS.

Attulerat Volanus locum istum, tamquam illum, qui ad Dei placationem Christi sanguine factam, quam ipse cum suis commentus est, omnino pertineret, & ad redemptionis æternæ pretium Deo patri a Christo persolutum. Ego verò, ex hoc ipso loco contrarium colligi, satis apertè ostendi. Nam & quòd Deus ipse, ut hîc dicitur, in Christo manens nos sibi reconciliaverit, omnem a Christo factam placationem excludit; & quòd, ut statim adjungitur, Deus nobis peccata nostra non imputaverit, id, nullum pretium pro peccatis nostris Deo solutum fuisse, planissimum facit. Quomodo enim Christus nobis Deum placavit præsertim verò sanguine suo; si, antequam sanguinem suum funderet, ab ipso prædicationis suæ initio, jam ipsius Dei nomine pacem nobis offerebat; immo ipse Deus per illum id potissimùm curabat, ut nos, qui ab ipso aversi eramus, nostrisq; peccatis nos ipsos ejus inimicos constitueramus, ad ipsum converteremur, & inimico animo deposito, ac porrò peccatis relictis, cum ipso reconciliaremur? Namque hanc esse Pauli mentem, eumq; non de recõciliatione jam peracta, sed a Deo procurata loqui, apertè docent postmodum sequentia verba; tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. *Quomodo rursus Deo patri pretium pro nobis a peccatis nostris in perpetuum redimendis a Christo fuit persolutum, si Deus ipse pater in Christo manens peccata nostra nobis non imputavit? Hinc*

vit? Hinc enim apparet, primùm, Christum, ut nos a peccatis redimeremur, non quidem quidquam Deo solvisse, sed Dei ipsius nomine nobis gratuitam a peccatis liberationem obtulisse. Deinde, potuisse Deum, si voluisset, jurè peccata nostra nobis imputare. Nulla autem ratione nobis imputari poterant peccata nostra, si pro ipsis erat omnino, qui satisfaceret. Vel potiùs, si pro ipsis erat omnino, qui satisfaceret, nullus locus iis nobis non imputandis esse poterat. Ea enim non imputari dicuntur, quæ alioqui illum, qui ea commisit, reum peractura essent. Atqui, ubi satisfactio vel jam intervenit vel certò interventura est, citra omnem (ut sic dixerim) non imputationem, reatum penitus abolitum iri, certum est. Hæc, quamvis clara, & manifesta, Volanus tamen adhuc non videt; nec differentiam ullam agnoscere potest inter hos duos loquendi modos, Christus reconciliavit nobis Deum, &, Deus nos sibi reconciliavit per Christum. quæ tamen est maxima, & ipsis etiam pueris perspicua. Cum priore modo, Deum nobis ex inimico amicum a Christo factum fuisse, apertè significetur; posteriore vero, contrà, Deum ipsum nos ex inimicis amicos per Christum sibi fecisse, declaretur. Atque adeò inveterata opinione, quæ illius animum præoccupavit, impeditus est, ut, si Christus est mediator, per quem Pater nos sibi reconciliet, velit omnino, ex hoc ipso ostendi, Christum sanguine suo Deum nobis placasse. Cum tamen hoc non modo ex illo non consequatur, sed cum illo cohærere nullo pacto possit; &, si

illud verum eſt, hoc falſum eſſe, omnino neceße ſit. Verum ea audienda ſunt, quæ meis argumentationibus objicit, atque reſpondet.

VOLANUS.

Partic: 13. pag: 103. Quod autem iſte Patrem reconciliatum nobis in Chriſto dicit, non precium pro peccatis noſtris accipiendo, ſed peccata noſtra noſtra nobis non imputando, hæc quidem contradictione adeò ſe non interimunt, ut alterum potius ex altero tanquam effectum ex ſua cauſſa profluere oſtendant. Ideò enim Deus peccata non imputat, quia mortis Chriſti ſacrificio placatus, pro juſtis eos reputat, quos peccatis obnoxios meritò punire ac morti æternæ addicere potuit.

ANONYMUS.

In hac reſponſione Volanus confundit Dei placationem cum pretii ſolutione ſeu ſatisfactione illi exhibita pro peccatis noſtris. Nam, cum velit oſtendere, hæc duo non pugnare, Nobis non imputari a Deo peccata, &, Pretium pro peccatis noſtris acceptum a Deo fuiße, immo alterum ex altero conſequi; ait, Deum ideo nobis non imputare peccata, quia mortis Chriſti ſacrificio fuerit placatus. An hoc dignum ſit eo homine, qui alterum inſcitiæ in formandis argumentis tam acriter reprehendit, ut ipſe, quemadmodum infra videbimus, in me invectus, facit, ipſimet judicandum relinquo. Sed de ejus reprehenſione latiùs ſuo lo-

suo loco. Nunc ad rem. Dico igitur, me non negare, quin Dei placatio, quæ Christi morte peracta esset, unà cum non imputatione peccatorum nostrorũ consistere posset. Placatur enim quis sæpenumero, quamvis offensæ reatus adhuc maneat: quò fit, ut non imputationi sit locus. & Volanus ipse, in supra dicta Dei placatione hoc evenisse, vult. Ait enim, potuisse Deum meritò nos punire, atque æternæ morti addicere, quia peccatis obnoxii sumus. At verò, cum pretii solutio seu satisfactio intervenit, dissolvitur omnis reatus. & propterea, si Deus pro peccatis nostris pretium seu satisfactionem accepit, nec nos jam peccatis obnoxii fuimus, nec ipse eo nomine nos meritò punire, & morti æternæ addicere potuit. ac propterea nullus non imputationi relictus est locus.

VOLANUS.

Nec obstat gratuita Dei misericordia, qua ille impulsus Christum in salutem nobis donavit, quin quod ad nos attinet, tota salutis causa in Christo ipso sit collocanda, ut placatum ac propitium Deum Patrem, ideo peccatores sibi statuant, quia ille peccatis debitam pœnam pro omnibus sustinuit, justiciæq; Dei satisfecit. Partic:14. pag:104.

ANONYMUS.

Animadvertant, obsecro, pii lectores, quid affirmare audeat Volanus, & quemadmodum loquatur. Nam quis umquam, præter ipsum, dixit, quod ad nos attinet, totam salutis caussam in Christo ipso esse collocandam,

locandam, etiamsi ipsius Dei gratuitæ misericordiæ ratio habeatur? Dicitur quidem Christus, & revera est salutis nostræ caussa, sed non tota caussa: ut illi ipsi fatentur, quos ipse magistros sequitur. Nam quid aliud est istud, quod ipsemet confitetur, Deum, gratuitâ misericordiâ suâ impulsum, donasse nobis Christum in salutem, quàm, Deum esse primariam nostræ salutis caussam, seu, quod ad nos attinet, salutis caussam primariam in gratuita Dei misericordia collocandam esse? Si proximæ caussæ tantùm salutis nostræ mentionem Volanus fecisset, eamq; totã in Christo collocandam esse, dixisset, tolerabiliùs multò locutus esset. licèt, quantum ego conjicio, ejus rei caussam ipse nescivisset. Quamquam, si ea vera sunt, quæ ab aliis accepta nobis tradidit, Christum peccatis debitam pœnam pro omnibus sustinuisse, & Dei justitiæ satisfecisse, non aliter loqui potuit, quàm locutus est: & meritò magistros suos tacitè reprehendit, qui totam, quòd ad nos attinet, salutis caussam in ipso Christo non statuant. Quemadmodum enim, si quis aliquam pecuniæ summam debeat, hancq; alius quispiam pro ipso universam creditori solvat, is, non ipsi creditori ullo modo, sed ei, qui pro se solvit, liberationem suam prorsus acceptam referre debet; sic sanè, si Christus Deo id universum solvit, quod nos illi propter peccata nostra debebamus, ejusq; justitiæ pro nobis satisfecit, liberationem nostram ab omnibus peccatorum pœnis, & sic salutem nostram, nullo modo ipsi Deo, sed Christo prorsus acceptam referre debemus.

mus. Nam, quòd Deus ipse liberationem istam procuraverit, & Christum, ut ait Volanus, in salutem nobis dederit; hoc, quod huc quidem pertinet, nihil est. cum hac ipsa ratione, ut suæ justitiæ satisfieret, quæsiverit, deq; jure suo ne tantulum quidem cesserit. Id quod animadvertentes quidam ex iis, qui præcipuam salutis nostræ caussam omnino Deo ascribunt, & nihilominus tamen satisfactionem istam ex Christi sanguine manasse, volunt, atq; contendunt; mirabile quiddam excogitarunt; & dixerunt, nullo modo potuisse Deum peccata nostra non punire in nobis ipsis, nisi ipsius justitiæ alia quapiam ratione plenè satisfactum fuisset. quo haud scio an quidquam detestabilius dici potuerit, quodvé ipsius Dei majestatem, & gloriam magis lædat. Mitto, quòd universa scriptura passim contrarium testatur cum sententiis, tum exemplis apertissimis de Dei adversus hominum peccata lenitate, atque clementia, sine ulla vera satisfactione. cui nec ullus locus esse potest, ubi peccata condonantur, aut remittuntur. Quid autem frequentius in scriptura legitur, quàm Deum condonare, aut remittere peccata? Nonne hoc idem in salutis nostræ per Christum partæ ratione explicanda sæpius inculcatur, & apertissimè commemoratur? Vera satisfactio plenam debiti solutionem requirit; vel potiùs nihil aliud est, quàm plena debiti solutio. Condonatio verò, aut remissio plenam debiti solutionem omnino excludit: sive ea fiat a debitore ipso, sive ab alio quopiam pro eo. Misericordiam enim gratuitam, &

libera-

liberalitatem condonatio debiti, aut remissio prorsus declarat. quæ nulla est, ubi creditor id, quod sibi debebatur, universum recipit; a quocumque tandem, & quacumque ratione id recipiat. Proinde videat Volanus, quidquid ipse contra disputet, quomodo gratuitam Dei misericordiam, quam in salute nobis per Christum danda intervenisse non negat, funditus non evertat; cum, per ipsum Christum divinæ justitiæ pro omnibus peccatis nostris satisfactum fuisse, asseverat.

VOLANUS.

Partic:15. pag: 105. Ita verò in salutem a Deo Christus nobis datus est, ut tamen ille mortis suæ sacrificio & peccata nostra expiaverit, & Deum propitium nobis reddiderit, & nunc in conspectu Dei appareat, ut interpellet pro nobis.

ANONYMUS.

Putat Volanus, idem reipsa esse, Expiari peccata nostra, quod, Pro peccatis nostris divinæ justitiæ satisfieri. & idcirco ex supra ab se dictis hoc modo infert. Sed longè fallitur sententiâ meâ. Quandoquidem Deus ipse peccata nostra expiare dicitur, & revera expiat, nec tamen Deus ipse suæ justitiæ satisfacit, aut satisfacere potest. Christum igitur morte sua expiasse peccata nostra, facilè concedo; quamvis omnino negem, ipsum eadem morte divinæ justitiæ pro peccatis nostris satisfecisse. Nego etiam, ipsum ullo pacto morte sua nobis Deum propitium reddidisse. quod tamen Volanus ex peccatorum nostrorum expiatione

piatione per eandem mortem peracta conſequi, ſine dubio exiſtimat. Quòd verò Chriſtus nunc pro nobis in conſpectu Dei appareat, & pro nobis interpellet, nec, quid ſit, Volanus intelligit, & in præſente diſputatione plurimùm illi obeſt. Id enim adhuc reverâ expiari a Chriſto peccata noſtra oſtendit: & propterea Chriſti expiationem nihil cum ſatisfactione cummune habere docet. Qua de re non eſt neceſſe hoc loco enucleatiùs quidquam explicare.

VOLANUS

Neſcio ergò quid ſibi velit iſte ſomniator, non acceptum ideò Chriſtum à Deo in pretium redemptionis aſſerens, quia toties dicitur à Deo datus, utrumque enim commemorat ſcriptura, & datum nobis Chriſtum ex gratuita Dei miſericordia, & ita viciſſim Deo Patri oblatum, ut non per aliud, quàm mortis ejus ſacrificium, peccata generis humani ſint remiſſa. Partie: 16. pag. 104.

ANONYMUS.

Hîc Volanus iterum ea confundit, quæ omnino ſunt diſtinguenda, & in argumentando terminos (quod dicitur) mutat: ac præterea mihi quædam affingit. Quæritur, utrum Deus Chriſtum acceperit in pretium redemptionis. Ait Volanus. Ego nego. & dico, Chriſtum in nobis redimendis datum fuiſſe a Deo, nō autem acceptum. Hæc verba mea Volanus ſic accipit, ac ſi ex eo, quòd Chriſtus datus ſit a Deo, concludam, non fuiſſe acceptum a Deo in pretium redemptionis.

tamen non simpliciter dicam, datum fuisse Christum a Deo; sed in redimēdis nobis datum; nec ex eo, quòd Christus in nobis redimendis a Deo sit datus, colligam apertè, eum a Deo in redemptionis pretium non fuisse acceptum (quamquam id jurè facere potuissem, ut mox docebo) sed tantùm, simpliciter unum affirmem, alterum negem, rem, uti eam gestam fuisse credo, breviter exponens. Hæc illa sunt, quæ mihi affingit Volanus. Qui deinde, cum argumentationem istam, quam mihi tribuit, inanem vult ostendere, a Christo, ut redemptionis nostræ pretio, considerato, ad eundem oblatum transgreditur: & sic, ut dixi, in argumentando terminos mutat. Nec interim considerat, quantum sit discrimen inter utrumq; præsertim in hac disputatione. adeò ut ne ab exemplo quidem (quamquam, id eum facere voluisse, ex ejus verbis neutiquam intelligi potest) argumentari Volanus potuerit. Etenim, si Christus, tamquam redemptionis pretium, fuit a Deo datus, hinc sanè videtur colligi posse, eundem in redemptionis pretium non fuisse a Deo acceptum. Neque enim vel fieri potest, vel certè ullo modo est verisimile, ut, qui pretium dat, quo captivi redimantur, ille ipse sit, qui pro eorundem captivorum redemptione idem pretium accipiat. Siquidem hæc locutio, Datus est Christus a Deo, tamquam redemptionis pretium, sive, ut ego locutus fueram, In nobis redimendis datus est Christus a Deo eam vim habet, ut ostendat, non modò a Deo profectum fuisse pretium istud, id est, a Deo factum esse, ut pro

pro nobis redimendis Christus insumeretur, sed, ipsum Deum fuisse qui Christum, tamquam pretium, solverit. Unde apparet, non posse Volanum locutionem istam admittere, quin simul fateatur, Christū a Deo in redemptionis pretium minimè acceptum fuisse. nisi, eundem esse velit, qui solvit, & , cui solvitur, &, quempiam sibi ipsi aliquid posse solvere, affirmet. At verò nihil impedit, quominus Christus a Deo datus fuerit; & tamen idem Christus ipsi Deo fuerit oblatus. Non enim est Christus, tamquam oblatio, a Deo datus, perinde atq;, tamquam redemptionis pretium, ab eodem datus fuit. Hoc sentiens fortasse ipse Volanus, hîc quoque in argumentatione sua, etiamsi ab exemplo argumentari voluerit, terminos mutare est coactus. Nam pro priore exempli parte, quæ esse debuerat, Christus in oblatione pro nobis facienda datus est a Deo, substituit, Christus datus est nobis a Deo, sive, ex gratuita Dei misericordia. In quo dupliciter est erratum. Primùm, quia In oblatione pro nobis facienda, subtractum est, Deinde quia Nobis, verbo Est datus, fuit additum. Neq; enim Christus in nobis redimendis nobis a Deo est datus, sed neq; cuiquā alii. In nobis enim redimendis datus a Deo Christus meritò dici potest; non, quòd a quoquam fuerit acceptus: sed, quòd Deus, ut nos ex peccati captivitate redimeremur, Christum impendit quodammodo, atq; insumpsit. Et pretium redemptionis nostræ Christus dicitur; non, quod cuiquam pro nobis revera solutus fuerit; sed, ut in priore diximus responsione,

quia.

quia, sicut pretium in redimendis captivis instrumentalis quædam caussa est eorum liberationis; sic Christus liberationis nostræ instrumentalis quædam fuit caussa, dum occisus est & mortuus, & sic, quemadmodum dictum est, impensus quodammodo, atque insumptus. Huc accedit, quod ad exemplum oblationis attinet, quòd non perinde acceptus est Christus a Deo, cum illi oblatus est, ut acceptus ab eodem fuisset, si in redemptionis pretium illi fuisset solutus. Id quod cum ex ipsa natura universali oblationis, & solutionis satis intelligitur; tum verò ex propria oblationis Christi natura abunde constat: si, quomodo se Christus Deo obtulerit, rectè percipiatur. de quo in proxima particula nonnulla dicenda erunt.

VOLANUS.

Partic. 17. Pag. 105. Sed instat adhuc iste, & ex Capite Nono Epistolæ ad Hebræos dicit. Sanguinem Christi, qui per spiritum æternum obtulit seipsum immaculatum Deo, non quidem propitium nobis & clementem Patrem ex justissimo scelerum vindice Deum effecisse, sed vim habere purgandi conscientiam nostram, ab operibus mortuis, ut serviamus Deo viventi. Verùm nisi imprudens ita argumentatur, ut quia unum aliquem certæ caussæ recenset effectum, ideò alios effectus non posse dari contendat, cùm uniùs & ejusdem causæ plures esse queant. Non enim vinum ideò non inebriat, quia stomachum

stomachum calefacit, & hilaritatem inducit. Ita verò sanguis Christi in pretium redemptionis nostræ effusus, & Deum offensum nobis placat, & conscientiam nostram purgat ab operibus mortuis. Imò opera nostra nihil aliud generarent, nisi mortem, si sanguis Filii Dei in odorem bonæ fragrantiæ Deo oblatus ipsum nobis propitium non redderet, & non amplius justum judicem operum, sed clementem obedientiæ Filii sui acceptatorem efficeret. Sic verò quæ optimè conveniunt ac mutuò sese consequuntur, iste nescio quis novus ratiocinator, tanquam diversa separat, ac simul consistere non posse temerè censet.

ANONYMUS.

Non attuli ego locum istum epist. ad Hebræos, ut probarem, Christum sanguine suo minimè ex justissimo scelernm vindice propitium nobis & clementem patrem, Deum effecisse. Sed, quia Volanus istius loci, tamquam ejus, qui ad effectum istum sanguinis Christi spectaret, mentionem fecerat, cum illum multò aliter de Christi expiatione loqui, quam divini scriptores soleant, me ostendisse, dicerem; addidi, id vel ex isto loco intelligi posse, quem ipse attnlerat. Nam, cum in eo de expiatione peccatorum nostrorum, per Christi sanguinem facta, apertè atq; ex professo verba fiant; nulla supra dicti illius effectus fit mentio. sed tantummodo dicitur, Christi sangui-

 nem vim

nem vim habere purgandi conscientiam nostram ab operibus mortuis, ut serviamus Deo viventi. Non est igitur, quòd Volanus quærat, quomodo hic Christi sanguinis effectus cum effectu illo non pugnet; vel, eo invento, mihi insultet. Nam, quòd, si effectus ille non foret, hic non eßet extiturus, ut ipse affirmat, quomodo, verum eße, probabit umquam, etiamsi sua illi eorum istius loci verborum, Purgabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, *interpretatio concedatur, quæ est,* Efficiet, *ut opera nostra non ampliùs mortem generent? Cur filii Dei sanguis non potuit efficere, ut opera nostra mortem ampliùs non generent, quamvis non reddiderit nobis* DEUM *propitium? Fac enim (ut ego quidem nihil prorsus dubito) Deum ante fusum Christi sanguinem jam nobis propitium fuiße: quid impedit, quominus Christi sanguis via fuerit, per quam ipse Christus ad immortalitatem, & supremam illam potestatem pervenerit, unde vita nostra æterna proficiscitur? Verùm, qui vitam æternam habet, certè ejus opera non ampliùs mortem generant. Quamquam opera nostra non ampliùs mortem generare, tunc etiam dicuntur, cum non ampliùs sunt mala, sed bona; cum, inquam, ab immunditia & iniquitate discedimus, & vitæ puritati atque innocentiæ adhæremus, Deoq; viventi ea ratione servimus. Quòd si in hunc sensum accipiatur interpretatio Volani, quem sensum in divini illius scriptoris verbis ineße, ostendunt postrema illa,* ut serviamus Deo viventi, *nihil est, cur quilibet perspicuè*

spicuè cernere non possit, hoc a Christi sanguine præstari potuisse, etiamsi Deum nobis propitium non reddiderit. cum potiùs hoc ideo potissimùm præstare potuerit, quia propitium illum nobis esse declaraverit. Nemo est enim, quin, si Dei erga se benevolentiam perspexerit, qui sibi, vitam ex Christi præscriptione instituenti, æternam beatitatem offerat, a mundanis concupiscentiis, & injustitia, ut Christus præcepit, protinus recedat, seseq; deinceps vitæ sanctimoniæ, ac justitiæ mancipet. Atqui, Christi fusum sanguinem istam Dei benevolentiam nobis ostendisse, ac confirmasse, & supra particula 10. satis demonstratum est, & multò uberiùs, nisi hoc idem argumentum latissimè alio loco a nobis tractatum esset, hic demonstrari posset. Id autem non reticebo, Volanum non modò hic quoque redemptionem, quæ per Christi sanguinem, tamquam ejus redemptionis pretium, peracta est, cum ejusdem Christi oblatione confundere, verùm etiam, quomodo se Christus Deo obtulerit, non intelligere. Quod rectè explicatum cum plurimùm & ad locum istum, aliosq; præterea ejusdem epist. ad Heb. & ad totam hanc rem, & tractationem illustrandam conducere possit, de eo aliquid disserendum videtur.

Dico igitur, non leviter falli Volanum, qui cum plerisque putet, tunc Christum se obtulisse Deo, cum sanguinem suum fudit; existimans, idem esse, Christum se Deo obtulisse per proprium sanguinem, & Christum suum ipsius sanguinem Deo obtulisse. quod

posteriùs numquam revera scriptor illius epistolæ dicit; ut paullo post apparebit. Itaque ex mente ejusdem scriptoris affirmo, Christum non quidem in cruce, seu crucis ara, ut vulgò loquuntur, se Deo obtulisse, sed in ipso cælo. Loquor autem unà cum ipso de vera & perfecta, non autem de inchoata quadam oblatione. Patet hoc vel ex eo, quòd in comparatione illa Christi, tamquam & summi sacerdotis, & victimæ, cum legali summo sacerdote, cumq; legalibus victimis in sacrificio illo, quod semel quotannis statuto tempore fiebat, quam tam longè & latè persequitur, atq; explicat scriptor ille, Sanctis sanctorum, in quæ ingrediebatur legalis pontifex, respondet omnino ipsum cælum, in quod ingressus est Christus. ut inter cæteros locos ostendit manifestè v. 24. ejusdem 9. cap. ubi scriptum est, Non enim in manufacta Sancta Iesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum; ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Namque sciendum est, auctorem illius epist. licèt ab initio inter Sancta, & Sancta sanctorum distinxerit, tamen deinde perpetuò ipsa Sancta sanctorum simpliciter sancta appellare. Atqui non fiebat vera oblatio pro peccatis (de hac enim loquimur) in sacrificio illo anniversario, nisi tū demum, cum summus sacerdos in Sancta sanctorum ingrediebatur. Eo enim sanguinem mactatæ pecudis inferebat, Deo pro peccatis offerendum, ut per id maximè constat, quod scriptum est supra v. 7. Dicitur enim ibi, pontificem ipsum semel in anno in secundum illud tabernaculum ingredi non sine san-

sine sanguine, quem offert pro seipso, & pro populi ignorantiis. Hinc verò posset quispiam existimare, apertè colligi, Christum quoque sanguinem suum pro peccatis obtulisse. quod tamen verum esse non potest; cum Christus sanguinem suum in cælum non intulerit. Igitur in hac similitudine seu comparatione Christi, & pontificis legalis, sanguini alieno a pontifice illo in sacrarium illato atq; ibi oblato non Christi sanguis respondet, sed ipse Christus, a seipso videlicet in cælum illatus, ibiq; oblatus. Vt planum faciunt præcipuè verba illa ejusdem cap. v.25 Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno. *Ex quo uno loco tria, quæ hactenus a nobis dicta fuerunt, cuilibet constare poßunt. Primum illud est, ad quod probandum ipsum attulimus. Patet enim, verbum,* semetipsum, *illis opponi,* in sanguine alieno. *In quibus particula In, ut sæpe aliâs, ex hebræi sermonis proprietate, idem valet, quod Cum. idem enim omnino hic est, In sanguine, quod (quemadmodum antea scriptum est) Non sine sanguine. Ergo neceße est, ut in Christo, Offerre semetipsum, respondeat, in legali pontifice, oblationi alieni sanguinis. Alterum, quod ex supra dictis verbis apparet est, quod sanctis seu sacrario illi legali cælum ipsum respondet. Repetenda enim sunt ἀπὸ κοινοῦ verba præcedentia; & perinde censendum, ac si scriptum hic foret, Neque in ipsum cælum introivit, ut sæpe, &c. quibus cum subjungatur, Quemadmodum*

pontifex intrat in Sancta, &c; quis est, qui non videat, in hac comparatione cœlum ipsum Sanctis opponi? Quamquam hoc ex iisdem proximè antecedentibus verbis, præter alia non pauca, quæ in epistola illa leguntur, adeò, ut dictum fuit, clarum est & manifestum, ut cæcus planè is sit futurus, qui id per se ipse satis superq; non cernat. Tertium, quod prædicta verba probant, illud est, quòd oblatio illa antiqua, cum qua scriptor ille oblationem Christi confert, non fieret nisi ingrediente pontifice in Sancta, & propterea similiter Christi oblatio facta non fuerit, nisi, postquam Christus in cœlum ipsum ingreßus est. Id quod etiam satis apertè in illis explicatur: cum, ut monuimus, repetendum sit ex præcedentibus post verbum Neque, in ipsum cœlum introivit. Non obtulit igitur (ut ad id revertar, quod me ad verba ista ejus epist. proferenda impulit) Christus sanguinem suum Deo, præsertim ex divini ipsius scriptoris mente; quod tamen Volanus putavit, sed semetipsum obtulit. idq; in ipso cœlo. Dicit quidem scriptor ille, Christum non per sanguinem hircorum, & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressum fuiße in Sancta; id est, quemadmodum legalis pontifex non ante in Sancta ingrediebatur, quàm sanguinem hircorum, & vitulorum funderet (nam pro se vitulum, pro populo hircum antea mactabat) sic Christum non fuiße ingreßum in ipsum cœlum, nisi, postquam sanguinem fudit, non quidem hircorum, aut vitulorum, sed suum ipsius, & præterea sanguinem Christi fusum a-

lius san-

iiis sanguinis aspersionibus, quæ in Lege fuerant, assimilat. Sed tamen, cum ad oblationem ventum est, ibi necesse habet sanguini hircorum, & vitulorum non Christi ipsius sanguinem, sed ipsum Christum assimilare. Nec verò similitudines aut solent, aut omnino debent sibi ipsis ubique, & per omnia respondere. Itaq;, ut ad rem redeam, satis ex prædictis constat, Christum seipsum non in cruce, sed in ipso cælo Deo obtulisse. Quod etiam abunde hac re confirmatur, quòd Christus sacerdos planè inauguratus non fuit, nisi post mortem suam; immo post suum in cælum ascensum. Hoc enim ex eadem epist. ad Heb. apertissimum est; quæ plura loca habet id disertis propemodum verbis testantia. quamvis pleriq;, propter præjudicatam de Christi sacrificio in cruce peracto opinionem, id non potuerint animadvertere; atque ad Christi sacerdotii æternitatem seu perpetuitatem tantum loca illa retulerint. non reputantes interim, quàm absurdum foret, Christi sacrificium jam peractum esse, & tamen illum, sacerdotem in æternum inaugurari. Loca autem præcipua, ex quibus constat, Christum, post crucis mortem demum, & ascensum in cælum, factum revera sacerdotem fuisse, præter illa duo, cap. 5. v. 10, & cap. 6. ver. 20. qui mihi id videntur satis disertè dicere, sunt tria ista; cap. 2. v. 17, & 18. cap. 5. ver. 5; & cap. 7. ver. 26. In primo enim dicitur, debuisse Christum fratribus per omnia similari, ut fieret misericors & fidelis pontifex in iis, quæ erga Deum, ad expianda peccata populi: nam ex

eo, quòd illi contigit tentatum esse, posse iis, qui tentantur, auxiliari. Vnde omnino intelligitur, non fuisse Christum factum revera pontificem, nisi, postquã per omnia tentatus fuit, quibus nos tentamur, & sic ipsam cruentam mortem expertus est. quemadmodum etiam ex antecedentibus est manifestum. In secundo autem loco scriptum est, Christum non seipsum glorificasse, ut fieret pontifex, sed illum, qui ad ipsum dixit, Filius meus es tu: ego hodie genui te. Nam hæc Dei ad Christum verba tum demum extitisse, cum Christus resurrexit a mortuis, perspicuè docent verba Pauli Act. 13. ver. 33. quidquid nonnulli ea eludere conentur. præsertim verò Theodorus Beza, qui in annotationibus suis in eum locum conatur ostendere, Paulum Suscitandi verbo primum extortum, primamvè exhibitionem potiùs, quàm resurrectionem a mortuis, intellexisse. Rationes enim, quibus movetur, ut aliquando a nobis est factum, refutare adeò proclive est, ut vix quemquam paullo cordatiorem sacrarum litterarum studiosum fore existimem, qui, propter illas, vel minimum quidem a vera non minùs, quàm receptiore, ejus loci explanatione recedendum putet. Denique in tertio loco habetur, decuisse, ut nobis talis esset pontifex, qui inter alias conditiones, quas habere debuit, sublimior cælis factus esset. Nam certè hinc colligitur, antequã Christus cælis factus esset sublimior, non fuisse talem, quem nos habere pontificem deceret; nec porrò pontificem fuisse. Adde, quòd aliæ omnes cõditiones, quæ ibi enu-

bi enumerantur; videlicet, esse sanctum, innocentem, impollutum, & segregatum a peccatoribus, nihil aliud significant, quàm Christi immortalitatem, atque (ut ita loquar) impatibilitatem. quemadmodum & totus locus per se satis perspicuè docet, & alibi a nobis pluribus verbis demonstratum fuit. Ex quo intelligi *par est, Christum non fuisse revera nostrum pontificem, antequam immortalitatem, & gloriam sui corporis adipisceretur. Nisi igitur velimus, Christum priùs sese Deo pro nobis obtulisse. quàm revera noster pontifex fuerit, & sic veram oblationem esse posse, ubi verum sacerdotium non sit; necesse est omnino, ut fateamur, Christum non in cruce, sed in ipso cælo se Deo obtulisse. Vnde planissimum fit, quàm longè diversa ratione Christi sacrificium nostra peccata expiet, ab ea, quam cum plerisq; aliis Volanus sequitur. Ideo enim nostra peccata Christi sacrificium expiat, quia Christus, seipsum Deo offerendo, (quod ut dixi in ipso cælo est factum) supremam secundum Deum in cælo, & in terra potestatem est adeptus, qua nos a pœnis omnium peccatorum nostrorum perpetuò liberat. Propterea, quamvis sacræ litteræ non raró doceant, Christum jam expiasse peccata nostra, eò quòd jam ea omnia & fecit, & adeptus est, unde ad nos liberatio ista proficiscitur; tamen sæpe etiam ostendunt, & præsertim in hac epistola ad Hebr:, eum adhuc illa expiare. nempe quia perpetuò ejus liberationis ipse potentiâ suâ participes nos facit, &, dum cæteri, qui increduli, contumaces, & impii sunt, identidem su-*

dem suorum peccatorum pœnas luunt, nos, qui Deo per ipsum confidimus, illiq; obedimus, ac veram pietatem colimus, ab omnium scelerum, quæ olim commisimus, & errorum, quos adhuc committimus, verù pœnis per ipsius potentiam immunes sumus; & tandem per eandem potentiam, cum scelerati homines prorsus perdentur, atq; æternæ morti adjudicabuntur, nos & servabimur, & vitæ æternæ compotes efficiemur; & sic veram & plenam peccatorum nostrorum expiationem consequemur. Voluerunt autem divini scriptores nobis hanc supremam atq; perpetuam Christi potestatem sub summi æterniq; sacerdotii nomine explicare, ut semper ob mentis nostræ oculos observaretur, Christum eam potestatem non ex seipso, sed Dei patris beneficio habere. adeò ut, quod hanc rem attinet, perinde sit, ac si expiationem istā,
Heb: 9. 24. 7. 25. Rom: 8. 34. quam diximus, peccatorum nostrorum a Deo continenter impetraret. Itaq; dixerunt, illum jam in cælum ingressum apparere nunc vultui Dei pro nobis, & pro nobis interpellare. Hoc enim ipse pontifex faciebat, postquam ingressus erat in Sancta, ubi, ut dictum est, vera peccatorum expiatio peragebatur. Quamvis igitur revera non roget nunc Christus Deum pro nobis, cum is ipse sit, qui nobis omnia bona potestate jam sibi tradita largitur, tamen rogare dicitur propter prædictam caussam. atq; ipsius continente interpellatione pro nobis apud Deum non quidem efficacitas mortis ipsius in delendis peccatis nostris, quæ perpetuò duret, significatur, sed præsens ejus

auctoritas,

auctoritas, & cura, quam noſtrûm gerit, deſcribitur. Quod idem dico (nam nec reipſa hæc inter ſe diſferunt) de expiatione peccatorum noſtrorum, quam a Chriſto adhuc fieri, teſtantur ſacri ſcriptores. Neque enim, ut plerique ſunt arbitrati, id ad vim ſive efficaciam ipſius Chriſti mortis refertur. ſed omnino præſentem Chriſti actionem declarat. Ut apertè demonſtrant verba illa epiſt: ad Hebr: Ut miſericors fieret & fidelis pontifex in iis, quæ apud Deum, ad expianda peccata populi Nam ex quo illi contingit tentatum eſſe, poteſt & iis, qui tentantur, auxiliari. *Atque eadem ſententia repetitur ad finem 4. cap. ejuſdem epiſt. & alibi non obſcurè inſinuatur, & tantùm non planè exprimitur. præſertim verò cap: 5. v. 2.*

VOLANUS.

Non minorem autem inſcitiam, & in alio ejuſdem Apoſtoli teſtimonio non benè intellecto prodit. Nam quia hic Chriſtum per ſanguinem ſuum in ſancta, hoc eſt in ipſum cælum ſemel ingreſſum dicit atque ea ratione æternam redemptionem nactum fuiſſe: non igitur ſanguinem ſuum æternæ redemptionis pretium Deo ipſi ſtatuiſſe iſte concludit. Ac cui obſecro iſtam redemptionem nactus eſt, aut quem tandem morte ſua placavit, ſi Deus Pater iſtam oblationem illius minimè requiſivit? Partic. 18. Pag. 106.

ANONY-

ANONYMUS.

Istum quoque locum non ideo revera attuleram, ut probarem, Christum sanguinem suum æternæ redemptionis pretium ipsi Deo minimè statuisse; sed ut ostenderem, multò aliter locutum fuisse Volanum in expiatione peccatorum nostrorum per Christum explicanda, quàm scriptum inveniretur apud divinos scriptores. Quamquam non video, si Christus idcirco nos sanguine suo in æternum redemit, quia per suum sanguinem in ipsum cælum ingressus est, quomodo eundem suum sanguinem pretium æternæ redemptionis nostræ ipsi Deo statuere vel debuerit, vel etiam potuerit. Nam, si Christi sanguis hoc præstat, ut Christus in cælum ingrediatur, ingressus autem iste nobis æternam redemptionem parit; quid opus est ad eandem redemptionem obtinendam eundem sanguinem pretium ejus redemptionis Deo statuere? An non ex ratione ista, qua scriptor iste docet, factum fuisse ut Christi sanguine redempti simus, planissimum est, cur idem sanguis, sive anima Christi, pretium nostræ redemptionis appelletur? Nempe quia Christus, ut in cælum ingrederetur, & ibi æternam nobis redemptionem nancisceretur, sanguinem seu vitam suam impendit atque insumpsit. quæ ratio nos redimendi nihil prorsus commune habet cum solutione Deo facta ejusdem sanguinis. Quare, nisi velimus, Christum sanguine suo duobus iisq; planè dissimilibus modis nos redemisse, quorum etiam alterum planè supervacaneum esse, necesse est; fateri omnino oportet, Cristum

nullo

nullo pacto ideo nos sanguine suo redemisse, quòd pretium redemptionis nostræ ipsi Deo statuerit. Aut certè dicendum est, locum istum epistolæ ad Heb: de alia redemptione loqui, quàm de ea, quæ Christi sanguine, tanquam pretio, facta est. Quod tamen Volanus non dicit, immo satis apertè confitetur locum de hac ipsa redemptione agere; sed pro responsione interrogat, cuinám istam redemptionem nactus fuerit Christus. quasi verò vel ego negem, nobis illam nactũ eum fuisse, vel necesse sit, si illam nobis est nactus, pretium ipsius redemptionis ab eo ipsi Deo fuisse persolutum. Quorum utrumq; quàm longè a veritate abhorreat, ex iis, quæ modo diximus, liquidò constare potest. Quocirca valde miror, cur ita locutus fuerit Volanus. Nec minùs sanè, vel potiùs multo magis mirum videri debet, cur rursus interroget, quem tandem morte sua Christus placaverit, si Deus pater istam oblationem illius minimè requisivit. Confundens enim ut solet, & placationem, & oblationem cũ pretii solutione, ita loquitur, quasi inter omnes constet, adeoq; ipsemet confitear, Christum morte sua quempiam placasse; & si quempiam morte sua placavit, necesse sit, eum, quem placavit, oblationem illius per mortem requisivisse; si autem requisivit, fieri non possit, quin pro æternæ redemptionis pretio sanguinem illius ab eo acceperit. Quæ tamen omnia a me prorsus negantur; & ex parte manifestò sunt falsa. Falsum enim est omnino, neminem placari, nisi ea re, quam ipse requisiverit. Nam quid vetat, quominus quis

nus quis placetur re aliqua nequaquam a se requisita, dummodo illa ejusmodi sit, quæ ad ipsius iram sedandam sit accommodata? Falsum similiter est, si quispiam alterius morte placatus fuerit (erga eos videlicet, quos alioqui jurè punire potuisset) etiamsi mortem istam ipse requisierit, inde sequi, ab ipso illius sanguinem pro redemptionis istorum pretio acceptū fuisse. Immo placatio ferè ostendit, eū, qui placatur, de suo jure aliquid omnino remittere. pretii verò solutio, si integrum pretium sit, ut certè hîc intelligitur, suū jus ab accipiente planè retineri, demonstrat.

VOLANUS

Partic: 19. pag: 106. Ita verò sub ambagibus istis, nescio quam novam fraudem impostor iste occultat, ut novum deinde dogma suis Ebionitis proponat. De quo quidem divinare nolo, cum & ipse nondum se plenè aperiat, & in aliud tempus istam tractationem rejiciat: qua nimirùm vulgo receptam sententiam de ratione, qua Christi sacrificium peccata nostra expiaverit, impugnare velit.

ANONYMUS.

Volano ambages videntur ea, quæ tamen sunt expeditissima. Nihil enim in responsione mea hac de re scriptum est, quod unicuique, modò præjudiciis agere nolit, confitendum non sit, cum intellectu facillimum, tum rationi maximè consentaneum esse. Quod si interim non satis apparet, quomodo ea, quæ a me dicta sunt, cum multis sacrarum litterarum testimoniis con-

niis convenire possint; non tamen idcirco veritas per se ipsa manifesta & iis paucis locis, quos ex sacris litteris antea allatos tractare contigit, convenientissima, abjicienda, aut spernenda est, sed amplius quærendum, nec existimandum, ut Volanus quidem existimare videtur, quidquid errorum, tot retroactis sæculis, in Christi ecclesiam inductum fuerat, sexaginta paullo plus annis, quibus hoc seriò agi cœptum est, retectum, indeq; aliqua ratione profligatum fuisse vel se, suosq; tantos progressus in divinarum rerum cognitione fecisse, ut ultra progredi non possint. Volfgangum Fabricium Capitonem virum insignem atq; doctissimum, cuiq; quidquid in Christiana religione Volano, & suis cognitum est, perspectum fuit; immo qui unà cum non paucis aliis veritatis divinæ instaurandæ ducibus, in quibusdam ad Christianam religionem pertinentibus, præsertim verò in iis, quæ sacramenta vocantur, multò plus vidit, quàm isti adhuc viderint; hunc, inquam, tantum virum non puduit in præclara illa epistola, quam Martini Cellarii seu Borrhai libello de operibus Dei præfixit, pluribus verbis apertè profiteri, se pleraq; nondum nosse, aut assecutum esse: nec veritus est affirmare, quidquid jam tum patefactum fuerat, vix scintillam esse renascentis LUCIS EVANGELICÆ: *futurum autem brevi, ut divinarum rerum notitia multò amplior haberetur. Atque interim vehementer derisit eos, qui, jam se summam consecutos esse, arbitrabantur; nec quidquam ampliùs doceri sustinebant. Quamobrem, ne*

obrem, ne Volanum, suosq́; pudeat, si quædam adhuc ignorant, neu veritati indagandæ viam obstruere tentent, atque ab hoc studio homines pios publicis conviciis, ac maledictis, & quasi minis, immo & ferro, & igne, si aliter non poßunt, deterrere ac revocare. Nam præterquam quòd frustra omnino laborabunt, & nihil agent, neque enim contra Dominum,
Prov: 21. 30. *ut inquit Sapiens, consilium est ullum; seipsos etiam conficient tandem, & divinam iram vehementißimè contra se concitabunt. Ego quidem nec impostor sum, nec fraudem ullam occulto, ut Volanus me insimulat. qui rectiùs fecißet, si id re præstitißet, quod verbis pollicetur, aut præ se fert: ut scilicet de me divinare noluißet; sed de mente, studioq́; meo judicium suum in illud tempus distulißet, quo me plenè aperuißem. Id quod tamen, quamvis hoc Volanus nesciret, jam antea feceram; nec in responsione ad ipsum mea hanc de ratione expiationis peccatorum nostrorum per Christi sacrificium tractationem in aliud tempus rejeceram, vulgòvé receptam ea de re sententiam me impugnare aliquando velle, profeßus fueram; sed tantummodo non eße mihi animum id tunc faciendi dixeram. Nam, etsi nihil dum de eo argumento formis excusum in publicum edideram; tamen copiosißimè tota de re in disputatione mea de Iesu Christo servatore explicaveram. quam disputationem duobus ante annis non solùm multis ipse ostenderam, & amicis quibusdam eam describendi, & cuilibet ostendendi potestatem feceram; sed ei dederam, qui Genevam*

vam postea illam miserat. ubi etiam de illa refellenda consilium ab initio captum est. Quod dum ego, antequam illam excudendam curem, avidè expecto, jam quinctus annus elapsus est. quamquam interea sum monitus, eos, qui consilium illud ceperant, sententiam mutaſſe, & laborem illum meum planè supprimendum eſſe, censuiſſe. Cogito igitur brevi, Deo volente, disputationem istam publicare, aut certè eam aliquando publicatum iri spero. Quo fit, ut hoc loco quædam pauca tantùm de hac materia diſſerere libuerit, quæ etiam reticuiſſem, niſi veritus eſſem, ne ob silentium meum divina veritas malè audiret. Nec enim ea de re præcipuè inter me, & Volanum disputatur. immo ego jam in priore responsione ostendi, Volani opinionem circa rem istam, ipsius, de qua potiſſimùm disputamus, sententiam funditus evertere: & hîc paullo post, Deo dante, iis diluendis, quæ argumentationibus meis Volanus objicit, idem a me apertiùs ostendetur.

VOLANUS.

Indè tamen facile quisque perspicere potest, quam pestem orbi Christiano, istorum opera Satan moliatur, qui tam protervè scripturas lacerant, & novis subindè ac secum pugnantib9 opinionib9 illas adaptant, ut deindè suspectas plurimis reddant, & a religione Christiana ad quamvis impietatem homines abripiant. Partic. 206 Pag. 107.

ANONYMUS.

Nihil hîc dicitur, quod responsionem requirat,

vel certè ad quod supra satis responsum non fuerit. Illud tamen addam, tantùm abeße, ut ego, seu prudens sive imprudens, sacras litteras suspectas plurimis reddere coner, & a religione Christiana ad quamvis impietatem homines abripere; ut potiùs certo sciam, me sacras litteras, quantum in me est, a perversis & impiis explanationibus vindicare, atque hac ratione suspectæ alicui meritò videri possint, efficere, &, dum rationem expiationis peccatorum nostrorum per Christi sacrificium, quæ passim recepta est, impugno, eamq́ a vero sacræ scripturæ sensu quàm longissimè abeße, demonstro, homines a fucata quadam sub Christi nomine religione, quæ, ut plus satis constat, nullos nisi mortiferos carnis fructus parit, ad veram pietatem traducere, quæ spiritus vitales fructus producat.

VOLANUS.

Parric.21. Pag.107. Tota quidem scriptura sacra huic blasphemiæ repugnat, quam iste evomit, negans Deum Patrem sacrificio mortis placatum, & quidvis aliud Christum morte sua egisse. quàm ut Deum Patrem pro justo peccatorum vindice, nobis propitium ac clementem Patrem exhiberet.

ANONYMUS.

Immo nihil apertiùs universa scriptura & testatur, et clamat (nulla interim Christi mortis, tanquam ejus videlicet, ad quam Deus respiceret, mentione facta) quam, Deum, antequam Christus moreretur, nobis pœnitentiam agentibus per ipsum Christum om-

nium delictorum gratuitam veniam obtulisse, & omnium offensarum condonationem; Christiq; mortem non ad Deum nobis placandum, sed ad placatum ostendendum pertinuisse, & ad nos, qui mente alieni a Deo eramus, ad ipsum Deum adducendos spectasse. Nec porrò ipsam Christi mortem ejus revera sacrificium esse, aut fuisse: sed illi præivisse: nempe quod oblatione sui ipsius in ipso cælo contineretur. Appellatur quidem a Paulo Christi factum illud, quòd mortem pro nobis subire voluerit, oblatio, & victima Deo in odorem bonæ fragrantiæ, Eph. 5. v. 2. nam facta egregia, quibus patrandis charitas, atque beneficentia erga homines exercetur, Deové obedientia præstatur, hostiæ Deo gratæ appellari solent. ut ex his locis apparet, Heb. 13. ver. 16; 1. Pet. 2. ver. 5; Phil. 4. v. 18. in quorum etiam postremo idem loquendi modus habetur, qui in superiore illo Pauli loco. qui Paulus alibi hortatur, ut nostra corpora hostiam Deo placentem exhibeamus. Rom. 12. 1. *Verùm, quòd ipsa mors Christi sit ejus sacrificium illud expiatorium, de quo hîc agimus; id nusquam scriptum extat. Quamquam ex eo, quòd sine prævia morte sacrificium ipsum peragi non poterat; factum est, ut non modo Christus pro peccatis nostris, seu propter peccata nostra mortuus esse dicatur; sed etiam ipsi morti seu sanguini Christi peccatorum expiatio tribuatur. nēpe potissimùm, ut hac ratione Dei, ipsiusq; Christi summa in nobis servandis charitas maximopere commendetur. Ex prædictis igitur omnibus non minùs imperitè, quàm*

tè, quàm impiè (Volani, & aliorum pace sit dictum) eos loqui constat, qui asserunt, Christum mortis suæ sacrificio Deum nobis placasse, idvè sua morte egisse ut Deum patrem ex justo peccatorum vindice propitium nobis ac clementem patrem efficeret. sic enim efferenda est posterior hæc Volani sententia, si ea cum Parænesis verbis planè consentire debet. Namq; hoc loco Paullo aliter loquitur Volanus; & particulam Ex *in* Pro *mutat: verbum autem* Efficeret *in* Exhiberet *transformat. ex quibus fit, ut sensus esse possit, Christum morte sua id egisse, ut Deum, qui alioqui peccata severè punire solet, clementem ac propitium patrem nos sentiremus, atq; experiremur. Quæ sententia rectè explicata, ut verissima est, sic iis, quæ ego dico, est consentanea.*

VOLANUS.

Partic. 22. Pag. 107. Quod si quid sobriæ mentis iste haberet, vel unicum hoc nonum Epistolæ ad Hebræos caput ad refellendam hanc ejus insaniam sufficeret. Nam ob id Novi testamenti mediatorem Christum dicit, ut morte intercedente, ad redemptionem earum prævaricationum, quæ fuerant sub priori Testamento vocati, promissionem accipiant æternæ hæreditatis. Ac ideò semel in consummatione seculorũ ad abolendum peccatum, per immolationem sui patefactum esse dicit, & in ipsum conscendisse cœlum, ut appareat nunc in conspectu Dei pro no-

pro nobis. Sic nimirum mortis Chriſti finem apertiſſimis deſcribit verbis, ut peccato per oblationem corporis ejus abolito, aditus nobis pateat ad Patrem: & quem peccata noſtra ab eo ſegregaverant, obedientia & juſtitia Chriſti nos illi contingeret.

ANONYMUS.

Si Volanus, qui mihi omnem ſobrietatem mentis adimit, meq́ʒ in hac diſputatione inſanientem facit, judicium ſuum, atque prudentiam, qua alioqui, ut arbitror, plurimùm pollet, hîc adhibere voluiſſet, aliter ſine dubio locutus eſſet; ſimulq́ʒ vidiſſet ex iſto potiſſimùm nono cap. epiſt. ad Heb. & meam ſententiam confirmari, & ſuam everti. quippe ex quo, ut ſupra oſtendimus, Chriſti oblationem, non in ipſa morte, ſed poſt mortem, fuiſſe conſtet; & propterea, quamvis mors interceſſerit ad redemptionem, ſive expiationem peccatorum noſtrorum, non tamen ex ipſius mortis vi aliqua occulta eam manaſſe: qualis vis eſſet, ſi per eam mortem vel Deus placatus fuiſſet, vel pretium noſtræ redemptionis illi fuiſſet perſolutum. ac breviter, ex quo liquidò appareat, longè alia ratione nos per Chriſtum redemptos eſſe, noſtraq́ʒ peccata expiata, quàm ipſe Volanus putet; eaq́ʒ in re Chriſti mortis vim atque efficaciam omnibus, qui ipſius Chriſti hiſtoriam tenent, obviam eſſe ac manifeſtam. Nam, quæ idem Volanus ex iis, quæ prædicto nono cap. ſunt ſcripta, ad me refellendum concludit; ea vel

 nihil

nihil planè mihi adversantur, sed potiùs favent, vel nullo modo ex ejus loci verbis colliguntur. Etenim, si per oblationem corporis Christi, ut Volanus concludit, abolitum est peccatum, & hic finis Christi mortis fuit (quod ego sanè numquam negavi) oblatio autem corporis Christi, ut ante ostendimus, facta est post mortem in ipso cælo; sequitur omnino, aut per ipsam Christi mortem minimè placatum Deum fuisse, neq; in ipsa morte pretium redemptionis nostræ Deo fuiße statutum, aut hæc ad abolendum peccatũ non satis eße; immo prorsus apparet, ex ipsa morte peccatorum nostrorum abolitionem petendam non esse. Porrò quod addit, obedientiam, & justitiam Christi nos Patri conjungere, quos (sic enim arbitror legendum, non autem, quem) peccata nostra ab eo segregaverant, si hoc significat, Christum obedientiâ, & justitiâ suâ Deum placaviße, vel pro nobis illi ea omnia præstitiße, quæ nos præstare debebamus; id neque ex illius scriptoris verbis ullo modo consequitur, nec, ut in disputatione nostra de IesuChristo servatore abunde ostendimus, ulla ratione verum eße potest. Sin autem per verba ista Volanus intelligit, obedientiam & justitiam Christi effeciße, ut ipse Christus in cælum ingreßus fuerit, ibiq; tantam potestatem fuerit adeptus, ut & nos, qui antea propter peccata nostra a Deo disjuncti eramus, hoc animadvertentes, peccata reliquerimus, iisq; relictis, ex fœdere, quod nobiscum per eundem Christum pepigit Deus, ipsorum omnium veniam simus consecuti, & ipse

Christus

Christus possit nos in perpetuum servare, vitaq; æterna donare, quibus rebus vera nostra cum Deo conjunctio continetur; si hoc, inquam, Volanus intelligit, & id dicit, quod verissimum est, & sententiam meam prorsus approbat, atque confirmat.

VOLANUS.

Verùm ut Academicus iste. ludum iocumque, sibi esse scripturam ostendat sacram, id denuò jam, quod impugnavit concedere videtur: ita tamen, ut Christum honore divinitatis spoliet, & meram esse creaturam evincat. Partic: 22. pag: 108.

ANONYMUS.

Volanus ad hunc modum reipsa argumentatus fuerat. Quisquis Deum patrem placavit, eiq; pretium æternæ redemptionis dedit, is æternus Deus & creator est; Sed Christus Deum patrem placavit, eiq; pretium æternæ redemptionis dedit; Ergo Christus æternus Deus & creator est. Negavi ego assumptionem, seu minorem hujus argumenti propositionem: immo eam falsam esse ostendi, & ejus, ut vocant, contradictoriam enunciationem, veram; id est, a Christo, neque patrem placatum fuisse, neque pretium æternæ seu nostræ redemptionis illi datum. idq; ita affirmavi, ut propterea Volanus me & somniatorem, & impostorem appellare, & insaniæ simul insimulare non dubitaverit. ut alia convicia omittam, quæ ejus rei occasione non levia, nec pauca in me conjecit. Cur igitur deinde me Academicum appellat? An non quid

 sentiam.

ſentiam, ipſo teſte, apertè ſum profeßus, ſic, ut blaſphemiam quoque me evomuiße dicat? At enim deinde, quod priùs negaſti, concedis. Nullo pacto *concedo. ſed, ut futilitas argumentationis adverſarii multò evidentiùs appareat, dico, poße concedi aßumptionem iſtam; nec tamen rectè argumentum concluſum dici poße. nempe quia major propoſitio ſit falſa: adeò, ut non modò neceßarium non ſit, eum, qui Deum patrem placaverit, eiq́; pretium æternæ redemptionis dederit, eße æternum Deum & creatorem, ſed etiam nulla ratione potuerit is, qui æternus Deus & creator ſit, Deum patrem placare, eivé pretium æternæ redemptionis dare; & conſequenter, ſi Chriſtus æternus Deus & creator eſt, neceße ſit, ut nec Deum patrem placaverit, nec ei pretium noſtræ redemptionis dederit.* Nec *tamen ſatis habuit Volanus, me Academicum nominare; ſed addidit etiam, ſacram ſcripturam mihi ludum iocumq́; eße (nam & alibi me inter eos numerat, quibus ſanctæ litteræ ſint ludibrio) cujus tamen ſacræ ſcripturæ cauſſâ, & pro cujus veritate aßerenda novit Deus, quanta hactenus ſim paßus, & aſſiduè patiar, ac porrò perpetuò, ipſo adjuvante, perpeti ſim paratus.*

VOLANUS.

Partic. 24. Pag. 103. Sed eſto (inqvit) Placaverit Chriſtus ſanguine ſuo iram æterni Dei Patris, adeò ut ipſum nobis propitium clementemq; Patrem effecerit: tum ſanè, aut duos Deos & duos creato-

creatores asserere oportet: aut si unus & idem cum Patre Deus est, seipsum placavit, Sed nemo seipsum placat, nec sibi ipsi aliquid solvit. Ergo si Christus æternus Deus & creator est, nec Patrem suum placavit, nec illi pretium nostræ redemptionis dedit. Hæc quidem novi istius Dialectici argumentatio est, quæ prodit hominem nunquàm fœliciter in ea arte versatum, & in formandis Syllogismis pueriliter errantem. Sic enim omnis argumentationis confundit partes, ut neque termini sint suo loco dispositi, nec conclusio suis præmissis subjiciatur, & major propositio pro conclusione ineptè repetatur.

ANONYMUS.

Nec fideliter Volanus argumentationem meam recitat; nec, ut recitat, ei id ullo modo objici potest, quod ultimo loco ipse objicit, videlicet: majorem propositionem pro conclusione in ea repeti. Major propositio ab ipso conficta, hæc est; Si Christus unus & idem cum Patre Deus est, seipsum placavit. Conclusio autem, quæ & mea ipsa est, sic habet; Si Christus æternus Deus & creator est, nec patrem suum placavit, nec illi pretium nostræ redemptionis dedit. Quomodo hîc, quæso, major propositio pro conclusione repetitur? Certè nec in conclusione fit mentio, quòd Christus seipsum placaverit; quod tamē Seipsum placaße, alter terminus est majoris propositionis: nec in majore propositione dicitur, quòd Christus patrem

suum non placaverit, nec illi pretium nostræ redemptionis dederit; quo alter terminus conclusionis continetur. Nam in altero ex duobus terminis, quibus utraq; constare solet, majorem propositionem, & conclusionem prorsus convenire debere, quis est, qui nesciat? Quamquam, ut majorem istam propositionem confinxit Volanus, in neutro termino ea cum conclusione prorsus convenit. De uno jam vidimus. de altero verò dico, non idem planè esse, Unum & eundem esse cum Patre Deum, & Æternum Deum & creatorem esse; quamvis alterum ex altero omnino consequatur. Immo ex Volani suorumq; sententia, non simpliciter & absolutè consequitur. Vult enim unà cum suis, Christum non personâ, sed essentiâ tantùm, esse unum & eundem cum patre; Non possum igitur satis mirari, quomodo Volanus ausus sit dicere, in hoc argumento pro conclusione repeti majorem propositionem; præsertim, cum major propositio enunciatio sit planè affirmans: conclusio verò, planè negans. Itaq;, aliud agentem id Volanum scripsisse, prorsus dicendum videtur. Sed videamus, ecquid alia, quæ meæ argumentationi, quod ad formam attinet, objicit, solidiora sint; & idcirco ipsam, qualis ex verbis meis apertè colligitur, recitemus. Sic igitur ea se habet; Si Christus æternus Deus & creator est, unus & idem est cum patre suo; Sed nemo seipsum placat, nemo sibi ipsi quidquam solvit; Ergo, si Christus æternus Deus & creator est, nec patrem suum placavit, nec illi pretium nostræ redemptionis dedit. Hîc verò, antequam

alia,

alia, quæ reformationi argumentationis meæ objicit Volanus, diluere instituam, rudem lectorem monere subit, ne fortè putet, ideo ineptam esse argumentationem nostram, quia in conclusione repetatur hypothesis illa, Si Christus æternus Deus & creator est; cum in veris recteq; formatis hypotheticis syllogismis ipsa hypothesis in conclusione repeti non possit, aut certè non soleat. Namq; hypothesis ista in argumentatione mea non facit syllogismum hypotheticum: Sed talis, qualis est, cum ipsa supponendi ratione, pars est illius enunciati, quod omnino concludendum mihi fuerat. ut postea videbimus. Est quidem in universa argumentatione mea reipsa hypotheticus syllogismus: sed ejus hypothesis non est expressa. ut mox declarabo. Ait enim nihilominus Volanus, confusas esse partes meæ argumentationis. Cur verò? Non sunt, inquit, termini suo loco dispositi; nec conclusio suis præmissis subjicitur. Quod ad dispositionem terminorum attinet, non video, quam, vel levissimam quidem, eam vituperandi occasionem Volanus habuerit; cum, quidquid in mea argumentatione expressum est, suo loco sit positum; ut quilibet facilè animadvertet. Si dixisset, terminos majoris propositionis non planè fuisse expressos, verum dixisset. Verùm ego, cum non omnino dialecticè, sed partim etiam rhetoricè disputarem, brevitati consulens, & insuavem quandam repetitionem vitans, satis habui in majore propositione id dicere, ex quo necessariò, & manifestè integri ejus termini colligerentur, quodq; alioqui ad

qui ad ipsam majorem propositionem probandam commemorare necesse habebam, ad quod denique omnem disputationem redactum iri videbam. Cumq; eo commemorando, si prorsus dialecticè loqui voluissem, dicendum mihi fuisset, Si Christus æternus Deus & creator esset, unus & idem esset cum patre suo, & consequenter, si patrem suum placavisset, illiq; pretium nostræ redemptionis dedisset, seipsum placavisset, & sibi ipsi aliquid solvisset; Cum, inquam, totum hoc mihi dicendum fuisset, id tantùm dixisse contentus sui, Si Christus æternus Deus & creator esset, unus & idem esset cum patre suo. Ex solo enim hoc, Vnus & idem esset cum patre suo, & necessariò, & manifestè sequi videbam, illum seipsum placaturum fuisse, & sibi aliquid soluturum; si quidem patrem suum placavisset, atque illi pretium nostræ redemptionis dedisset: quæ est vera argumenti mei hypothesis. cujus suppositi oppositum rectissimè in conclusione affirmatur, cum ejusdem hypothesis consequens in minore propositione negatum fuerit. Quare non erat, cur Volanus argumento meo objiceret, quòd in eo conclusio suis præmissis non subjiciatur. nec enim ullam præterea occasionem id dicendi habuit, nisi hanc, quòd major propositio unà cum sua probatione commista, enthymematica (ut sic dicam) est, & rhetorica potiùs, quàm dialectica. Quòd si, ut debuit, ad argumentationem ipsam meam, non autem ad eam, quam ipse mihi tribuit, respexisset, fortasse ab hoc illi objiciendo abstinuisset.

VOLANUS.

Hæc autem fuit illius mens & sententia, quam expedire voluit, sed per ignorantiam artis, ut videtur, non potuit. Si Christus unus essentia est cum Deo Patre, seipsum mortis suæ sacrificio placavit: sed nemo seipsum placat: Ergo Christus unus essentia cum Deo patre non est. Est igitur Christus homo merus: aut statuitur verus & æternus Deus, duos utique Deos & creatores statui oportet.

ANONYMUS.

Quia Volanus credidit, me argumentatione mea voluiße concludere, Christum non eße æternum Deum & creatorem, sed creaturam tantùm; propterea non solùm mei argumenti formationem, ut vidimus, planè immeritò reprehendit; sed hic etiam, quomodo ad id concludendum, mihi formandum argumentum fuißet, abs re & porrò ridiculè admodum docere conatur. Nec considerat, in majore argumenti a se pro me formati propositione pro conceßo tacitè id ipsum sumi, quod ego falsum eße, ex eo ipso, sine quo id verum eße non poße, ipse contendebat, argumentatione mea demonstrare volui; Christum videlicet morte sua patrem placaße. Sed neque interim ad ea, quæ a me scripta sunt, quidquam animum advertit. Ex iis enim planè perspicuum est, me idipsum conclusiße, quod concludere volebam, quodq́ue concludendum proposueram. Proposueram autem mihi concludendum,

si Chri-

si Christus æternus Deus & creator est, non potuit fieri, ut patrem suum placaverit, eivé pretium nostræ redemptionis dederit: &, si tamen hæc fieri potuerunt, ea non satis eße ad peccata nostra expianda. Priorem igitur totius propositionis partem hujus mei argumenti conclusione complector, eamq́ʒ, ni fallor, ex suis præmißis rectè duco. Ex qua consequitur quidem & illud, quod me concludere voluiße, Volanus est opinatus, si ea vera sunt, quæ ipse Christo in peccatorum nostrorum expiatione tribuit. Verùm, quamvis lectorem istud quoqʒ ex argumentatione mea colligere voluerim, quippe de quo præcipuè inter me, & Volanum disputetur, id ipsum tamen mihi probandum hoc loco non sumpsi: & aliam viam sum ingressus ostendendi, Volani argumentum, quòd ad æternum Deum ac creatorem Christum statuendum, attulerat, nullius momeni eße, & seipsum labefactare atqʒ destruere. Apparet igitur, ut arbitror, nihil eße, cur, me in formandis syllogismis pueriliter errare, Volanus dicere debuerit, aut potuerit. Fateor equidem, me alioquin in ea arte adhuc rudem eße, & in disputationibus, quas de reb: divinis non paucas hactenus cum doctis viris per scripta habui, quarum nonnullæ jam publicè extant, me naturali quadam potiùs, quàm artificiosa dißerendi ratione usum fuiße. nec ferè quidquam mihi gratius contingere poßet, quàm, si quis eam artem absolutè & perspicuè me doceret, meosq́ʒ in argumentis aut formandis, aut refellendis errores omnes corrigeret. Atque utinam is

Volanus

Volanus esset. Sed quantum ex hac argumenti mei reprehensione, & correctione conjicio, is hoc me beneficio afficere aut vix ulla ex parte potest, aut certè non multum curat.

VOLANUS.

Ego verò ad argumentum simpliciter respondeo, & tam majorem, quàm minorem, propositionem falsissimam esse judico. Partie:26. pag:109.

ANONYMUS.

Quamvis, ut ostensum est, argumentum a Volano pro me formatum aliud concludat, quàm ego volui; tamen quia ejus minor propositio, prior omnino pars est ipsius minoris propositionis argumenti mei, major verò, si id, quod in eo tacitè pro concesso sumitur, hypotheticè accipiatur, eadem reipsa est cum mei argumenti majore; idcirco videndum est, quid ad, utramque falsam esse, probandum, in medium Volanus afferat, &, quatenus opus fuerit, respondendum.

VOLANUS.

Nam quod ad majorem attinet, *&c.*

ANONYMUS.

Quæ hîc per septem ferè integras paginas a Volano afferuntur, ad probandam falsitatem majoris propositionis, quæ habet, Christum seipsum placasse, si unus essentiâ est cum Deo patre, huc omnia tendunt, ut demonstretur, etiamsi Christi, & Patris una essentia sit, personas tamen esse diversas; idq; tamquam si a me hoc negatum fuisset, atque, eo probato, falsitas Partie:27. pag: 100.

falsitas istius propositionis apparet. Cum tamen neq; ego hoc loco id negaverim, &, ratione allata, ostenderim, etiamsi illud concedatur, tamē propositionem illam nullo modo falsam reddi. ut apparet in ipsa responsione mea, pag: 15, & 16. Quam rationem cum Volanus revera ne attingat quidem, neque commemoret, ejus verba, quæ alioquin etiam magna ex parte sunt inania, hîc describere non fuit opus. Donec enim illam non refutaverit, satis jam responsum est ad omnia, quod ad probationem istam attinet. Nam cæteroquin ad ea respondere, quibus hîc communem non Patris solùm, & Filii, sed unà quoq; spiritus sancti essentiam, tribus interim eorum distinctis personis, probare conatus est, etiamsi hæc ad præcipuam, quæ inter nos est, controversiam pertinent; tamen, cum ea ad ipsam meam responsionem refellendam non pertineant, ut ad institutum meum non facere, sic minimè necessarium esse duxi. præsertim, cum ea ejusmodi sint, quæ non minùs pondere levia, quàm numero pauca, censeri debeant; & seipsa prætere a ex parte convellant, atque evertant.

VOLANUS.

Partic. 25. pag: 116. Sed anonymus iste omnino sibi satisfieri postulat, & quia sensum communem repugnare dicit, ut seipsum aliquis placet, aut sibi ipsi aliquid solvat: Christum ideò non posse fieri æternum Deum, & unius cum Patre essentiæ contendit: cum non minus seipsum peccatis nostris offensum, quàm Patrem placa-

placaret. Verùm & in eo vehementer fallitur iste, seque sensu potiùs communi carere ostendit, qui tam absurda loquitur. Quæro enim si Filius præpotentis alicujus Patris à subditis suis simul & paternis omni ignominia affectus, & atroci quadam injuria vexatus, seipsum ultrà Patri deprecatorem sisteret, omnemque injuriæ memoriam ex animo suo deponeret, nonne sic Patre placato, & seipsum placaret? At profectò Filius Dei hanc ultrò sortem subiit, qui non minus enormitate scelerum mundi, quàm Pater offensus, seipsum tamen vadem interposuit, & atrocissimam injuriam voluntaria oblivione conterens, ipsum quoque Patrem clementem ac propicium mundo reddidit. Verùm & Deus ipse toties apud Prophetas populi sui perditos mores & flagitia deplorans, & fœdam idololatriam illius accusans, effundere se justè in eum iram suam proclamat, sæpè tamen seipsum reflectit, & pro ingenti misericordia sua, iram suam se remittere denunctiat. Non propter vos (inquit) facio domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus, ad quas venistis. Ita verò Deus iratus, seipsum placat, dum ultrò pœnam se condonare promittit, quam tamen justè peccatis hominum infligere potuit. Quid ergò mentis iste habet, qui pro creto quodam

axiomate sumit, quod nemo scilicet seipsum placare possit? sed malitia quædam istos excæcat, ut notissima etiam principia, & mentibus omnium hominũ insculpta convellant, dummodò gloriæ Filii Dei aliquid detrahere queant.

ANONYMUS.

Vidimus, Volanum ad majorem argumenti propositionem evertendam nihil revera attulisse; cum id, quod attulit in priore mea responsione refutatum fuerit. nunc, quam firma sint hæc, quæ contra minorem attulit, videndum est. Sed priùs est animadvertendum, voluisse Volanum, hac argumenti propositione evertenda, alterum quoque argumentum dissolvere ex duobus a me allatis (quæ propterea ipse nescio quo pacto, miscet atque confundit) ad ostendendum, pessimè illum argumentatum fuisse, dum ex ratione vulgò recepta, & quam ipse pro concessa sumebat, expiationis peccatorum nostrorum per Christum peractæ, eundem Christum æternum Deum & creatorem esse, concluserat. Alterum meum argumentum erat, si Christus æternus Deus & creator esset, expiationis rationem a Volano expositam non satis futùram fuisse ad peccata nostra expianda; id quod ipse scilicet numquam concessurus esset. Hoc autem meum argumentum ex mei ipsius verbis ea ratione niti Volano visum est, quòd nemo seipsum placet, nemo sibi ipsi quidquam solvat. Hac igitur ratione ever-

one eversa, credidit, ipsum quoque argumentum planè eversum iri. Verùm non est Volanus mentem meam planè assecutus; a qua tamen ipsa mea verba nihil discrepant; immò eam non obscurè indicant, quamvis explicatiùs loqui potuissem. Quod cum, propter temporis tunc mihi concessi brevitatem, propterq́ festinationem, factum a me non fuerit, hîc me paucis omnino aperiam. Dico igitur, ea responsionis meæ verba, quæ leguntur pag. 16. Quod sine dubio ipsemet nec fecit, *&c. non eò revera pertinere, ut probem Patris placationem Filii placationem esse non potuisse. Satis enim habueram ostendisse, Filium quoque fuisse placandum, eiq́ satisfaciendum: nec satis esse, Patrem fuisse placatum, eiq́ satisfactum. nam ad ea, quæ contra dici poterant, mihi deinde (quod etiam feci) respondendum reservaveram. Sed idcirco verba illa subjeci, ut majorem Volani argumentationis absurditatem ostenderem. ex qua videlicet efficeretur, ut non modò satis non esset ad expianda peccata nostra, patrem a Christo fuisse placatum; sed etiam necesse esset, ut alius quispiam, præter ipsum Christum, expiationem istam peregisset. Igitur, ad alterum meum argumentum evertendum, non satis est demonstrare, fieri posse, ut quispiam seipsum placet, sed ostendendum est, ex Patris placatione per Christum facta ipsius quoque Christi placationem consecutam esse. Atque hoc ipse Volanus, ut arbitror, sentiens, dum ad utrumque argumentum meum convellendum probare vult, fieri posse, ut quis seipsum*

placet, exemplum, seu similitudinem istam affert filii alicujus præpotentis patris, qui pro communibus subditis, a quibus uterq; communiter offensus fuisset, patrem deprecetur, atque exoret. Sed jam videamus, quomodo, prioris argumenti mei minorem propositionem falsam esse, Volanus ostendere conetur. Primùm igitur eam simpliciter ita accipit, ut ipse eam protulerat. nempe, Nemo seipsum placat; cum tamen in ea a me additum fuerit, Nemo sibi ipsi aliquid solvit; ut ipsemet in initio hîc confitetur. & tamen deinde, solutionis nulla mentione facta, de placatione tantùm agit: ut non ipsam minorem propositionem meam convellere, sed ejus tantùm priorem partem reprehendere aggressus esse videatur. Ex quo satis constare potest, illum, dum in argumento meo, ut credidit, reformando solutionis mentionem omisit, non brevitati consulentem id fecisse, atque, ut alioqui existimari potuisset, quia Placationis nomine utrumque intelligeret: sed eo fortasse consilio, ut ipsum argumentum, meq; vituperandi majorem occasionem haberet; ut postea apparebit. Nunc illud apertè monendus est lector, ex eo, quòd probetur (id quod tamen nec Volanus facit, nec quisquam, ni fallor, faciet) quempiam seipsum placare posse, idq; eo sensu, quo a me negatum fuit, nequaquam convelli assumptionem ipsam meam, aut vim ipsius mei argumenti labefactari. Satis enim est ad argumentationem illam Volani invertendam, si verum sit, neminem sibi ipsi quidquam solvere. Id autem ve-

tem ve-

tem verissimum esse, & sensus ipse communis, quemadmodum a me dictum fuerat, nos docet, nec ipse Volanus hoc loco apertè negat: nedum falsum esse, ut debuerat, probet. Verùm de rationibus agamus, quibus, quempiam seipsum placare posse, ostendere conatur. Duæ autem omnino sunt. Nam & exemplo illo filii patrem placantis utitur; & sacra testimonia commemorat, ex quibus, Deum seipsum placare, constare possit. Quod ad exemplum attinet, primùm id in eo affirmatur, quod verum non est. Non est (inquam) verum, filium istum, patre placato, seipsum placare. Immo jam placatus est filius, antequam patrem placet; ut ipsius Volani sibi ea in re parum constantis verba illa antecedentia demonstrant, omnemq; injuriæ memoriam ex animo suo deponeret. *Quis enim, adhuc placandum eum esse, dicat, qui jam omnem injuriæ memoriam ex animo suo deposuerit? Deinde, etiamsi filius iste tum demum placaretur, cum patrem placatum videret; non tamen ipse seipsum placaret, quamvis paternæ placationis caussa ipse fuisset. Non enim de remotiore, sed de proxima caussa hîc agendum est. Itaque revera non ipse filius seipsum placaret, sed placaret eum paterna placatio, sive ipse pater, dum se placatum subditis illis præberet. Futile igitur planè est exemplum sive similitudo ista. nisi quatenus eâ probare Volanus voluerit, placato Deo patre, Christum quoque placatum fuisse. quod tamen in hac disputatione nostra nihili faciendum esse, ostensum est a nobis priore responsio-*

one pag. 16., & 17. Sed considerandum est præterea, Volanum, dum ad rem nostram exemplum accommodare vult, non leviter labi. quippe qui, cum concludere debuißet, Christum, patre clemente ac propitio nobis reddito, seipsum quoq; nobis clementem & propitium reddidiße; concludit, Christum atrocißimam injuriam voluntaria oblivione conterentem, ipsum quoq; patrem clementem ac propitium mundo reddidiße. Quòd si fortaße nihil aliud, exemplo isto afferendo, sibi Volanus voluit, quàm ostendere, Christum seipsum placare potuiße, quamvis patrem placaverit; is nihilominus non una de caußa reprehendendus videtur. Primùm enim hoc ad rem nihil facit; cum a me non dicatur, Christum seipsum placare non potuiße, si Patrem placavit; nec porrò affirmetur, hæc duo simul consistere non poße: sed patrem a Christo, si quidem unus & idem cum patre Christus est, placari non potuiße dicatur, quia videlicet nemo seipsum placat; &, quòd pater a Christo placatus fuerit, si Christus æternus Deus & creator est, id non satis eße ad nostram expiationem, affirmetur. Deinde in ipso exemplo explicando apparet, aliud quiddam, eo afferendo, quæsitum fuiße. nempe, ut ostenderetur, ex patris placatione Christi ipsius placationem consecutam eße. Id enim indicant apertè verba illa, nonne sic patre placato, & seipsum placaret? Postremò ista sui ipsius placatio, quæ exemplo isto continetur, non est ea, de qua inter nos disputatur. ut paullo post constabit. Namque de altera ratione

jam vi-

jam videndum est, qua probare Volanus vult, posse quempiam seipsum placare. Ait igitur, sæpe apud prophetas ipsum Deum denunciare, iram suam se remittere, idq; pro ingente sua misericordia; & populum ultro non punire, quem tamen justè punire poterat. Itaque, dum illud probare studet, quod nihil ad propositum pertinet, id non mediocriter confirmat, quod totam expiationis per Christum rationem ab ipso explicatam convellere est aptum. Nam profectò, si Deus sub vetere testamento sæpe ultro iram remisit, & debitam pœnam condonavit; nihil est cur suspicari possimus, in novo fœdere vel ipsum plenam satisfactionem pro nostris peccatis requisivisse, vel, ad pœnam nobis condonandam, illum a quoquam placari, oportuisse. Iam verò quid ad propositum facit, ex prophetis probare, Deum sæpe iram pro sua ingente misericordia remittere, & ultro pœnam condonare? Quia (inquit Volanus) hinc apparet, Deum ipsum, de quo agimus, seipsum placare, & te nihil mentis habere, qui dicas, neminem seipsum placare. Quasi verò, vel ista Dei sui ipsius placatio hoc ipso nomine apud ipsos prophetas appelletur; vel ea sit, de qua controversamur. Quid, quæso, vetat, quominus negem, ex istis, quæ de Deo dicuntur, constare, aut consequi, illum seipsum placare? quod tamen Volanus pro concesso sumit: & propositionem illam meam ita accipit, ac si in ea negarem, quemquam esse, qui ultro iram remittat, & debitam pœnam condonet. At dicet, tua verba id complectuntur, cum, neminem seip-

sum placare, affirmas. hoc enim seipsum placare est. Probandum igitur Volano erat, hanc ultroneam, ut ita dicam, iræ remissionem, & pœnæ condonationem, quam reipsa dari & cæci ipsi vident, sui ipsius placationem esse: non autem, ut, eam dari, ostenderet, ad ipsas sacras litteras confugiendum. Nec tamen, *si id aliquo modo probasset (scio enim, bonos auctores sic interdum figuratè, seu minùs propriè, loqui consuevisse, & eum, qui iram remittat, seipsum placare dixisse; quemadmodum etiam, A seipso aliquid impetrare, & similia non pauca apud eosdem leguntur) Si igitur id aliquo modo probasset, non tamen quidquam effecisset.* Neque *enim argumentum meum de hujusmodi placatione loquitur; sed de ea, quæ ex placantis facto aliquo, immo ex ipsius meritis proficiscatur. de ea nimirum, de qua ipse Volanus in argumentatione sua locutus fuerat: ubi negaverat,* Deum *a* Christo *placari potuisse, nisi ipse* Christus *æternus* Deus *& creator esset: quippe quòd in nulla creatura tanta vis esse posset.* Hoc *Volanus, inquam, suæ Parænesis pag. 2. & 3. pluribus verbis apertissimè scribit. atq; idem a me, tanquam ab ipso dictum, agnoscitur in responsione mea, pag. 13, & 17. ubi de qua placatione uterque nostrûm loquatur, clarè explico.* Quòd *si Volanus tamen de ea nos placatione locutos esse velit, cujus ipse hîc exempla ex sacris litteris profert, certè ex ipsius sententia concludendū erit,* Christi *placationem ejusmodi fuisse, quæ nullum ipsius factum, nulla merita requisierit; nedum talia, quæ in re*

creata

creata inveniri non possent. atque ita universa ejus argumentatio ex Christi placatione ducta penitus dissolvetur. An non id solum, quòd in eadem responsione mea solutionem, quemadmodum & Volanus ipse ab initio fecerat, cum placatione semper conjungo, manifestè docet, de quónam genere placationis ego loquar? An non ipse Volanus satis videtur intelligere, inter nos de ea placatione disputari, quæ ex placantis facto, & meritis pendeat, cum passim placationem pro Redemptione seu solutione usurpet, easq; invicem commutet, atque, ubi utraque nominanda erat, unam commemorare satis habeat? Quod potissimùm, ut supra monuimus, in argumento illo suo pro me formando fecit. Quamquam, ut ibidem attigimus, eo potiùs consilio id ab ipso eo in loco factum, & solutionis mentione præterita, placationem tantum commemoratam fuisse, cuipiam fortassis videri poterit, ut deinde, sicut fecit, in eo argumento refellendo exultare quodammodo posset, & mihi, tamquam scilicet sensu communi carenti, nihil mentis habenti, malitia quadam excæcato, gloriæq; filii Dei semper aliquid detrahere conanti (qualem hic me fingit) liberiùs atque audaciùs insultare; ob eam videlicet caussam, quòd simpliciter & absolutè (ut ex ipsius verbis colligere proclive foret) neminem seipsum placare, dicere ausus essem; atque hac ipsa ratione a Christo, si unus & idem essentiâ est cum patre suo, ipsum patrem placari non potuisse, concludere veritus non fuissem.

VOLANUS.

Partic:29. pag:118. Hanc verò mentis pravitatem & in eo iſte declarat, quod locum Pauli ad Coloſſenſes ex cap:1. corrumpit, ubi nimirum Chriſtus primogenitus univerſæ creaturæ dicitur: ſecundæ ſcilicet creationis illum autorem non autem illius primæ ab Apoſtolo vocari, impudenter aſſerens. Nam, ſicut ante admonui, nemo qui modò aliquid ſani judicii habet, hunc locum aliter accipiendum ac intelligendum judicat, niſi quod rerum omnium creationem, quam Moſes Geneſis capite primo ad autorem Deum refert, iſtam quoque Apoſtolus Filio Dei vendicat. Dicit enim Moſes. In principio creavit Deus cœlum & terram. Apoſtolus autem in Filio creata eſſe omnia, tum quæ in cœlis ſunt, tum quæ ſuper terram, viſibilia & inviſibilia, ſive Thronos, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates: omnia inquam, per ipſum & in ipſum creata eſſe perhibet. Ac proindè ſceleratus homo Arrius, qui nullum non movit lapidem, ut receptam Eccleſiæ confeſſionem de æterno Dei Filio, vereque ex Patre genito labefactaret, non tam perfrictæ tamen frontis fuit, ut hunc Apoſtoli locum, non de prima rerum omnium creatione verba facere aſſere-

re assereret, sed ex una voce primogeniti, errori suo omne patrocinium quæsivit. Quod ergò antea dixi, idem nunc liberè repeto, non tam cum Ecclesia Christi, quàm cum conscientia sua & pudore, bellum Ebionitas nostri seculi suscepisse, quod in tam fœdo ac turpi videlicet mendacio, neque Deum ipsum timeant, neque homines revereantur. Tot jam sæcula à Christo in mundum secundum carnem nato numeramus: quibus omnes sancti Ecclesiæ Dei doctores & pastores, infiniti Christi martyres, totaqué adeò Ecclesia Christi, Apostolum Christi Paulum ad Colossen: cap: 1. de universa rerum omnium simul creatione, & perditi generis humani restauratione, doctrinam proponere confitetur. Ebionitæ autem ab impio uno & blasphemo homine Serveto edocti, & numero pauci, & ante paucos annos exorti, & nulla præstanti doctrina, nullaqué vitæ pietate illustres, imò cum nullo aliquo veteris illius Ecclesiæ Antistite, sive vitam, sive doctrinam spectes, omnes comparandi, universam Ecclesiam errare contendunt. & quod falsam dictorum Apostoli retineant intelligentiam, confidenter clamitant. Cuinam obsecro hîc credemus, aut quorum potius hominum autoritatem sequemur? Si quis hæsitat, aut ani-
mo sin-

mo fluctuat, omni ſe mentis judicio carere oſtendit, ſi quis porrò in eandem erroris ſentinam provolvitur, neque ſe Deum timere, neque homines revereri apertè declarat. Verùm ne ſolo teſtium numero & pondere iſti opprimantur, ſed ex re ipſa judicium fiat, quis obſecro niſi impius talia verborum monſtra Spiritui Sancto tribuat, ut cùm ille redemptionem generis humani per Sanguinem Chriſti factam disertè per os Apoſtoli prædicat, idem ſcilicet beneficium diverſis verbis repetere judicetur, quòd per eum ſint omnia condita quæ in cælis ſunt, & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia. At verò tanta dictorum diverſitas, non unum & idem opus Filii Dei deſcribit, ſed ſicut in aliis plurimis ſcripturæ locis, ita & hîc creatorem rerum omnium ſimul & reſtauratorem Filium Dei eſſe oſtendit. Nam ſi de ſola reſtauratione, aut ſecunda creatione per Chriſtum facta loquitur Apoſtolus, hoc quidem cum clariſſimis in hoc uno capite profeſſus fuerit verbis, nihil profectò attinebat, eandem repetere ſententiam ſub obſcuris & ambiguis verborum involucris. Eſt enim omnium ſcriptorum ea conſuetudo, ut ſi quid intricatius & obſcurius lectori proponunt, id planioribus & clarioribus plerunque verbis explicent, & quaſi prioris dicti

dicti exegesin apponant. Verum si quis rem planè & apertè exponat, & eam obscuro deindè verborum complexu repetat, præterquàm quod superfluam battologiam admittit, suo etiam ipse & alieno ocio protervè abutitur. Hæc verò superflua & monstrosa dicendi ratio, procul abest à præclaro Spiritus Sancti organo Apostolo Paulo, qui in verbis ita parcum se ubique ostendit, ut rem quàm simplicissimè ubique proponat & à verborum luxurioso ac inutili apparatu semper abstineat.

ANONYMUS.

Omnibus iis omissis, quæ hìc Volanus extra rem ipsam scripsit, quippe quæ vel mera convicia, & calumniæ in nostros homines sint, vel ab ipso nulla ratione firmentur, vel deniq; alibi infra repetantur, ubi ad ea respondere commodius fuerit; de reipsa tantùm agemus; & Paulini loci interpretationem nostram a Volani inpugnationibus defendemus; eamq; latiùs interim & explicare, & confirmare conabimur. Igitur animadvertendum est, quòd, etiamsi inter Mosem, & Paulum, in creatione, quam uterq; intellexit, explicanda, magna similitudo esset; non tamen propterea sequeretur, utrumq; eandem intellexiße. Id enim ex rebus iisdem, quæ ad utramq;, licèt diversam, creationem pertinerent, oriri poßet; & ex aliis præterea, in quibus duæ istæ creationes convenirent.

nirent. Quare vel negandum Volano eſt, duas ejuſmodi creationes dari; vel, ſi id negare non audet, ex aliis judiciis & loci ipſius circumſtantiis docendum, creationem, de qua ad Coloſſ. cap. 1. agit Paulus, non poſſe aliam eſſe, quàm eam, de qua Gen. cap. 1. agit Moſes. Aliter fruſtra laborabit, & fruſtra ſimilitudinem verborum, & rerum nominatarum, quæ in utroque ſcriptore ſit, mihi opponet. Nunc verò, cum ſimilitudo iſta ſit planè exigua, non video, cur potiùs ſtatuendum non ſit, nequaquam de eadem creatione agere utrumque ſcriptorem. præſertim, cum conſtet, duarum creationum in ſacris litteris mentionem fieri; Paulum verò de ea non loqui, de qua manifeſtè loquitur Moſes, multa præterea, vel ex ipſo loco, vel aliunde petita, demonſtrare poſſint. Inter quæ illud potiſſimùm eſt, quòd ex appellatione primogeniti omnis creaturæ, ibidem Chriſto tributa, a me fuerat allatū. Nam ex ea appellatione oſtenderam, neceſſe eſſe, vel in Arrii ſententiam diſcedere, vel confiteri, non de prima, ſed de ſecunda creatione ab apoſtolo verba fieri. Ad quod Volanus neque hîc, neque alibi quidquam reſpondet: ſed, ut pleraque alia, id naſo ſuſpendere ſatis habet. Exiguam verò omnino inter Moſem, & Paulum in ſua utriusq; creationis expoſitione ſimilitudinem eſſe, hæc inter alia oſtendere poſſunt. Moſes cæli, & terræ creationis diſertè meminit. Paulus nullam ipſorum creationis mentionem facit: quin potiùs illa commemorat, non tamquam creata, ſed tamquam ea, in quibus

quibus contineantur illa, quæ creata ſunt. Moſes nihil dicit de rebus inviſibilibus. Paulus ea non minus, quàm viſibilia, in creatione ſua recenſet. Moſes, quod attinet ad ea, quæ in cælis ſunt, ſolis, lunæ, & ſtellarum creatarum facit mentionem; quod verò attinet ad ea, quæ ſunt in terris, herbarum, arborum, & animalium. Paulus nihil horum commemorat. Rurſum Paulus Thronos, Dominationes, Principatus, Poteſtates, tamquam creatas, nec aliud quidquam præterea, ſpeciatim nominat. Moſes verò de his ne verbum quidem facit. Quocirca quidquid eſt ſimilitudinis in utraque creatione explicanda, id omne in eo ſit neceſſe eſt; quòd in una omnium ferme rerum viſibilium, quæ in cælo, & in terra ſunt, tamquam creatarum, ſingulatim per ſpecies fit mentio: in altera verò univerſè omnia, quæ in cælis, quæq; in terra ſunt, creata eſſe dicuntur; & nominatī viſibilia. Verùm quis eſt, qui neſciat, univerſales voces ad ſubjectam materiam accommodari, & reſtringi debere? idq;, in ipſis novi Teſtamenti ſcriptis, ſæpiſſimè ut fiat, neceſſe eſſe? Vide, quæ in priore reſponſione noſtra, pag. 23, & 24. hujus rei pauca quædam exempli gratiâ teſtimonia indicavimus. quibus hæc adde; Matth. 17. ver. 11; Luc. 11. v. 41; Act. 2. v. 44, & cap. 20. ver. 27; Rom. 8. ver. 28, & cap. 14. ver. 2, & 33; Gal. 3. ver. 22; Epheſ. 4. ver. 15; Philip. 4. ver. 12; 2 Tim. 2. ver. 10; Tit. 1. ver. 15, & cap. 2. v. 6; 2 Pet. 3. v. 4; Apoc. 21. v. 5. Ne plura alia commemorem, ex quibus idem planiſſimum fit. Cum igitur uni-

tur univerſales dictiones adſubjectam materiam accommodari, & reſtringi debeant; ſequitur, fieri poſſe, ut dictio Omnia apud Paulum, quatenus ad viſibilia pertinet, pauca eorum complectatur, quæ ſunt enumerata a Moſe, immo pauciſſima: ut certè pauciſſima complectitur; quemadmodum ſtatim docebimus. unde fiat, ut vix ulla inter utriusque creationis explicationem ſimilitudo inveniatur. Subjecta enim materia apud Paulum ſine controverſia myſterium exhibiti & patefacti Chriſti eſt. Cum quo myſterio nihil eſt ex iis, quæ commemorantur apud Moſem, quod quidquam commune revera habeat, præter hominem. Atque eadem ſubjecta materia ſatis demonſtrat, de alia creatione apud Paulum agi, quàm apud Moſem. ut non ſit neceſſe ex rerum, quæ utrobique creatæ dicuntur; diſſimilitudine id colligere. Quis autem tam hebes eſſe poteſt, quin videat, id, quod a Paulo hîc dicitur, idem eſſe cum eo, quod ab eodem dicitur ad Eph. cap. 1. v. 10. præſertim, cum non in hac parte ſolùm, ſed etiam in plerisq; aliis idem omnino ſit argumentum utriusque epiſtolæ? Quod igitur hîc dixit creare, ibi dixit, ut vet° interpres verbum græcum ἀνακεφαλαιώσασθαι vertit, Inſtaurare; vel, ut Eraſmus, & Tigurini, ſummatim inſtaurare; vel, ut alii, ipſam vim verbi magis exprimentes, Summatim comprehendere, ſeu Recolligere. quodvis enim iſtorum verborum novam creationem aliquo modo declarat. Vbi etiam animadvertes, Omnia, tum quæ in cælis, tum quæ in terra, non minùs, quàm hîc dixiſſe apoſto-

apostolum: quamvis certum sit, eum ibi non prorsus omnia intellexisse; ea præsertim, quorum creationis Moses meminit: immo quamvis, ex istis, hominem tantùm sine dubio significare vellet. Quem locum a superioribus aliis testimoniis de vi, & usu universalium vocum ideo sejunxi, ut ostenderem, tunc etiam, cum de Christi mysterio loquitur apostolus, solere eum voce ista universali uti, idq; cum additione illa, tum quæ in cælis, tum quæ in terra: *eamq; ad subjectam materiam, cum manifesta restrictione, accommodare. Similis est locus, ubi videlicet a Paulo de Christi mysterio agitur cum universalis dictionis usu, eodem cap. 1. ad Ephes. v. 23, & cap. 4. v. 10. Quid quòd hoc ipso cap. 1. ad Coloss. paullo inferiùs, id est ver. 20. scriptum est, per Christum reconciliata fuisse omnia, & pacificata fuisse per sanguinem crucis ejus, tum quæ in terra, tum quæ in cælis? Num ergo bestiæ, arbores, herbæ, sol, luna, & stellæ per Christum sunt reconciliatæ, & per sanguinem crucis ejus pacificatæ? Agnoscat igitur Volanus, in voce Omnia non eam vim esse, quam ipse fortasse credidit; ac præterea, Eorum, quæ in cælis, & quæ in terra sunt, nomine, non ea omnia apud Paulum solere intelligi, quorum creationem describit Moses; sed alia quædam, ad quæ rectè nova per Christnm facta creatio accommodari potest. Neque enim arbitror, illum dubitare, quin simplici Creandi verbo nova creatio seu reformatio in sanctis litteris significari interdum soleat. Quòd si tamen dubitat, præter loca in prioris*

meæ responsionis margine, pag. 23. inter illa annotata, in quibus de nova per Christum creatione agatur, hæc tria apud Esaiam inspiciat; cap. 43. v. 7, & 15; & cap. 65. v. 18. Sed quæret fortaße quispiam, quid sit apud Paulum, ipsos etiam Thronos, Dominationes, Principatus, & Potestates per Christum denuo creatas seu reformatas eße. Id mihi videtur cuilibet satis constare poße, qui, quantopere fuerit Christus a Deo evectus & exaltatus, animadverterit; adeò ut illi omnia ista subjecta fuerint; Eph. 1. v. 21. (qui locus hūc nostrum, præsertim propter argumenti utriusq; epistolæ similitudinem, mirificè illustrat) & 1. Pet. 3. v. 22. Ingentem enim mutationem in omnibus istis hac ratione factam eße oportet, & novam quandam formam, universam illam hierarchiam accepiße. Hierarchiæ antem nomine hoc loco malos etiam angelos complector, qui potestate aliqua divinitus sibi tradita sunt præditi. Eos enim Principatus, & potestates ab eodem Paulo appellari, ostendit locus Eph. 6. v. 12. idemq; satis intelligitur ex v. 15. cap. 2. ipsius epistolæ ad Coloß: ubi hujus reformationis insignis quidam effectus legitur. Nec sanè dubitandum videtur, quin idem declaret ver. 24. cap. 15. prioris ad Cor. quo in loco virtutes etiam, angeli isti mali nominantur. quod nomen extat similiter prædictis in locis, Eph. 1, v. 21, & 1 Pet. 3. v. 22. Atque, ut ex loco ad Ephes. cum hoc ad Coloß. collato intelligi potest, idem valet, quod Throni, quamvis vulgò hæc duo inter se diversa eße credantur.

Sed jam

Sed jam ad Volanum revertamur, qui ratione quadam putat, se poße omnino evincere, Paulum hoc loco de nova ipsa per Christum facta creatione nullo modò agere. Inquit enim, longè absurdißimum eße, quod apostolus clarißimis verbis antea dixerit, idem deinde sub obscuris & ambiguis verborum involucris eum repetere. Disertè autem antea redemptionis generis humani per Christi sanguinem factæ mentionem fecerat. Quare, si velimus, eum sub creandi verbo novam ipsam creationem intellexiße, obscurè admodum eandem sententiam repetentem illum faciemus, quàm priùs clarißimè expreßerat. Sed animadvertere debuerat Volanus, non idem eße redemptionem generis humani per Christi sanguinem factam, & novam per ipsum Christum factam creationem; aut certé, me hæc duo pro una eademq́; re non accipere. ut ex illis verbis perspicuum est, quæ in hujus loci tractatione leguntur in priore responsione mea, pag. 22. De hac autem secunda creatione, quæ sub Christo capite, & per ipsum Christum universitatis rerum, quod ad Dei cultum quoquo modo pertinet, reformatio est, *&c. Hoc sanè multo plus complectitur, quàm redemptio humani generis per Christi sanguinem facta, immo, cum ea redemptio apud Apostolum hoc loco sola peccatorum remißione contineatur, vix, sub ista creatione eam comprehendi, affirmare poßis. Quòd si nihil aliud Volanum monere potuerat, quàm neceße sit, ut, si Apostolus hoc loco de nova creatione agit,*

aliud, quàm per Christi sanguinem humanum genus redemptum fuiße, & ipse dicere voluerit, & ego, eum dixiße, arbitratus fuerim; at illud saltem eum monere debuerat, quòd hîc de iis, quæ sunt in cælis, deq; invisibilibus, & nominatim de Thronis, Dominationibus, Principatibus, & Potestatibus verba fiunt, iisq; in Christo seu per Christum creatis. Præterea, cur tantopere Paulo indignum existimat Volanus, quod, cum priùs de redemptione humani generis per Christum facta disertè locutus fuerit, deinde de nova per Christum facta creatione agat, idq; verbis non ita per se apertis; cum idem Paulus in epist. ad Eph. atque adeò in loco huic nostro sine dubio respondente, hoc ipsum fecerit? Nam, cum v. 7. cap. 1. dixißet de Christo, In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, *&c. deinde v. 10. ait, in Christo summatim comprehensa seu recollecta fuiße omnia, tum quæ in cælis, tum quæ in terra. Ubi quin de nova creatione per Christum facta agatur, nemo est, qui dubitet. Ad quam tamen significandam nihilò apertiùs videtur verbum Recolligendi seu summatim comprehendendi, quàm verbum Creandi: immo verò obscurius; præsertim apud scriptorem non raro hebraizantem, qualis sine controversia Paulus est. Hebræi enim compositis verbis carent, & idcirco sæpe simplicibus pro compositis utuntur. idemq; valere potest apud ipsos Creare, quod, si latinè hoc sensu diceretur, Recreare; id est Denuo creare seu reformare. Quid, quòd idem Paulus alibi hoc eodem verbo crean-*

bo Creandi, seu verbo κτίζειν in hac significatione utitur? Duo manifesti omnibus sunt loci Eph. 2. ver. 10, & 15. & unus præterea in eadem epistola paullo perspicacioribus, præsertim Iohanni Calvino minimè obscurus; quippe quem circumstantiæ omnes aliter accipiendum non esse, demonstrent: videlicet cap. 3. v. 9. Adde, quod in ipsa græca lingua, qua apostolus scribebat, ejusmodi verbum, quod Denuo creare significaret, quale esse potuisset ἀνακτίζειν, in usu, ut arbitror, non erat. quapropter id recens ipsi fuisset formandum, si simplici verbo κτίζειν hoc loco contentus non fuisset. Iam verò verbum ἀνακεφαλαιοῦσθαι, quod in loco ad Eph. scripsit Paulus, non nisi per quandam interpretationem, novam creationem declarat, non autem ex manifesta vi sua; ut verbum κτίζεσθαι quod hîc usurpavit, sine dubio facit, simul atque legenti hebraicus idiotismus succurrit. Nec alibi invenitur idem scriptor ad novam creationem significandam eo verbo usus fuisse; sed semel tantùm, ni fallor, cum summatim comprehendendi significatione; nempe ad Rom: 13. ver. 19. quæ significatio per se nihil cum nova creatione commune habet: quemadmodum ex prædicto loco cuilibet perspicuum esse potest. Postremò miror sanè, Volanum tam constanter affirmare, Paulum ita parcum in verbis se ubique ostendere, ut rem quàm simplicissimè ubique proponat. Cum tamen is præter alios omnes novi fœderis scriptores, uno Iohanne excepto, plurimum repeti-

tionibus delectetur, iisq; nullo modo necessariis; nisi fortasse ad ornatum, & majorem quandam vim sermonis: cum alioqui uno modo, aut semel tantùm rem dixisse, satis futurum fuisset. id quod & 5, & 7. capitis epist. ad Rom. & aliorum locorum complurium exemplis prolatis ostendere possem. Verùm, ne longiùs abeam, ex hoc ipso loco exempla proferre volo. Nam quid est, obsecro, primogenitus omnis creaturæ, &, in ipso creata sunt omnia, &c. *præter id, quod statim sequitur?* omnia per illum, & in illum creata sunt, & ipse est ante omnia. *Quid item illud, quod subjungitur?* Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium. *An non, præterquam quòd hoc ipsum in præcedentibus continebatur, id etiam illico repetitur his verbis?* Primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. *Omitto alia, quæ deinceps & antea toto ferme hoc eodem cap. repetuntur, idq; sine ulla necessitate, præter ornatum, & efficacitatem quandam orationis. Satis enim est ex ipso loco, de quo agitur, Volanum manifesti erroris coarguisse.*

VOLANUS.

partic:30. pag. 122. Vestra igitur hæc imprudentia est Ebionitæ, rebus apertis ac sole ipso clarioribus caliginem offundere, & ut erronea vestra opinio obtineat, omnia loliginis succo denigrare. Quis enim est nisi cæcus, qui non videat, omnia ve-

nia vestra consilia eò tendere, idq; moliri unum, ut omnia quæcunq; de Christi Deitate dicuntur testimonia, violenta interpretatione evertatis, & alienum à mente scriptoris sensum, ubiq; scripturis affingatis? Itaque ut fraus vestra & in obtereda veritate mutuus omnib innotescat sensus, tanta in corrumpendo uno. aliquo scripturæ testimonio vestra deprehenditur dissonantia, ut nullo alio certiori perdita malitia vestra cognosci queat argumento.

ANONYMUS.

Hæc omnia, unà cum superioris partic. conviciis ac calumniis, & a me, & ut spero, ab aliis, quos immeritò, ut infra alibi dicetur, Ebionitas Volanus vocat, illi (cum præsertim hac in parte prorsus nesciat, quid faciat) ex animo condonantur. & simul enixè rogatur Deus, ut eadem ipse pro bonitate sua illi condonare velit.

VOLANUS.

Apostolus quidem cùm in Epistola sua ad Hebræos, &c. Partic. 82. pag. 127.

ANONYMUS.

Hic, per quatuor ampliùs paginas, multa dicit Volanus, quæ non probat; nos interim suo more conviciis, & calumniis onerans. Quare ejus verba describere non opus fuit. Tantùm, contra sententiam meam, quòd in illis epist. ad Heb: verbis c. 1. per quem fecit & sæcula, *non de mundo hoc, seu de cælo & terra, sed de futuro mundo, deq; futuris sæculis agatur, quàm*

tur, quam sententiam testimonio ejusdem epist. confirmaveram, in qua mox seq. c. auctor dicit, se de futuro terrarum orbe loqui; Tantùm, inquam, contra hanc meam sententiam possunt videri ea facere, quæ adversus illius alterius adversarii sui de eodem loco sententiam potiùs, quàm adversus meam, attulit. Primùm, quòd, quid per sæcula scriptor ille intelligat, appareat ex verbis illis in initio cap. 11. Fide intelligimus, aptata esse sæcula verbo Dei. *Deinde, quòd eodem 1. cap. testimonium illud,* Tu in initio
Psal. 102. Domine terram fundasti, *&c. ad Christum ac-*
62. *commodetur. Quod ad locum 11. cap. attinet, dico, illum nihil sententiæ meæ obesse posse. Neque enim necesse est, ut idem verbum eodem sensu ubique apud eundem scriptorem accipiatur: præsertim, cum id verbum ex ipsius scriptoris mente duplicem significationem habere possit; atque ex ejus verbis satis constare queat, ipsum uno in loco, diverso sensu id verbum usurpasse ab eo, quem in alio est secutus (ut sanè, hîc factum fuisse, satis apertè a me ostensum fuit) si modò verum est, apostolum cap. 11. Sæculorum appellatione veterem hunc mundum intellexisse. Nam novum & futurum cap. 1. eadem appellatione eum & significare potuisse, & porrò significasse, indicant, præter id, quod in priore responsione diximus, ipsius loci argumentum, &, quæ antecedunt, verba. Sermo enim ibi est de Dei filio jam patefacto atq; exhibito; per quem, Deum ultimis diebus locutum fuisse, antea dictum fuerat, eumq; omnium hæredem constituisse.*

Quare,

Quare, cum postea illico subjungatur, per quem fecit & sæcula; *nemo non videt, necesse esse, ut de iis sæculis verba fiant, quæ post ultimorum dierum initium per Christum Iesum a mortuis excitatum, & cæli, terræq; dominum constitutum, facta fuerint. Idem docere possunt, quemadmodum dictum est, verba illa 2. cap.* Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. *Quæ verba, licet magis propriè ad ea referantur, quæ similiter 1. cap: dicta fuerant,* Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, *&c.* (*nam ad aliqua, quæ antecesserint, ea referri necesse est*) *in quibus videlicet idem planè verbum habetur; tamen ad alia quoque & referri possunt, & debent, ubi de terrarum orbe, ejusdem Christi, de quo sermo est, ratione, actum fuerit, quamvis sub alio vocabulo. præsertim, cum id vocabulum, per se, futurum terræ orbem significare sit aptiùs, quàm illud alterum. Nam profectò vocabulum* αἰῶνες, *sive Sæcula, magis aptè terræ orbem futurum, id est futurum sæculum, significare potest, quàm vocabulum* οἰκουμένη, *sive Orbis terræ. Nec verò, si deinde cap: 11. Sæculorum nomine aliud intelligitur, mirum videri debet; cum superiora verba illa*, de quo loquimur, *eò respicere non potuerint, non modò quia postea, idq; longissimo intervallo, nomen illud pronunciatum est; verùm etiam quia ibi nec Christi apertè ulla ratio habetur, & totum ejus loci argumentum longè ab eo distat, quod superiore loco tractatum fuit. Quod ni esset, etiamsi*

non poſset superior locus commodè eò vel reſpicere, vel referri, poſset tamen poſterior ipſe locus, immo deberet ad ſuperiorem referri, & ſecundum ſcriptoris mentem, & regulam quandam ibi traditā explicari, id eſt ita accipi, ut per verbum illud Sæcula futurus orbis intelligeretur. Et propterea in illis verbis cap:10.v.5. Ideo ingrediens mundū, *&c, nulli dubium eſſe debet, quin de orbe futuro vox Mundi accipi debeat.* Nam & *de Chriſto eſt ſermo, & nihil ſimilius alterum alteri inveniri poteſt, quàm Ingredi in mundum, & Introduci in orbem terrarum. Atqui orbis iſte terrarum, ex ipſa regula ſive explicatione ſcriptoris, orbis terræ futurus eſt. Ergo hic quoq; mundus, futurus mundus eſt. Nobis, inquam, futurus: non autem ipſi Chriſto. Ex quo, ut* ἐν παρέργῳ *hoc etiā dicam, liquet, Chriſtum oblationem ſuam non ante peregiſſe, quàm in futurum nobis mundum fuerit ingreſſus. Apertiſſimè enim ex eodem loco colligitur, Chriſtum non ante ſeipſum obtuliſſe, quàm in mundū iſtum ingreſſus fuerit. Sed de his hactenus. Iam verò, quod pertinet ad locum illum Pſalmi ad Chriſtum accommodatum,* Tu in initio Domine, *&c. hoc non eſt propriè ad rem loqui, & oſtendere, in loco, de quo agitur, non de futuro, ſed de præſente mundo verba fieri (quid enim vetat, quominus in uno loco de futuro, in altero verò de præſente mundo verba fiant?) ſed aliud teſtimonium afferre eſt, ad id probandum, quod ex loco, de quo agitur, probari, & affirmatum fuerat, & defendendum erat. Præterea,*

quamvis

quamvis in allato testimonio de cæli, terræq́ creatione agatur; non tamen ea tribuitur Christo. Neq; enim illi prima ipsa loci apud Psaltem verba accommodantur. sed totus locus, qui de hujus sæculi a Deo per Christum mutatione facienda, deq́; Christi regno, per quod Deus perpetuò erit omnia in omnibus, vaticinationem continet, pro testimonio excellentiæ ac gloriæ Christi affertur. cujus prima verba, licèt ad rem minùs pertinentia, aut certè ad ipsum Christum non spectantia, afferre neceſse habuit scriptor ille. Nam sine illis, quæ reliqua sequebantur, & ad rē pertinebant, nullo modo intelligi, nec consistere poterant. Sed de hoc testimonio uberiùs explicatum est a fratribus in Animadversionibus in Theses sive Aßertiones collegii Posnaniensis de trino & uno Deo, ad quas lectorem, ipsumq́; Volanum rejicimus: præsertim, cum is, qui Aßertiones illas defendendas suscepit, hujus loci in ipsis Aßertionibus allati, fratrum explicationem ne attingere quidem fuerit ausus. Non est autem prætermittendum, quòd hîc Volanus ait, quēdam ex nostris totam rejicere epistolam ad Hebræos, & inter apocrypha referre. cum tamen nos nullum fortaße scriptum vel habeamus, vel habere nos profiteamur in sacris novi fœderis litteris, quo validius, aut efficaciùs & ipse Volanus, & omnes adversarii nostri, erroris convinci queant. quemadmodū, Deo volente, a me planum fiet, si umquam mihi pro causa nostra actoris partes suscipiendæ erunt. Sed Volanus (quo consilio ipse novit) nostros eos omnes

appellat.

appellat, qui, Christianos se esse, aliquo modo profitentes, Iesum Christum Dei filium, revera ante Matrem suam extitisse, negant. inter quos tamen multi sunt, a quibus nos vehementissimè abhorremus: ii præsertim, quos merito Ebionitas appelles; homines prorsus Iudaizantes, & novi testamenti scripta, potissimùm verò epistolas omnes ferme pro nihilo ducentes; & inprimis epistolam ad Hebræos, ejusq; auctorem tantùm non conviciis ac maledictis proscindentes. Hîc verò Volanus, hujus rei occasione, tamquam, scilicet, si ejusmodi homines ex nostro numero essent, ait, se sperare, brevi futurum, ut etiam totam doctrinam apostolicam rejiciamus, & arcana totius impietatis in Alcorano, spretis evangelicis scriptoribus, quæramus. Ex quo, ut supra etiam partic: 4. observavimus, satis apparet, Volanum ea de nobis expetere, quæ vel suspicari, a Christiana charitate atque prudentia longissimè abest. Nos verò illi hac in re meliorem mentem optamus.

VOLANUS.

Partic: 32. pag: 127. Tale verò est (*evidentissimum de vera filii Dei ante matrem suam existentia testimonium*,) quod Christus apertè de se testatur, se nempe de cœlo descendisse, seque à Patre exivisse & venisse in mundum. Hoc autem tam clarum testimonium Anonymus evertit, ut qui nihil aliud significare voluisse Christum ista locutione dicat, nisi quod Christus homo est divinus, atque à Deo singulari quadam ratione missus.

missus. Verùm ostendat nobis iste obsecro, ubinam aliquis Propheta de se unquàm testatus sit, quod de cœlo descenderit, aut pernegét omnes sanctos Prophetas fuisse homines divinos, ac singulari quadam ratione à Deo missos. Inde verò apparet, quàm sceleratè homines isti scripturas corrumpant, & quàm violenter ab genuino sensu ad impias suas opiniones detorqueant.

ANONYMUS.

Dupliciter in hac ratiocinatione contra interpretationem meam peccat Volanus. Primùm peccat, quia vult, si verum sit, ideo a quopiam fuisse dictum se de cælo descendisse, & a Deo exivisse, quia divinus homo esset, & singulari quadam ratione a Deo missus, verum quoq; esse, si quispiam fuit divinus homo, & singulari quadam ratione a Deo missus, eum dixisse, se de cælo descendisse, & a Deo exivisse. In quo manifesta est fallacia, quam vocant, consequentis. Neq; enim convertuntur ista duo. nec quidquam prohibet, quominus sancti prophetæ jurè potuerint dicere, se de cælo descendisse, & a Deo exisse; nec tamen dixerint. Quamquam, non propterea id dictum ab eis non fuisse, affirmari potest, quia scriptum non inveniatur. unde multò etiam gravius Volani peccatum esse constat. Aut certè ex eo efficitur, ne possit Volanus istam suæ ratiocinationis fallaciam idcirco excusare, quòd tacita quadam inductione fuerit usus, ad

Jus, ad probandum, neminem, qui ante Christi advẽtum divinus homo esset, & singulari quadam ratione a Deo missus fuisset, dixisse, se de cælo descendisse, & a Deo exjisse. quo videlicet probato, verisimile esse appareat, ut Christus, cum hæc de se dixit, aliò respexerit, aliaq́ potiora in se habuerit, præter id, quòd divinus homo esset, & a Deo singulari quadam ratione missus. Deinde peccat Volanus, quia pro absurdo ponit negare, omnes sanctos prophetas singulari quadam ratione a Deo missos fuisse, vel hoc ipsum potiùs, quod negari non vult, pro concesso sumit. id quod tamen a me planè negatur; & sic apparet, Volanum principium (quod ajunt) quodammodo petere. Quamvis enim sancti prophetæ non pauci a Deo missi dicantur; non tamen id singulari quadam ratione factum fuisse, vel dicitur, vel affirmari potest. Adde, quòd in verbis meis vox illa Quadam, non perinde accipienda est, ac si dictum fuisset Aliqua, vel ea vox, ut fieri solet, ad imperfectionem sive improprietatem rei significandam fuisset adhibita. Sed sic accipi debet, ut idem sit, atq; Certa quadam. Quamobrem non satis est, ad interpretationem meam evertendam, probare, prophetas aliqua, seu qualicumque singulari ratione a Deo fuisse missos, & tamen eos jurè non potuisse dicere (non autem, ut perperam Volanus ratiocinatur, non dixisse) se de cælo descendisse, & a Deo exivisse. sed necesse est ostendere, inter rationem, qua missus a Deo fuit Christus, & illam, qua missi fuerunt sancti prophetæ, nullam futuram differen-

differentiam, aut ſaltem hac in re Chriſtum ſanctis prophetis nihilò præſtantiorem futurum, niſi Chriſtus revera ante matrem ſuam extitiſſet. Nec tamen hic Volanum fallaciæ æquivocationis (quam nominant) vel ignorationis elenchi redarguo, quemadmodum alioqui jurè facere potuiſſem. Mihi enim imputari volo, quòd apertiſſimè non ſim locutus, licèt ipſa ſubjecta materia ſatis aperta faceret verba mea. Mitto autem, quòd Volanus ad utramque iſtam locutionem, Deſcendiſſe de cælo, & exiviſſe a Deo, id refert, quod ego de altera tantùm dixeram; & quòd poſtea, cum, exemplo de prophetis allato, meam interpretationem reprehendit, prioris tantùm locutionis meminit, quæ eſt Deſcendiſſe de cælo; ad quam minimè interpretationem iſtam accommodaveram. Mitto, inquam, hæc, nam, modò de ſententia mea aliqua ratione agat Volanus, & ad rem quoquo modo loquatur; jam non multum mihi curandum eſſe ſtatui, quòd vel parùm fideliter mea dicta referat, vel in eis reprehendendis argumentationes ſuas non ſatis rectè concludat.

VOLANUS.

Verùm quod Christus apud Patrem revera in cœlo extiterit antequam carnem in utero virginis matris aſſumeret, vel indè patet, quod ſicut ſe exiviſſe à Patre, & veniſſe in mundum ita relicto mundo, iterum ſe ire ad Patrem teſtatur. Nam ſi nunquàm ante hac apud Patrem fuit. quomodo ſe iterum ad eum contendere prædicat? Parſe. 3. pag. 128.

ANONYMUS.

Cum Volanus invenire non potuerit, quid afferret contra ea, quæ a me dicta fuerant, ut ostenderem locutiones illas, Descendiße de cælo, Exiviße a Deo, eam vim habere non poße, quam illis ipse tribuerat, præter omnem disputandi rationem, iis planè omißis, hoc aliud testimonium attulit. nec interim vidit, inde nihil prorsus sententiam suam juvari poße, nisi priùs probet, Christum, tunc a patre se exiviße, & veniße in mundum, dicere voluiße, cum conceptus est in virginis utero, atq; ex ea natus quod tamen non faciet unquam: ut ex priore responsione nostra intelligi facilè potest. Præterea non animadverterit, adverbium illud Iterum in græco eße πάλιν quod non secus, atq; Rursus seu Rursum apud latinos nõ tantùm Iterum seu Denuò significat; sed etiam Contra sive Ediverso: id sæpe numero non modò cum nulla veræ iterationis, sed cum levißima, & in speciem potiùs, quàm vera, oppositionis significatione. ut rectè locutus fuerit Christus, dummodo ipse & a patre exivisset, & ad patrem iret, ut loquitur Iohannes cap: 13. v. 3. (opponi enim videntur invicem hæc duo) nec neceße sit, ut eodem respectu utrunq; verum eßet; sic, ut colligi poßit, qua ratione Christus apud patrem futurus erat, postquam ad illum ivißet, eâdem apud eundem fuiße, antequam ab eo exiret, quemadmodum colligi fortaße potuißet, si Iterum, ut Volanus scripsit, legendum eßet. Quamquam ea vox non verbis illis Christi adhæret, Eo ad patrem, ut Volanus, loci

sententi-

am recitans, perperam indicat; sed illis, Relinquo mundum. Sic enim habet locus, Exivi a patre, & veni in mundum. Rursus relinquo mundum, & eo ad patrem. Ait igitur Christus, se priùs a patre exivisse, & in mundum venisse; Nunc contrà, se mundum relinquere, & ad patrem ire: non autem, relicto mundo, iterum se ire ad patrem; ut Volanus eum dicentem facit. Itaque tota ejus argumentatio concidit, quæ eo solo nitebatur, quòd Christus, iterum se ad patrem contendere, prædicasset. Nec tamen a me negatur, vel, Christum dicere potuisse, se iterum ad patrem ire, sive ad patrem reverti; vel, revera illum ad patrem iterum ivisse, sive ad patrem revertisse. Immo utrumque a me non conceditur solùm, verùm etiam contra Volanum, & eos, qui cum eo sentiunt, non leviter urgetur. ut ex priore responsione mea, pag. 40, & 41. intelligi potest, & ex iis, quæ paullo post dicam, satis constabit.

VOLANUS.

Imò quomodo se ascendere illuc dicit, ubi fuit priùs, si nunquàm ante hac in cœlo fuit? Partie. 34. Pag. 128.

ANONYMUS.

Numquam negatum a me fuit, Christum revera fuisse in cælo, antequam verba ista diceret. Sed num propterea sequitur, eum extitisse revera, antequam ex Maria nasceretur? Nihil minùs. Vide priorem responsionem nostram, pagina 40.

VOLANUS.

Partic. 35. pag. 123. Verùm egregii iſti interpretes, non de aſcenſu, &c.

ANONYMUS.

Hoc loco Volanus (quod & in Paræneſi fecerat) in eos invehitur, qui ſupra dicta Chriſti verba ita interpretantur, ut in eis non de aſcenſu ipſius in cælum agatur, ſed de aſcenſu in Hieruſalem, vel trans mare Galilææ. Quibus cum ego non aſſentiar, non eſt, quod vel Volani integra verba hîc deſcribam, vel ad ipſa quidquam reſpondeam. præſertim cum, quid ad iſtos excuſandos meritò dici poſſit, jam in priore mea reſponſione oſtenderim. ut apparet pag. 37; nec ad ea, quæ a me dicta fuerunt, quidquam Volanus reſponderit.

VOLANUS.

Partic. 36. pag. 130. Nam & Anonymus hic quoque ſuam eamque duplicam interpretationem affert, ut non modo à vobis diſſidere. Sed nec ſibi conſtare omnibus videatur.

ANONYMUS.

Quis umquam, inconſtantiæ nomine dixerit eum accuſandum eſſe, qui, duplici ratione locum certum quendam in ſanctis litteris explanari poſſe, non dicat tantùm, ſed etiam apertè demonſtret? præſertim verò ſi duo, qui inde proficiſcuntur, ſenſus nullo modo invicem pugnent, aut diſſideant; nec de loci ſententia percipienda revera agatur, ſed de alia explanatione quadam infirmanda? Hæc autem omnia hic ſunt.

hic sunt. Ac præterea non simpliciter a me duæ istæ explanationes afferuntur, sed sub diversa utrobique conditione, sive ex diversa ejusmodi locorum accipiendi ratione: ut postea explicabimus.

VOLANUS.

Postquam enim hic more suo multa jejunè & intempestivè nugatus est, ut Christum non fuisse reipsa in cœlo tanquam hominem purum, ex Maria natum ostenderet, figurato saltem dicendi modo eum in cœlo fuisse concedit, quod nimirum in cœlo non modo mente & cogitatione perpetuò versabatur, verùm etiam omnia cœlestia, id est, arcana quæque divinissima, & ipsa omnia quæ in cœlo sunt & fiunt, adeò cognita ac perspecta habebat, ut ea tamquam præsentia contemplaretur. Partie. 17. pag: 130.

ANONYMUS.

An multa jejunè & intempestivè nugatus fuerim, nec ne, ex ipsa mea responsione constare potest. Ego quidem spero, me & pleniora quædam (ut sic dixerim) & opportuniora disseruisse, quàm Volanus optasset. qui propterea ne verbum quidem contrà rescribere est ausus. Si quid jejunè a me tractatum fuisse, dici fortasse poterat, id egomet ibidem disertis verbis monui. Nullam enim testimonii a Volano allati explanationem adhuc attuleram. sed statim deinde attuli, ac jejunitatem istam mihi objiciendi omnem ansam Volano præcidi. qui tamen ex ipsis verbis

meis ejusdem vitii, ubi nulla prorsus ea de re suspicio erat, me insimulandi occasionem videtur captasse. Neque hoc contentus, verbis illis, More suo, in universum mihi objicere voluit, quòd multa jejunè & intempestivè in mea responsione ad suam Parænesim nugatus fuerim. quod an verum sit, judicabit prudens lector. Inquit autem Volanus nominatim, tunc me id fecisse, cum, Christum non fuisse reipsa in cælo, tamquam hominem purum ex Maria natum, ostendere volui. quod tamen numquam feci: sed, tantùm pag. 37. dixi, videri inter omnes constare, Christum, ut hominem, nondum in cælo fuisse, cum verba illa, a Volano indicata, diceret. Immo id ego, ut statim dicam, falsum esse ostendi. Nam quod Volanus ait, me figurato saltem dicendi modo, Christum, ut hominem in cælo fuisse concedere; si voce Saltem maternæ linguæ, ut arbitror, proprietate deceptus, pro Tantùm, ut quidem sæpe solet (& tamen ipse aliis sermonis impuritatem objicit in ipso pag. 39. initio) abusus est, apparet, illum, ne quid gravius dicam, non intellexisse, quæ a me scripta sunt. Tantùm enim abest, ut figurato tantùm dicendi modo, Christum ut hominem, antequam hinc abiret, & antequā ea verba pronunciaret, in cælo fuisse concedam: ut ego is sim, qui, verè ac propriè Christū, ut hominem, jam antea in cælo fuisse, contendā. ut constat ex iis, quæ scripta sunt in ipsa responsione mea, pag. 40. & ex iis, quæ ipse Volanus particula sequ. scribit, intelligi apertè potest. Nec verò simpliciter & absolutè dico Christi

verba in eum sensum accipi posse, quem hîc Volanus recitat, & quo altera ex duabus illis meis explanationibus continetur; sed tum demum, si in Christi verbis tropum aliquem agnoscere velimus; quemadmodum Volani, & suorum interpretationem ferre ostendi. ut patet pag. 39. Quod si fortasse Volanus voce Saltem hoc loco propriè, & latinè est usus, & voluit dicere, me concedere, Christum, ut hominem, si non alia ratione, at figurato loquendi modo in cælo fuisse; perperam omnino est locutus. quasi vel ipse, sive adversarii mei id quærerent; vel ego non quidem id concedam, sed petam, eamq́ petitionem meã Concedendi verbo rectè potuerit Volanus exprimere.

VOLANUS.

Quod si inquit, concedendum est, Christum verè & propriè loquendo, in cœlo fuisse, minimè dubitandum esse dicit, quod sicut Paulus in tertium usque cœlum raptus fuit, ut arcana Dei ineffabilia contemplaretur, ita & Christus aliquod tempus in cœlo versatus fuerit, antequàm munus cœlesti doctrina homines imbuendi sibi à Patre mandatum publicè susciperet. Ita verò fieri, ut non modò hæc verba Christi planissima sint, & in eis nullum tropum admittere necesse sit, sed illa etiam. Descendi de cœlo. Exivi a patre, sine ullo tropo accipi possint. Partic. 38. pag. 131.

ANONYMUS.

Ex his ipsius Volani verbis, si cum superioribus conjungantur, apparet, id verum esse, quòd dixi, me duas istas explanationes non simpliciter, neq; eadem ratione attulisse; sed priorem quidem, si tropus aliquis in Christi verbis admittendus sit; posteriorem verò, si nullus. At, ne posthac queat Volanus, quamvis planè immeritò, me inconstantiæ damnare, dico, posteriorem hanc Christi verborum interpretationem mihi verissimam videri, meq; in ea prorsus acquiescere. atque, ut in priore responsione non obscurè affirmavi, sic hoc loco affirmo, atq; adeò contendo, Christum, postquam natus est ex Maria, & antequam a mortuis resurgeret, fuisse in cælo revera & propriè: hominem, inquam, illum Iesum Nazarenum, medio illo tempore, aliquandiu in cælo fuisse, prorsus assevero. Nam, præter rationes evidentissimas, si sententia præsertim nostra de Christi essentia retineatur, quæ id omnino suadent, docet hoc apertè locus ipse, de quo agimus. si quidem in eo, ut ipsi adversarii volunt, & ego nihil dubito, de cælo est sermo. Disertè enim in eo dicitur, filium hominis ibi priùs fuisse, quò fieri poterat, vel futurum erat, ut ascendere conspiceretur. Quantopere autem, si hoc verum est, adversariorum sententia de Christi natura sive essentia labefactetur, prior responsio nostra quemlibet docere potest: ad quam lectorem rejicimus. Tantùm hîc addimus, pro eo, quod est in græco, ὅπου ἦν τὸ πρότερον, *posse latinè dici, Ubi erat, seu fuerat priùs. Nam verbum* ἦν

& Fuit,

& Fuit, & Fuerat, non ſolùm Erat, ſignificare poſſe, cum omnes græcæ linguæ ſtudioſi norunt, tum in ipſo novo teſtamento demonſtrant hi loci; Matth. 2. ver. 15, & cap. 12. v. 40; unà cum aliis non paucis, in quibus ἦν Fuit ſignificat: & Ioh. 9. ver. 24, & cap. 20. ver. 7; ubi ſignificat Fuerat. Hoc autem propter græcæ linguæ ignaros diximus; ne fortaſſe putent, cum in latinis codicibus legatur, Vbi erat priùs, in verbo Erat aliquam vim eſſe ad demonſtrandam perpetuam quandam antehac in cælo Christi habitationem; & propterea interpretationem noſtram minimè recipiendam cenſeant.

VOLANUS.

Imò verò nihil certum planumque erit in omnibus ſcripturis Sanctis, ſi talis interpretatio omnium dictorum Chriſti, qualem vos homines perditi ac impudentes invehitis, admittenda erit. Si enim fingere cuivis, quidquid libet, licebit, & pro certa ſcientia quaslibet conjecturas ſequi, actum eſt de univerſa chriſtiana religione, & pro cœleſti illa ac ſola infallibili philoſophia, volaticam illam quæ nihil certi affirmat, habituri ſumus, Academiã. Partic. 59. pag. 131.

ANONYMUS.

Hic ſanè & licet, & libet illud Volano objicere, atque exprobrare, quòd in evangelio legitur, Tibia luſimus vobis; & non ſaltaſtis. lamentati ſumus vobis; & non planxiſtis. *Priùs enim in ſu-* Matt. 11. 17.

a Parænesi omnino reprehendere videbatur, quòd verba Christi de suo e cælo descensu figuratè & cum tropo aliquo a nostris hominibus acciperentur. Nunc verò meam interpretationem, quæ nullum prorsus tropum in ejusmodi Christi verbis agnoscit, vehementer vituperat: adeò ut me & perditum & impudentem hominem, hujus rei occasione, nominare non dubitaverit. Siccine agere Christianum, mitto Christianum, policitum ac litteratum hominem decet? Nam quid preterea habet interpretatio mea, cur eam Volanus tantopere damnet, nisi, quòd sine ullo tropo Christi verba accipit? Immo, quid aliud est mea interpretatio, quàm Christi verba sine ullo tropo accipere? Sed age, Volano concedamus sua dicta refigere, & modò affirmare, modò negare, prout magis suæ sententiæ tutandæ conducere existimat; quid est, cur sine ullo tropo Christi verba accipi nequeant? Nam quid vel absurdum, vel incredibile, obsecro, in eo est, quòd Iesus Nazarenus, homo, inquam, ille ex Maria virgine natus, revera in cælo fuerit: etiam antequam a mortuis resurgeret, ibiq; usq; ad sæculi consummationem perpetuò commoraturus, eò ascendere conspectus fuisset? Immo, quid vel convenientius, vel credibilius inveniri potest; dũmodo id pro concesso non ponatur, ad quod probandum hæc ipsa Christi verba Volanus attulerat? Cur hujus rei rationes a me allatas non refellit Volan⁹: sed censoria tantum quadam auctoritate & me, & mea dicta gravissimè notat; nec ulla responsione præter turpia convicia, atque calumnias.

mnias, mea verba dignatur? Nam, quod non obscurè ait, me hîc fingere quidquid mihi libet, & pro certa scientia quaslibet conjecturas sequi; ea evidens calumnia est, atque, ut a Volano proficiscatur, indignissima, qui me eodem tempore impudentiæ nomine accusat. Quid enim magis abesse constat ab istis figmentis, & simplicibus conjecturis, quas mihi Volanus objicit, quam sanctarum litterarum verba ita accipere, ut omnino sonant, quemadmodum ego facio? Contrà vero, quid magis istarum rerum proprium esse apparet, quàm sanctas litteras ab eo, quem præ se ferunt, sensu, eoq; planissimo, ad alienum ab ipsis verbis, eumq; involutissimum sine ulla necessitate detorquere, ut hîc Volanus cum suis facit? Quod si semel tantùm atque iterum id facerent, ferri quodammodo possent. Sed, cum sæpissime, si sua omnia defendere velint, id facere cogantur, & porrò faciant; nullo pacto sunt ferendi; illisq; (non autem vel mihi, vel meis, ut Volanus est ausus) objiciendum est, quòd nihil certi in Christiana religione, inq; sacrarum litterarum interpretatione nobis relinquant. Nam quotus quisque locus paullo illustrior est, ubi de Christo agatur, quem ipsi suo illi Communicationis idiomatum tropo non obnoxium (ut sic dixerim) reddant, eumq; propterea dubium atque incertum efficiant? Adde, quòd sæpe coguntur tropum istum adeò (ut ita loquar) extendere ac dilatare, ut, quod unius tantùm ex duobus illis, Deo, & homine, quos ipsi in Christo unitos fuisse, sunt commenti, sit proprium, de altero

separatim dici potuisse velint. ut quidem hoc loco accidit; ubi Christus dicit se fuisse in cælo: id quod ipsi ad solum Deum omnino referunt, quamvis de Filio hominis, id est de homine, separatim id dictum fuisse constet. Cujus tamen figuratæ locutionis exemplum aut nullum aut perrarum aliquod, idq́ fortasse non apud bonos auctores, invenire hactenus potuerunt, vel posthac poterunt: nisi quidpiam aliud pro concesso sumpserint, quod non minùs controversum sit, quàm illud ipsum de quo disputatur. Solet quidem id, quod unius tantummodo partis est, toti tribui: ut homini, quòd cogitet, quòd intelligat; quæ animæ tantùm conveniunt: vel, quòd stet, quòd sedeat; quæ propria sunt corporis. Sed, quòd unius partis proprium alteri parti separatim tribuatur, id planè insolens est. Nam quis umquam ausit ita loqui, Corpus meum cogitat, Corpus meum intelligit; aut, Anima mea stat, Anima mea sedet? Nullum autem exemplum huic rei accommodatius afferri potuit, quàm hoc animæ, & corporis humani: cum ipsi adversarii dicere soleant, quemadmodum ex anima, & corpore constat homo, sic Christum ex Deo, & homine constare. Sed, ut breviter concludamus, calumnietur, conspicietur, execretur, quantum velit, Volanus; numquã vim hujus mei dilemmatis jam in responsione ad ejus Parænesim pluribus explicati effugere poterit; Aut Christi verba cum aliquo tropo accipienda sunt; aut sine ullo tropo. Si cum aliquo tropo, nulla est caussa, cur potiùs ita illa interpretemur, ut Volanus interpretatur,

pretatur, quàm, ut ego interpretor: immo nulla est caußa, cur mea interpretatio ejus interpretationi longè anteferenda non sit, propter eas rationes, quas in prædicta responsione attuli. Sin autem sine ullo tropo accipi debent verba Christi; nullum locum habere potest Volani interpretatio, quæ sine idiomatum communicationis tropo explicari nequit; atq; ut mea recipiatur, neceße est: quæ præterea, ut dictum fuit, & in priore mea responsione pag: 49. demonstratum, Volani, & suorum de Christi eßentia sententiam non leviter labefactat.

VOLANUS.

Sed quia omnes sani vos agnoscunt homines stolidè nugaces, & scripturas sanctas ludibrio habentes, de certa illa quidem ac stabili veritatis sententia se nunquàm demoveri patientur, vos autem mutuis pugnis ac telis confectos propediem conspicient. Nam & in eo de ascensu Christi in cœlum explicando loco, alter hic adversarius non accedit Anonymi sententiæ, ac omninò de ascensu Hierosolymam verba a Christo fieri dicit. Neq; enim discipulos ascendente Christo in cœlum scandalizatos perhibet, sed tum cùm ascendisset Hierosolymam ubi traditus & vinctus esset, scandalizatos esse. Ego verò tam hujus quàm illius meras hasce nugas ne responsione quidem dignas judico, quando tanta opinionum Partie: 40. Pag: 132.

nionum varietate fluctuantes, & magno intervallo a se invicem dissidentes: omnem ipsi fidem derogant, & in crasso deprehensi mendacio tenentur.

ANONYMUS.

Matth: 5. 22. 1 Cor: 6. 10. *Nihil est opus ad repetita Volani convicia & maledicta quidquam respondere. Videat ipse quid agat, & Christi, ac Pauli praeceptorum, ac comminationum meminerit. Quod autem ait, nos mutuis inter nos pugnis propediem confectum iri, quia scilicet adversarius ille suus mecum in interpretatione illorum Christi verborum,* Vbi erat priùs, *non consentiat; ut nihil dicam, quòd fieri potest, ut iste ipsius adversarius non sit revera e nostrorum hominum numero: videtur omnino Volanus ex suorum ingenio nostros homines metiri. Vix enim possunt illi quenquam ferre, qui non per omnia iis, quae jam semel inter ipsos constituta fuerunt, vel assentiatur, vel assentiri se dicat. At nostri homines non sunt ejusmodi. Verùm, dummodo in quibusdam praecipuis religionis nostrae capitibus, sine quibus poenitentia in Deum, & fides in Dominum Iesum consistere non possunt, consentiatur, & communis caeteroqui charitas, & pax conservetur, in reliquis liberum planè unicuiq; esse volunt, ab aliis dissentire. Quamquam in Scripturae verbis variè non explanandis, ipsi quoq; Volani magistri non usq; adeò sunt superstitiosi. Id quod cuilibet, vel Theod: Bezae in novum testamentum a se translatum annotationes legenti, facilè constare poterit.*

poterit. Quocirca nulla erat caussa, cur propter varietatem istam nos & hîc, & alibi tantopere vituperaret Volanus, ex eaq; crassi ac manifesti mendacii nos coargui, assereret. quasi verò, quia necesse est, alteram ex duabus istis interpretationibus minùs veram esse, necesse similiter sit, ut altera quoq; sit falsa. Cæterùm, quod attinet ad rationem, qua motus iste Volani adversarius meam interpretationem non probavit, tametsi ea ad Volani pariter interpretationem improbandam pertinet, & idcirco nullo pacto mihi ab ipso Volano objici potest; tamen, ne quis scrupulus in legentium mente de mea interpretatione remaneat, dico, in Christi verbis de nullo alio scandalo agi, quàm de eo, quod oriri poterat ex eo, quod idem Christus ante dixerat de sua carne comedenda. Videbatur enim durum admodum hoc atque adeò impossibile. Idem autem multò magis iis visum iri apparebat, qui postmodum Christum in cœlum ascendere conspexissent; iis, inquam, qui in eum sensum, unde scandalum proficiscebatur, ea Christi verba accipere perseverassent. Hoc enim intelligendum est omnino, cum postea dixit Christus, si ergo videritis, *&c. si modò, ut Volani adversarius pro concesso sumit, voluit Christus dicere, eos tunc multò scandalizatum sive offensum iri. Quod tamen nullo modo videtur necessarium. Potest enim Christi sensus esse huic planè contrarius; id est tunc cessaturum scandalum, & ex suo in cælum ascensu deprehensum iri, alio sensu se dixisse, carnem suam comedendam esse,*

esse, atque illi existimassent. Atque hoc dico, etiamsi Christi verba, ut hactenus factum est, cum interrogatione legenda essent. Quòd si, ut verba ipsa præ se ferunt, nulla est in ipsis interrogatio, sed imperfectus est sermo, & particula Si pro Cum, seu Postquam posita est, ut sæpe fieri contingit, non apud sacros modò, sed etiam apud profanos scriptores; nihil est, cur, de futuro scandalo quidquam Christum dicere voluisse, suspicemur. Sic enim videntur legi, & suppleri posse verba Christi, Cū ergo videritis filium hominis ascendentem, ubi fuerat priùs, tunc agnoscetis, quòd spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam; quodq́; verba, quæ locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita sunt. Nam, *si cui durū videbitur ea addere, quæ nos addimus, inveniat ipse mollius (ut ita dicam) aliquod supplementum. Certè enim vix fieri potest, ut per interrogationem verba hæc enunciari debeant, utq́; pro τὶ οὖν ἐὰν, seu Quid ergo si, scriptum fuerit ἐὰν οὖν, seu Si ergo: nec simile exemplum temere apud bonos auctores invenies. Sed imperfecti sermonis, præsertim in sacris litteris, complura exempla extant. Illud certum est, alios quoq́; ante me hunc locum sic accepisse, ut imperfecta sit oratio. Nam alicubi ex Philippo Melanchtone in hunc locum sic annotatum reperi,* Imperfecta oratio est, quam sic poteris absolvere; Si videritis filium hominis ascendentem, cognoscetis Dei potentiam esse, quæ vivificet vos, de qua nunc dixi, *&c. Hæc tamen, ut obiter, sic non tamquam certa, sed tamquam verisimilia, dicta esse volo.*

VOLANUS.

Nobis certè Christus Dominus, qui ipsissima est veritas, illudere noluit, & quam verè se ante mundum conditum extitisse profitetur, ita verè ex cœlesti illo solio in hasce terras se descendisse testatur, ut carne nostra assumpta, eam deinde in cœlum auferret, nobisqué per illam ad sacrarium illud cœleste viam patefaceret. Partie 41. Pag: 132.

ANONYMUS.

Verissimè ait Volanus, Christum ita verè ex cælesti illo solio in hasce terras descendiße testari, ut carnem nostram aßumeret, quàm verè profitetur, se ante mundum conditum extitiße. Atqui Christus hoc neutiquam verè profitetur; Igitur illud neutiquam verè testatur. Testatur quidem Christus apertè, se descendiße de cælo; sed non ex cælesti illo solio. Nondum enim in solio cælesti cum patre suo consederat. namque, hoc tum demum factum fuiße, ipse alibi testatur, cùm ita vicit, ut nos vincere suadet. Nec porrò, ut carnem nostram aßumeret, de cælo se descendiße, testatur Christus. sed contrà, ipsum filium hominis, id est se hominem, de cælo descendiße ait, Iohan: 3. v. 13. Apoc: 3. 21.

VOLANUS.

Videant ergo isti, quam rationem filio Dei reddituri sint, qui nescio quem simulatorem illum fingunt, dum nihil istorum judicio certi unquàm de se protulerit, aliudqué semper Partie: 42. Pag: 133.

per

per corde conditum quàm ore promptum habuerit.

ANONYMUS.

Immo videat ipse Volanus unà cum suis, quam rationem reddituri sint filio Dei, quem & hîc, & alibi sæpe aliud sentientem, ac loquentem faciunt: &, quæ ipse de filio hominis, de se, inquam, homine affirmat, ad, nescio quem, æternum Dei filium pro eo tempore referunt, quo, hominem eum non fuiße, volunt. Nam quid attinet de incertitudine (ut ita loquar) verborum Christi, quam ipsi ubiq; ferme inducunt, ampliùs verba facere? quid enim aliud est dicere de Christo, Hîc loquitur secundum divinam naturam; Rursus hîc secundum humanam; At verò hîc secundum utramq; ut frequentissimè faciunt: quid hoc aliud est, inquã, nisi planè nihil certi in Christi verbis relinquere? Et sanè vehementer miror, quomodo Volanus nobis id objicere ausus fuerit, quod ipsius, & suorum est proprium, a nobis verò penitus est alienum. Vide autem præter id, quod supra partic: 29. hac de re dißeruimus, ea, quæ in priore responsione nostra, pag: 45, in hanc eandem sententiam scripsimus.

VOLANUS.

Partic: 43. Pag. 133. Nam quod juramento interposito coram Iudæis, &c.

ANONYMUS.

Hoc loco Volanus quatuor ferme paginas occupat in exponenda explicatione, tum adversarii sui, tum mea, illorum Christi verborum. Antequam

Abra-

Abraham, *&c. Iohan:8. ver. 58. & in utroque nostrûm, me verò potissimùm, calumniis, & conviciis onerando, atque in Adversarii sententia utcumq; refellenda. At de refutandis explicationis meæ rationibus, quibus non, ut iste ipsius adversarius, aliter intelligi posse Christi verba, atque antehac vulgò intellecta fuerunt, sed omnino debere, ostendi, verbum nullum. Satis habuit Volanus dixisse, me in explicatione mea esse odiosè garrulum, ridiculumq; interpretem, immo scelestum depravatorem verborum Christi; eam verò a spiritu Satanæ profectam fuisse, qui nihil pensi habeat, quomodo scripturam Dei corrumpat, dummodo gloriæ Christi filii Dei aliquid detrahat; eam deniq; vanam, monstrosam, impiam censendam esse; ut quæ nihil aliud redoleat, quàm virulentum in Christum Dei filium odium, & obstinatum quoddam omnis evangelicæ veritatis evertendæ studium. Cur autem hæc dicat, nullam caußam affert; nisi quòd suum adversarium refellens, manifestum esse ait, Christum de sua existentia ante Abrahamum locutum fuisse: quæ cum res incredibilis Iudæis, illum ex solo carnis aspectu metientibus, esse videretur; idcirco jusjurandum interposuerit, ut plenam suis dictis fidem astrueret: & Iudæos rabie occæcatos non aliam ob caußam lapides contra eum sustulisse, nisi, quia, cum Deum se fecisset, eum blasphemasse, arbitrarentur. Ex quibus interpretationis quoque meæ vanitatem, & monstrosam impietatem apparere, ait. Quasi verò vel non incredibile Iudæis videretur, Iesum, Dei*

Christum, & Israëlis redemptorem esse, futurumque, nisi illum reciperent, ut ab ipsis Dei regnum auferretur, & Gentibus daretur, quæ verbis illis Christum complexum esse, interpretatio mea docet; vel, hæc illis ab ipso Iesu, non quidem cum jurejurando, ut Volanus ait, sed asseveranter denũciata fuisse, non satis foret ad illos rabie occæcandos, adque lapides tollendum, ut in ipsum jacerent, adigendos. præsertim, cum ex ipsius Christi verbis aliam honestiorem caussam eum lapidandi suo sceleri prætexere possent: non quidem quasi se Deum faceret, id est æternum illum Iehovam cæli, ac terræ creatorem, ut Volanus, eum se fecisse, sine dubio intelligit (nullo enim pacto, etiam vulgata ex græco interpretatione admissa, id ex Christi verbis colligi potest) sed quasi vel, Abrahamum ipsorum patrem nondum extitisse, affirmaret, vel, se illo anteriorem aliqua ratione faceret. Certè ob eam caussam, quòd in parabola de vinea malis cultoribus a domino locata, Iudæis auferendum Dei regnum, & Gentibus dandum, significasset, manus statim in eum injicere illi volebant. & fecissent utique, nisi populum timuissent. Quinetiam legimus apud Lucam, c. 4. ob id, quòd, exemplis ejus rei e vetere testamento petitis, illis indicasset, fieri facile posse, ut alienigenæ ipsis anteferrentur, eos adeò indignatos fuisse, ut in vicinum montem eum duxerint, quò inde eum præcipitarent. Sed videat lector in responsione mea, pag. 32. & deinceps, interpretationem nostram hujus loci apud Iohannem, in qua leve erratum quoddam nostrum præ-

Mar. 12. Luc. 20.

strum præ-

nostrum præ festinatione & incuria antea admißum, sed a Volano minimè animadversum emendavimus. Nescio enim, quomodo, γεννᾶσθαι, tamquam si γινέσθαι scriptum foret, acceperam; cum interim hoc nihilò magis, quàm illud, habita ratione eorum, quæ de ipsa voce dicebam, sententiam atq; interpretationem meam juvare poßet. quæ tamen mea revera non est. Sed, qui primus nostra ætate de Christi eßentia, atque persona exactißimam (ni fallor) veritatem in lucem protulit, idem hanc illius loci explicationem primus reperit: & porrò, dum viveret, eam non paucis piis hominibus prorsus probavit. Is autem ejusmodi vir fuit, cui Volanus inter suos omnes vel sanctarum litterarum cognitione, vel vitæ innocentiâ vix parem invenies.

VOLANUS.

Apostolus ad Romanos cap. 9. nihil clarius nihilqué illustrius proponit, quàm Christum verum hominem, verumqué Deum esse, hominem quidem secundum carnem ex patribus Iudæorum natum esse ostendit. Deum autem super omnia benedictum in sęcula prędicat. Huic verò tam splendidæ luci Anonymus vehementer infensus, eam obscurare modis omnibus contendit. Partic. 4. pag. 137.

ANONYMUS.

In priore responsione ostensum est a nobis, non incommodè verba Pauli ita interpungi posse, ut pars Rom. 9. 5.

illa, qui est super omnia Deus, *&c. ad Christum non referatur; idq́ teste atque auctore Erasmo; quem Volanus ipse adversus Lojolitas Vilnenses (quos idem vocat) disputans, in oppugnatione illorum idololatriæ, pag. 3, virum clarissimum, & omni laude summæ eruditionis, & pietatis eximiæ cumulatissimum, haud sanè immeritò, appellat; ejusq́ auctoritatem in Idoli nomine interpretando illis opponit.*

VOLANUS.

Partic:45. Pag. 137. Nunc enim paucis quibusdam autoribus hanc vocem Deus textui falsò insertam, nunc de solo Patre Deo intelligendam tradit.

ANONYMUS.

Horum duorum prius nusquam a me traditur. posterius ex Erasmi mente, ut dictum est, affertur: non adjecta tamen exclusiva (quamvocant) ulla particula, ut hîc solo *adjecit Volanus. id enim abs re & ineptè prorsus factum esset. Non est autem mirum, hîc Volanum mihi affinxisse, quòd vocem hanc Deus, Pauli verbis falsò insertam, tradiderim; cum superiore quoque pag. dicat, a nobis in sacris litteris pleraque supposititia esse clamitari. Qua nulla nec major, nec gravior calumnia in nostros homines excogitari potuit.*

VOLANUS.

Partic.46. pag. 137. Sed quia vanam utramque opinionem ipso rei judicio, & tanto celleberrimorum Ecclesiæ scriptorum consensu refelli animadvertit: con-

tit: concedit tandem Deum ab Apostolo vocari Christum. Sed non quod ab æterno aut natura Deus sit, sed quia Dei beneficio Deus factus sit, dato illi videlicet nomine, quod est supra omne nomen & collocato in dextera super omnem principatum, & potestatem, subjectisq; omnibus sub pedibus ejus, ac constituto capite super omnem Ecclesiam. Nam Dei quidem nomen, non esse proprium sed appellativum dicit, quod nihil aliud significet, quàm Dominatorem, Iudicem, potentem seu fortem, benefactorem, & ejusmodi alia nomina. Neminem ego tam crasso ac stupido hominem ingenio esse puto, qui vel indè non animadvertat, quàm execrabili in Christum Dei Filium odio isti ferantur, dum sic viribus omnibus incumbunt, ut eum veræ ac æternæ Deitatis gloria spolient.

ANONYMUS.

Prioris opinionis, ut modò dicebam, ego nusquam mentionem feci. posteriorem verò minimè vanam sum arbitratus. Sed, ne Volano ulla caußa supereßet nobis Pauli testimonium illud ampliùs opponendi, in ea non prorsus persistendum eße duxi; sed ostendendum, etiamsi verba illa ad Christum referenda eßent, non tamen ex eo colligi, Christum naturâ, & ab æterno Deum esse. Quod ut evidentiùs appareat, totum locum, ut in ipso scripto meo, quod

Volano oblatū fuit, legitur, hîc recitabo. Quandoquidē paullo aliter nūc edendum curavi: propterea quia certiùs de Erasmi testimonio constare volui. Sic igitur antea scripseram. Nam, ut Erasmus pluribus in locis annotat, possunt hæc verba ita interpungi, ut nomen Deus non referatur ad Christū. & alicubi ait, sibi omnino videri, post vocem σάρκα punctum esse statuendum; ita ut, quæ sequuntur verba ad hunc modum vertantur, Ille, qui est super omnia, sive omnes, Deus [sit] benedictus in sæcula; & ad Deum patrem referantur. Sed demus ad Christum, *&c.*

VOLANUS.

Partic. 47. pag. 138. Nam quod contendunt, multos scripturæ locos esse depravatos, qui nomine Dei Christum insigniunt, aut si depravati non sint, non ita Deum vocari, qui sit natura, sed qui beneficio Dei censeatur Deus, hoc perindè est, ac si dicant, Autoritati quidem scripturæ multum se tribuere, si Christum Deum neget, quod si affirmet, nihil eam se morari. Se enim omni scriptura superiores esse, ut quemcumque velint sensum illi affingant, non autem illi se regendos permittant.

ANONYMUS.

Dictum est paullo ante, hanc esse maximam & gravissimam in nostros homines calumniam. In me vero po-

verò potissimùm talis censeri debet; qui nec in responsione ipsa mea ad Volani Parænesim, nec usquam alibi ne unum quidem locum, in quo Christus appelletur Deus depravatum esse, aut dixi, aut dicere necesse habui. sed ne suspectum quidem mihi esse, ulla ratione ostendi. Quòd si quis est ex iis, qui commenticiam illam Iesu Christi filii Dei æternam generationem minimè recipiunt, ex quorũ scriptis, aut dictis, opinio ista depravationis illorum locorum colligi possit; non tamen continuò vel mihi, vel nostris hominibus, quia videlicet æternam illam filii Dei generationem non agnoscimus, eadem opinio tribuenda est. cum, ut supra alibi dictum fuit, multi sint ejusmodi homines, a quibus nos non minùs, quàm cæteri abhorremus. nisi quòd eos nec interficiendos, nec puniendos curamus; quemadmodum plerique alii, potissimùm verò ii, quos duces, ac magistros Volanus habet, & studiose curant, & omnino curandum esse, libris etiam ea de re publicè editis, planè contendunt.

VOLANUS.

Itaque eò jam dementiæ prolabuntur, ut Deum spiritualem substantiam ac per se existentem negare incipiant, sed in numero accidentium stolidè reponant. Si enim nomine Dei nihil aliud intelligendum proponitur, quàm justum, fortem ac potentem esse, hæc quidem cum per se non subsistant, nisi certò alicui subjecto tribuantur, Deum utique non Partie. 4. pag. 118.

 esse a-

eſſe aliquam mentem aut ſpiritum per ſe ſubſiſtentem, ſed ſolum eſſe accidens, quod creaturæ alicui rationali, tanquam ſuo ſubjecto attribuatur. Ita verò falſum erit, ſpiritum aliquem eſſe æternum & increatum, cauſamquè rerum omnium in natura, ſed † ſolas rationales creaturas, quæ ſint juſtæ, fortes, ac potentes, eſſe Deos. En quæ monſtra nobis novi iſti Theologaſtri parturiunt, & in quàm abſurdas ac impias opiniones proruunt, dum ſcripturis ſanctis vim faciunt easq; temulentis ſuis ſenſibus ſervire cogunt. At quale obſecro acumen oſtentant, & quàm certa principia proponunt, ut deinde neceſſarias concluſiones indè nobis inferant? Dei, inquiunt, nomen cùm non ſit proprium ſed appellativum. Ergo nihil aliud ſignificat, quàm juſtum, fortem, potentem ac Dominatorem. Quid audio bone philoſophe, ſive potius Grammatice, nomina appellativa ſola ſignificare accidentia, & non ipſas etiam rerum ſubſtantias? Atqui tyrones in ludis litterariis de homine, equo, bove, & cane interrogati, quale ſit nomen, reſpondent appellativum eſſe, ut tibi hæc prima artium rudimenta ab illis fuerint perdiſcenda, antequam ſic infeliciter philoſophari inciperes.

Deſideratur verbũ aliquod. Deſideratur, Verum erit, *aut tale quidpiam.*

ANONY-

ANONYMUS.

Vix dici potest, quàm aliena a sua eruditione atque acumine hîc loquatur Volanus, cum id, quod a me de hoc ipso nomine Deus *dictum est, ad illum transfert, qui potissimùm hoc nomine appellatur, inque hac de* Deo *disputatione in æquivoco (quod ajunt) perpetuò versatur. Aliud est igitur ipsum nomen* Deus; *aliud is, qui potissimùm hoc nomine appellatur. aliud item* Dei *nomen propria sua significatione acceptum, quam adhuc retinet; aliud eâ acceptum, qua usurpari consuevit.* Nomen Deus *apud Latinos quemadmodum* Eloha *sive* El *apud Hebræos, &* θεὸς *(de quo nobis nominatim agendum eßet, siquidem græcè scripsit* Paulus*) apud Græcos sua propria significatione pluribus convenit: cum, non sit nomen proprium, sed appellativum. Fit tamen, ut* κατ᾽ ἐξοχὴν *uni illi summo rerum omnium conditori, tamquam ejus proprium, id nomen tribuatur. nimirum quia hujus nominis propria significatio illi præcipuè convenit, & singulari quadam præter alios ratione. Ipse enim potissimùm dominator, gubernator, fortis, ac benefactor est (namque hæc, ut in priore responsione diximus, propria est hujus nominis significatio) immo alii, præ ipso, vix hisce appellationib: sunt digni; præter unum* Christum Iesum, *cum quo sua omnia communicare illi placuit. Vnde factum est, ut in sacris litteris* Christus *frequentiùs* Dei *nomine atque expressius, quàm quisquam alius, post summum illum rerum omnium conditorem, appellatus fuerit. Hæc autem*

sermonis figura, cum aliquod nomen appellativum uni cuidam, tamquam si ejus proprium nomen esset, accommodatur, idq; propter excellentiam quandam, frequentissima est in omnibus linguis, & apud omnes scriptores. Hinc, ut imperator Iustinianus testatur, Poetæ nomine simpliciter prolato, apud Græcos Homerus intelligitur, apud Latinos verò Virgilius (ac de Homero quidem multò ante Cicero idem testatus fuerat) & simplici Iuris civilis nomine jus civile Romanorum significatur. quamvis & apud Græcos, & apud Latinos alii plurimi fuerint poetæ præter Homerum, & Virgilium; & non Romani tantùm, sed alii quoq; permulti suum proprium jus civile habuerint. Hinc etiam apud theologos invaluit, ut Apostoli simplici nomine Paulus intelligatur, apud philosophiæ vero studiosos, ut Philosophi nuda appellatione Aristoteles significetur. Sed quid plura? an non Adonai nomen passim apud Hebræos pro omnium creatore usurpatur, quamvis sua propria significatione Dominum, seu Dominũ meum declaret? Quare id nomen de rebus quoq; creatis & dici potest, & frequentissimè dictum invenitur. Quamquam in hebræa scriptura, ad differentiam inter creatorem, & res creatas, variatio unius vocalis punctuli introducta est. Verùm, qui vetus testamentum ex hebræo in græcum converterunt, nomen ipsum creatoris proprium, quod Iehova est, κυρίυ nomine reddiderunt; idq; non addito plerumq; articulo, ut in propriis nominibus fieri solet, cum tamen certissimum sit, nomen κύριος appellativum

Inst: lib: 1. cap: De jure nat: g. & civ.
In Topic.

pellativum

pellativum esse, & sæpissime in ipsis sacris litteris rebus creatis tribui. Quocirca mirum videri non debet, si nomen θεός, id est Deus, quamvis appellativum sit, tamen, ut ante dictum est, tamquam si proprium ejus nomē esset, summo creatori accommodatur, idq́ue frequenter sine articulo. quamquam is frequentiùs cum articulo, nulla præterea alia re adjuncta, ὁ θεός nominatur. quod verti etiam alicubi latinè posset, Ille Deus. & sic nomen hoc Deus prorsus appellativum conservaretur, & nihilominus unus tantùm, isq́ue omnino certus, significaretur. Hac autem ratione, ut videlicet vel proprii nominis loco sit, vel, nulla prorsus re alia adjuncta, articulum præpositum habeat, nusquam (ni fallor) τοῦ θεοῦ nomen Christo attributū invenies. Itaq́ue, ut ad rem redeamus, Sophistam planè agere voluisse videtur Volanus, cum ea, quæ de hoc nomine Deus a me disputantur, de illo dicta accipit, qui potissimùm hoc nomine appellatur: quasi nemo alius umquam eo nomine appellatus fuerit in sanctis litteris. quod tamen aliter omnino se habere, Christus ipse docet Ioh: 10. v. 34, & 35. ut alia complura ejus rei apertissima testimonia omittam. Quod si nihilominus scriptum sæpe legitur, unum tantùm esse Deum; tunc nomen Deus in potiorem sensum accipitur, & eum significat, qui ita omnium rerum sit gubernator & dominus, ut nullum superiorem, aut per omnia æqualem, agnoscat. Nam unum quoq́ue tantùm Dominum nobis Christianis esse legimus, vel absolutè etiam unus tantùm Dominus esse dicitur, qui Christus est; 1 Cor: 8. 6. Ephes. 4. 5.

stus est;

stus est. & tamen Paulus ipse, qui hæc dixit, alibi sæpe homines mortales aliorum, etiam Christianorum, dominos appellat. Futile igitur prorsus est id, quod ait Volanus, me negare, Deum esse spiritualem substantiam ac per se existentem: cum ego non de ipso Deo loquar, id est de dominatore illo altissimo, cui hoc nomen κατ' ἐξοχὴν, tamquam ipsius proprium, tributum invenitur; sed de hoc nomine Deus verba faciam. Nec tamen, nomen istud accidentia sola significare, ajo, quemadmodum mihi Volanus objicit. Nam, & si dixi, nomen Deus idem significare, quod Dominator, Iudex seu Gubernator, Potens seu Fortis, Benefactor, & ejusmodi alia nomina; perinde accipienda sunt verba mea, ac si dixissem, Is, qui dominator est, &c. Quemadmodum, si quis diceret, hoc nomen Philosophus idem significare, quod Studiosus sapientiæ, rectè loqueretur: quamvis Philosophus sit nomen (ut vocant) substantivum, idq́ue substantiã quandam aliquo modo significans, licèt interdum adjectivi nominis naturam induat; Studiosus sapientiæ verò, quatenus hîc, tamquam nomen unum, accipiendũ foret, sit nomen prorsus adjectivum. Intelligendum enim esset, eum ita locutum fuisse, ac si dixisset, Is, qui studiosus est sapientiæ. Cæterùm Volanus, ut apparet, ex eo, quod nomen Deus propria sua significatione sit nomen appellativum, colligere me voluisse, existimavit, esse nomen, quod non substantiam ipsam ullo modo significet, sed sola accidentia. Quod tamẽ longè aliter se habet. (Nec sanè, Dei gratiâ, vel grammaticæ,

maticæ, vel etiam logicæ sum adeò rudis, ut istud mihi in mentẽ venire potuerit.) Quandoquidem hoc nomen Deus appellativum eſſe, non ob aliam cauſſã asserui, quàm, ut concluderem, non eſſe nomen propriũ: quemadmodum ex ipsis verbis meis liquidò constat. id est non tale, quod uni tantùm conveniret, atq; individuam sive unam numero quandam substantiam perpetuò significaret, summum videlicet illum rerum omniũ conditorem, unde concludi poſſet, cum Christo id nomen tributum inveniretur, eum, summum illum rerum omnium conditorem, eſſe. Sic enim argumentandum est Volano, si ex Dei nomine, quod Christo a Paulo tribui contendit, nec ego planè diffiteor, id colligi velit, quod probare nititur. Quòd si non ex solo Dei nomine, sed ex eo simul, quod additur, Super omnia, id colligi debere existimat; jam ad hoc quoq; satis in priore nostro scripto responsum est, pa: 26. Quãquam autem nomen Deus, quatenus etiam appellativum est prorsus, substantiam ipsam aliquo modo significat; tamen unum ex iis nominibus censeri debet, quæ grãmatici ambigua vocant. qualia sunt Rex, Civis, Poëta, Philosophus, & alia ejusmodi. Hæc enim substantiæ qualitatem quandam potiùs, quàm ipsam substantiam, declarare. Vnde fit, ut nonnunquam ex substantivis adjectiva fiant. Cujus rei & si manifesta exempla in ipso nomine Deus inveniri, non ausim asserere; non crediderim tamen, eum peccaturum, qui aliquando hoc nomen adjectivè usurparet; non tamẽ ita, ut pro Iusto acciperet. Neq; enim hanc notionem huic

huic nomini subeße existimo. quod nec dixi umquam; quamvis Volanus id mihi suo more affingat.

VOLANUS.

Partic: 49. pag: 140. Sed ne in re vana insectanda, oculisq; omnium exposita diutius immorer nemini quidem dubium est, qui vel primis labris sacras attigerunt litteras, nomen Dei propriè & in sua significatione usurpatum, nihil accidentale significare, sed simplicissimam ac perfectissimam omnium substantiam, spiritum scilicet æternum omniq; principio carentem, ac totius creaturę autorem, ideoq; solùm ab universa creatura colendum & adorandum. In quem quidem adeò nullum accidens cadit, ut non tam sit justus, fortis, bonus, ac sapiens, quàm ipsa justitia, fortitudo, bonitas, ac sapientia. Ac proindè ut ab ordine omnium creaturarum hic Deus sive æternus spiritus se exemptum esse ostendat, hoc necessariò sibi vendicat, & ab universa creatura requirit, ut sicut eum unum & solum Deum, hoc est, spiritum omnis initii expertem agnoscere debent: ita solum, illum adorent, soliq; serviant. Itaq; quos stulta gentilitas Deos sibi fabricata est, maledictionem omnibus imprecatur per Prophetam, utpotè in quos tanquàm creaturas impiè hic honos transferatur, qui non competit, nisi illi æterno spiritui * verùm omnium creatori. Et Paulus stultitiam simul & impietatem

* rerum *sinedubio legendū est.*

impietatem gentium accusat, qui serviebant iis, qui natura non sunt Dii, & qui colebant creaturam non creatorem, quibus quidem verbis luculenter demonstrat, ut solum esse Deum illum spiritum increatum omni origine carentem: ita hunc solum colendum, adorandũ, & invocandum esse. Indè verò nemini jam dubium esse potest, quòd cum salva scriptura Prophetica & Apostolica pernegari omninò non possit, omnem veræ adorationis cultum Filio Dei Christo Domino tribui, verus itidem & natura Deus ab iisdem scripturis statuatur.

Anonymus.

Quòd nomen Dei in sacris litteris ipsam eßentiam divinam significet, id est, illum ipsum, qui omnium rerum creator est, cuiq; similis naturâ est nemo, hoc non ex vocabuli propria significatione fit, cum id revera appellativum sit nomen, & pluribus conveniat, ac præterea non tam rei substantiã, quàm qualitates significet; sed ex loquendi usu, qui per eam figuram, quæ ἐξοχὴ, id est Excellentia, dicitur, inductꝰ est. cum interim idem nomen aliis quoq; præter summum illum creatorem in iisdem sacris litteris tributum inveniatur: quemadmodũ supra demonstratum fuit. Quis est autem linguarum non planè rudis, & in divinis scriptoribus legendis vel leviter exercitatus, qui hæc nesciat? Nam vel unus ille locus (cui tamen

men alii similes inveniuntur) Deut. 10. ver. 17. ubi Moses summum illum creatorem, id est Iehovam, deum Deorum appellat, apertissimè ostendit, non minùs in sacris, quàm in profanis litteris, Dei nomen appellativum revera esse, & non nisi per excellentiam quandam id nomen, tamquam proprium, Iehovæ, seu summo illi omnium rerum domino ac moderatori, tribui. Namq; ut ibi doctissimè & appositissimè, ut solet, annotat Francisc^o Vatablus, idcirco ipse Iehova, Deus Deorum esse dicitur, quia unicus est, qui primas tenet inter omnes Deos. *Vides, lector, quomodo tantus vir nobiscum sentiens, & Iehovam, unicum Deum esse, statuat, & simul tamen, alios deos esse, agnoscat. Quod idem fecerunt multò ante ipsum plerique eorum, qui apud Christiani nominis homines rerum divinarum peritissimi sunt existimati. inter quos maximè Irenæus; qui, licèt ita contendat, Dei nomen, uni tantum vero Deo tributum*
2. Cor. 4. 4. *in sacris litteris fuisse, ut ne locum quidem illum,* in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, *ad alium, quàm ad verum Deum referri velit; tamen apertè confitetur, eos etiam, qui adoptionis divinæ spiritum acceperunt, deos in sanctis litteris vocatos fuisse, ut unicuique patebit sextum cap. tertii lib. accuratè legenti: ubi locos psal. 50. v. 1. & psal. 81. v. 1. & 6, huic sententiæ convenienter explicat. quam etiam repetit in fine procemii quarti libri, & in ipso ejusdem lib. initio. Quamobrem penitus evanescit quidquid de uno & solo Deo vel hîc,*

vel alibi

vel alibi aut scribit Volanus, aut intelligit, ut inde probet, Christum, quia Deus a sacris scriptoribus appelletur, illum Iehovam esse, qui supremus rerum omnium conditor, & gubernator est. qui etiam Iehovæ cur, & quomodo solus adorandus, & invocandus sit, licèt Christus quoque, quamvis Iehova non sit, & adorari debeat, & invocari possit, satis perspicuum videtur. Eadem enim hujus rei ratio est, quæ illius, quòd idem Iehova unicus sit Deus noster, & tamen Christus quoque, qui ipse Iehova non est, sit noster Deus. Id quod satis confirmat ipse Volanus, dum asserit, illum spiritum increatum omni origine carentem solùm esse Deum, & solum colendum, adorandum, invocandum esse: & tamen Christo Dei filio hæc omnia tribuit; quem constat inter omnes non carere origine, sed sui principium Patrem habere. Nam, si hîc Volanus ad distinctionem personæ, & essentiæ confugiat, & dicat, Dei filium personæ quidem ratione non carere origine, sed ratione essentiæ, carere; Primùm dico, hoc nõ videri ad rem facere. nam de ipsa persona filii Dei, cum ita a patre distinguitur, necesse est sermonem esse: & ipsa persona est Deus; ipsaq́; colitur, adoratur, & invocatur; non autem essentia. Deinde moneo, ut diligenter legat primum librum G. Genebrardi theologi Parisiensis de Trinitate. ubi contra suos magistros, ex antiquorum auctoritate, explicatum inveniet, Dei filium, ratione ipsius essentiæ, originem a patre habere, solumq́; Patrem αὐτόθεον esse; & hæreticos censeri debere eos, qui

Christum αὐτόθεον esse contendunt. Sed de Christi adoratione, & invocatione, quæ illi aut debeatur, aut conveniat, quamvis ipse non sit unus ille Deus, & supra satis dictum est, & copiosissimè, ut ibi monuimus, in nostra cum Francisco Davidis disputatione explicatum fuit; & nonnulla etiam deinceps dicenda erunt. Verumtamen ad ea hoc loco respondere libet, quæ ex Paulo affert Volanus, ut probet, nullam rem creatam, & quæ naturâ non sit Deus, adoran-
Gal. 4. 8. *dam, aut invocandam esse. Dico igitur, cum Paulus, scribens ad Gal: illis quodammodo exprobrat, quòd aliquando eos coluissent, qui naturâ non sunt dii, voce Naturâ, ut alibi quoque, nihil aliud eum significare voluisse, quàm, si dixisset Verè seu Revera, seu mavis Reipsa. ut Beza in eum locum annotavit, inquiens, Naturam ibi opinationi opponi. Atqui Christus, licet res creata, non opinione tantùm, sed reipsa est Deus, & quidem Deus noster, nobis revera ab uno illo Deo datus & constitutus. At verò, quòd idem Paulus in epistola ad Rom. eos vehementer accusat, qui creaturam supra creatorem, seu malumus, ut Beza legit, præterito creatore, venerabantur, & colebant; hoc non impedit, quo minus res creata coli possit, modò non suprà creatorem colatur, nec per ejus cultum creatoris cultus relinquatur. Id quòd profectò in Christo, licèt re creata, colendo evenit. cum ipse non aliter, quàm ut creatori, ex ipsius creatoris voluntate, subordinatus, colatur, omnisq; ejus cultus ad creatorem ipsum referatur. qua de re paullo post*
aliquid

aliquid explicatius dicendum erit.

VOLANUS.

Ac proinde animadvertentes Ebionitæ, id quidem necessaria consecutione rectè colligi, nullum jam non movent lapidem, ut omnibus suis sectatoribus persuadeant, Filium Dei in precibus non esse invocandum, sed ad solum Patrem omnia vota esse dirigenda. Alii autem, qui non perindè omnem faciem perfricuerunt, ut in tanta scripturæ luce, tam apertè mentiantur, adorationem quidem Christo deberi non negant, sed non eam tamen, quæ soli Patri competit. Scribit enim Anonymus, non æquali cultu & honore cum Deo patre, sed ejusdem generis cultu & honore Christum colendum esse. Id enim (inquit) volunt ea verba ipsius Iesu apud Ioannem, ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem. Non minus (inquit Filio,) quàm Patri divinus honor ab omnibus debetur, sed non tamen æqualis. Partic 50. pag. 142.

ANONYMUS.

Cum apertissimum sit, Volanum Ebionitarum nomine nostros homines intelligere, aut certè comprehendere, gravissima hæc ipsius calumnia censeri debet, qui Ebionitis generatim id tribuat, quod à nobis quàm longissimè abest, & in quo detestando, ac refellendo hactenus & multi fuimus, & maximè laboravi-

boravimus. Ostendunt id nostrorum hominum hujus rei caussa in Transylvania graves susceptæ disceptationes, & ecclesiarum Poloniæ nostrarum super ea re editum judicium: quæ omnibus sunt nota. ostendent idem clariùs aliquando, Deo dante, nostra de tota hac materia elucubrata scripta. Debuerat saltem Volanus primùm voci Ebionitæ, Quidam addere; & deinde non Alii autem, quod etiam non bene, ut nunc ea leguntur, cum antecedentibus cohæret, sed Pleriq; tamen, scribere. Refellitur autem hæc Volani calumnia vel ex eo, quod ipsemet supra pag. 99. scripsit, inquiens, se brevi futurum sperare, ut nostri homines, quos ibi similiter Ebionitarum nomine significat, ne adorandum quidem, nec invocandum Dei Filium toti turbæ a se seductæ persuadeant. Persuadeant enim omnino pro Suadeant, seu Persuadere conentur, eo in loco dixit; ut & antecedentia, & consequentia verba declarant. præcipuè verò antecedentia: in quibus fatetur, nos Christo Dei filio adorationem tribuere: sed in eo nos acriter reprehendit, quòd interim tamen eum cæli, terræq; creatorem agnoscere nolimus. Sed & infra pag: 148. suam hanc calumniam ipse refutare dicendus est, cum ait, Ebionitæ tandem Christo nuntium remittent, & quem Deum negant, ne adorandum quidem brevi concludent. *Apparet enim ex multis, Volanum inter adorationem, & invocationem Christi, ex mente etiam, ut putat, nostra, nullum discrimen hac in re constituere; id est, si una ex istis Chri-*

istis Christo denegetur, alteram quoque necessariò denegendam; & si una concedatur, alteram quoque concedendam, censere. Quod igitur hîc ait, nullum jam nos non movere lapidem, ut omnibus nostris sectatoribus persuadeamus, id ipsum & supra, & infra affirmat, nos nondum iisdem persuadere conari; quippe qui contrarium hactenus ipsi profiteamur. sed, brevi tamen nos id facturos, ominatur. Itaque, sibi nullo modo constans & repugnantia loquens, non solùm calumniam suam ipsemet diluit; sed etiam sui peccati non leves pœnas dedit. Cæterum, eum hîc sententiæ meæ, quam recitat, de Christi adoratione, nihil objiciat, antequam aliud dicamus, subjicienda sunt prius ejus verba, quibus dicta mea refellere conatus est.

VOLANUS.

Nam & in eo, quem ex Iohanne Evangelista producunt loco, eadem adorationis species tribuitur Filio, quæ & Patri, & Christus non alia fide, sed eadem qua credimus in Patrem, in se credi præcipit, & quidquid bonorum ab invocato proficiscitur Patre, eadem quoque tribuere cuncta Dei Filium testatur Apostolus Paulus. Nam in omnibus Epistolis suis gratiam & pacem a Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo omnibus fidelibus precatur, ut communem salutis æternæ operationem ab utroque proficisci ostendat. Dum autem Partic. 51. pag. 143.

tem ad Theſſalonicen. ſcribit. Ipſe (inquit) Deus, & Pater noſter & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos. Et in alio loco. Ipſe verò Dominus noſter Ieſus Chriſtus & Deus ac pater noſter qui dilexit nos, & dedit conſolationẽ, & ſpem bonam per gratiam, conſoletur corda veſtra, & ſtabiliat vos in omni ſermone, & opere bono. Quæ quidem verba Apoſtolica nihil aliud teſtificãtur, quàm incomparabilem illum tranquillę conſcientiæ theſaurum, omniſq; vitæ ſtatum ad beatam illam immortalitatis ſpem dirigendæ, tam Deo patri, quàm Filio vendicari, ut una eademq; gloria ſalutis æternæ utriq; tribuatur. Vbi ergo iſtud obſecro adorationis diſcrimen, ubi diſpar Patris & filii gloria, quam miſeri iſti opinionis errore ſibi fingunt, & tam claris Spiritus ſancti teſtimoniis aures occludunt? Mira profectò obſtinatio, & deploranda cordis cœcitas, quod tam pertinaciter iſti gloriæ Filii Dei obluctantur, ut nulla ſcripturæ ſanctæ reverentia hunc cœcum mentis impetum in eis reſtinguere poſſit.

ANONYMUS.

Ioh. 5.25. *Locus apud Iohannem (nempe,* ut omnes honorificent, *&c.) a me productus fuit, quò, eum ſic poße explicari, oſtenderem, ut ſententiæ meæ, atque adeò illorum, quorum nomine Volano reſpondebam, nihil*

nihil repugnaret. Est enim is locus præcipuus inter omnes pro Adversariorum sententia. Atqui Volanus perinde loquitur, quasi ego eum locum produxerim, ut inde sententiam meam confirmarem. Quamvis enim, ut paullo post apparebit, id facere potuissem, non tamen feci, nec verò facere necesse habui. Quod autem ait, eandem adorationis speciem eo in loco Filio tribui, quæ & Patri, id sanè fateor; & propterea, alteram alterâ non magis adorationem esse, facilè cōcedo. Sed non idcirco sequitur, utramque esse æqualem. Quemadmodum, exempli caussâ, pietas, quæ fuit in Paulo apostolo, ejusdem speciei est cum ea, quæ in quolibet alio vero IesuChristi discipulo invenitur. ex quo fit, ut alteram magis pietatem, quàm alteram dicere, fortasse nullo modo possimus. at, æquales non esse, affirmare omnino & possumus, & debemus. Nullum enim est dubium, quin Pauli apostoli pietas major fuerit eâ, quæ in quolibet vero Christiano reperitur. Aliud autem est, Esse majorem pietatem; aliud, Esse magis pietatem. Quomodo verò, & si, ut Patri, sic Filio quoque divinus honor, & ob eam rem ejusdem speciei adoratio debetur, non tamen utriq; par ac prorsus eadem debeatur; satis in priore responsione nostra pag. 27, & 28. ostensum est. Adde tamen iis, quæ ibi diximus, quòd, ex ipsius Christi verbis, ea, quam nos inter Filii, & Patris adorationem statuimus, differentia apertè colligitur. Apparet enim ex illis, idcirco adorandum esse Filium, quia Pater illi omne judicium dedit. Nam hoc illi non necessariò, neq;

Ioh. 5. 27. *ab æterno dedisse, id demonstrat, quod paullo inferiùs idem Christus ait, Patrem potestatem judicii faciendi Filio dedisse, quia filius hominis sit. Quamquam idem satis ex eo probatur, quòd hîc ait, Patrem non judicare quemquam. Hoc enim omnino respectu humanæ in Christo naturæ dicitur, & consequenter, quatenus Filius in nobis judicandis secunda est caussa, Patre interim ejusdem rei prima caussa manente. Nam per Christum hominem judicaturus est Deus mundum, Act. 17. v. 31. Quocirca necesse est, ut adoratio, quæ Filio, ut omne judicium habenti, debetur, nō ut primæ, sed ut secundæ caussæ, illi debeatur. Patri verò adoratio, eodem nomine, ut primæ caussæ, reservetur; & simul, quòd Filius adorari debeat, id ex Patris dono, & voluntate profectum fuisse, agnoscatur. Id quòd sanè, Filii adorationem Patris adorationi per omnia parem esse non posse, evidenter ostendit, Pater enim non ideo adoratur, quòd ita cuipiam alii fuerit visum, a quo ea acceperit, quibus adoratio debetur. Sed ipse ex seipso omnia habet, immo omnia ipse omnibus largitur: adeò ut ad ipsum tandem omnis honor alii cuicumque debitus, & porrò ipsa Filii adoratio referenda sit. Iam quod addit Volanus de eadem fide, qua in se, ut in patrem, credi Christus præcipiat, id etiam haud invitus concedo. modò de eodem fidei genere loquatur, non autem de omnimoda fidei æqualitate. Fidei enim in Christum proximus finis est fides in ipsum Deum patrem; quemadmodum in priore scripto attigimus. unde clamabat ipse Christus,*

Qui

Qui credit in me, non credit in me, sed in e- Ioh: 12. 44.
um, qui misit me. *At fidei in Deum patrem nullo modo finis est fides in Christum. Itaq; apparet, utriusq; fidei diversam quandam esse rationem, & alteram alterâ tantò præstantiorem esse, quantò finis iis, quorum est finis, præstantior est: quamvis utraq;, eadem definitione comprehendi queat: & idcirco necesse sit, ut ejusdem sit generis. Est enim utraq; fides, in Deum videlicet, & in Christum, firma opinio veritatis verborum ejus ad se pertinentium cum vera cordis in eo fiducia per spem vitæ æternæ ab eodem consequendæ conjuncta. Sic enim libet, quantum ad præsens institutum attinet, utramq; fidem una oratione utcumq; describere, atque eadem definitione comprehendi posse, ostendere.* Nam, *sicut Dei verba verissima sunt; sic & Christi. Sicut Deus nos vita æterna donabit; sic & Christus. Immo Christi verba nihil aliud sunt, quàm ipsius Dei verba. per Christum enim locutus est Deus.* Heb: 1. 2. *Nec alia ratione nos Deus vita æterna donabit, quàm per ipsum Christum. cui, in hunc ipsum finem, omnem potestatem in cælo, & in terra dedit, eiq; omnia subjecit, id est vim sibi subjiciendi largitus est. Futurũ enim esse, ut vi ista Christus nos immortales reddat, locuples testis est Paulus apostolus ad Philipp. cap: 3. ad finem. Cujus Pauli testimonia, a Volano allata ex initiis ipsius epistolarũ, & ex utraque epistola ad Thessalonicenses, probant quidem manifestè, Christum unà cum Deo patre curam nostri gerere, nobisq; in iis, quæ ad salutem nostram*

stram æternam spectant, præstò esse, & jurè invocari posse, ut latiùs ipsi contra Franciscum Davidis dißeruimus; non tamen inde æqualitas per omnia hisce in rebus inter utrumque concludi potest. quandoquidem, ut etiam in priore responsione diximus, in toto hoc salutis nostræ negotio Deus pater prima caussa est, Christus autem secunda. Namque per Christum ista omnia Deus ipse in nobis & facit, & facturus est. Quantum igitur prima caußa secundæ præstat, tantum Deus pater in his omnibus Christo præstare dicendus est. & propterea etiam Dei patris adoratio Christi adoratione sublimior a nobis censetur. Nec sanè quisquam aliter sentire potest, nisi priùs persuasum habeat, Christum non minùs, quàm ejus patrem, esse illum unum Deum, ex quo omnia. Atqui hoc & cum multis, iisq; apertissimis sacrarum litterarum testimoniis, præsertim verò ex eodem Paulo desumptis, omnino pugnat, nec ex iis, quæ Volanus ex ipso attulit, umquam, ne in speciem quidem, probari poterit. Quare, quidquid testimonia ista Pauli Volanus urgeat, atque exaggeret, quidquid, eorum occasione in nos maledictorum, & contumeliarum jaciat: discrimen adorationis inter Deum patrem, & Christum a nobis allatum firmißimum manebit. ipse verò, ut parum modestè ac Christianè, sic non admodum doctè ac prudenter nobiscum disputaße, atque egiße existimabitur.

Partic: 52. pag: 145.

VOLANUS.

Nam viginti quatuor illi senes, tam procidere

cidere ante insidentem throno, quàm coram agno describuntur. & omnis creatura, quæ in cœlo est, & quæ super terram, & sub terra, & in mari auditur dicens. Sessori throni & Agno benedictio, & honor, & gloria, & robur in sæcula sæculorum. Hic verò apertè audimus, quod una eademqué tam Patri quàm Filio sine discrimine ullo tribuatur gloria, ut qui hæc testimonia producunt Ebionitæ, sponte mendacii sui testes contra se citare videantur. Quare cùm negari omninò non possit, totam illam adorationem, quæ soli æterno debetur Deo, Filio quoque illius competere Domino Iesu Christo, necessario ergo sequitur, illum non sola participatione donorum cœlestium vocari, sed verum naturaqué esse Deum. Nullus enim in excellentissimis Dei creaturis tantus divinitatis emicat splendor, nulla operum Dei tanta in homine ullo vel Angelo conspicitur gloria, ut propter donorum cœlestium summam amplitudinem aliquam creaturam exæquare liceat creatori. Ac proindè Apostoli tametsi cœlesti spiritus virtute desuper cumulatè perfusi, tantaqué patrandorum miraculorum facultate præditi, quanta in ipso Christo conspecta fuit; nunquàm tamen divinum aliquem cultum exhiberi sibi passi sunt, ut pro summo scele-
lere

re omnem ejusmodi honorem execrati fuerint. Et Angelus Ioannem ad pedes ſuos provolutum acriter objurgat: vide ne feceris, conſervus enim tuus ſum, & unus fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui ſervant verba libri hujus, Deum adora. Ita verò nullam creaturam tanta dignitate præditam oſtendit Angelus, cui cultus divinus conveniat, ut prorſus nemini, niſi uni ac ſoli Deo ſit tribuendus. Agnoſcimus ergo verum æternumqué Deum Dominum & Salvatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, utpotè quem Deus uno eodemque cultu ſecum adorari præcipit, & quidquid cultus & adorationis illi tribuitur, id in ſe profectum ultrò agnoſcit.

ANONYMUS.

Et ſi hæc non mecum, ſed cum ſuo illo adverſario diſputans, Volanus ſcripſit; tamen operæ pretium duxi, ad meam ſententiam defendendam, diligenter ad ea reſpondere. Quod igitur attinet ad Iohannis loca in Apoc: cap: 5. idem dico, quod ſupra de Pauli locis dixi; me videlicet agnoſcere, idq́ perlibenter, inde apertè colligi, Chriſto unà cum Deo patre adorationem convenire, & quidem ejusdem generis, id eſt cultum divinum. Interim tamen nego, totam illã adorationem, quæ ſoli æterno Deo debetur, filio quoq́ illius competere domino Ieſu Chriſto. neque, id ex Iohannis

hannis verbis ullo modo probari posse, concedo. Quãvis enim ibi nullius discriminis, quod inter Dei patris, & Christi adorationem sit, fiat mentio; non tamen sequitur, nullum inter eas esse discrimen; ut Volanus putat, in consequentis fallaciam, ut sæpe solet, incidens. Verum quidem est, si nullum est discrimen, nullius etiam discriminis mentionem fieri; sed non contrà, si nullius discriminis fiat mentio, nullum etiam esse discrimen. Si quis (exempli caussâ) dixerit, debere nos Deum, & proximum amare, rectè omnino locutus fuerit. nec tamen hinc sequetur, nullum esse inter amorem, quem Deo, & inter eum, quem proximo debemus, discrimen; licet nullius discriminis inter utrumq; amorem in verbis istis sit facta mentio. Sed mirum est, quomodo Volanus hîc imprudens seipsum refellat. Inquit enim, totam illam adorationem, quæ soli æterno Deo debetur, filio quoque illius, domino Iesu Christo competere. Nam ex particula Quoq; perspicuum est, dominum Iesum Christum filium solius æterni Dei, Volano ipsi non esse solum æternum Deum; sed eum modò, cujus est filius, hunc ipsi esse solum æternum Deum. Etsi enim fortasse dicet Volanus, in suis verbis pronomen Soli non tam cum nominibus Æterno Deo cohærere, quàm cum verbo Debetur, & eandem vim habere, ac si dictum fuisset Solùm, seu Tantùm; tamen propter eandem particulam Quoq;, quam certissimum est semper inter diversa poni, necessariò ex ipsius verbis colligetur, dominũ Iesum Christum æterni Dei filium, non esse ipsum æternum

ternum

ternumDeum. ac præterea neceßarium erit, vel adorationem domini Iesu Christi non eße planè eandem cum æterni Dei adoratione, alioqui falsò dictū fuißet, eam tantùm æterno Deo deberi; vel certè, ideo adorationem domino Iesu Christo competere, quia ejus adoratio non in ipso terminetur, sed ab ipso in æternum Deum ejus patrem transeat, qui, quidquid cultus, & adorationis Iesu Christo tribuitur, id in se perfectum ultrò agnoscat. quemadmodum ipse Volanus, veritate victus, fateri tandem coactus est: cum etiam proximè faßus fuißet, Deum præcepiße, ut Christus adoretur; mirificè interim & nostram sententiam confirmans, atq; explicans, & suam imprudenter tantùm non funditus evertens, ejusq́; loco aliam quandam substituens. Nam, si Deus, ut ipse Volanus loquitur, Iesum Christum uno eodemq́; cultu secum adorari præcipit; jam hinc apparet, IesumChristum non eße ipsum Deum. manifestè enim is, qui præcipit, id est Deus, ab eo, de quo præcipitur, id est a Iesu Christo, hoc loco distinguitur; hincq́; porrò colligitur, non quidem, IesumChristum eße æternum Deum, quemadmodum Volanus colligi existimat, & propterea adorandum eße; sed potiùs, Iesum Christum non propterea adorandum eße, quia ipse sit æternus Deus; sed quia sic Deus præcepit. Si item Deus, quidquid cultus & adorationis Christo tribuitur, id in se profectum ultro agnoscit, apparet manifestè, Christi adorationem cum adoratione, quæ soli Deo ex ipsius lege debetur, qualiscumq; tandem Christi adoratio

ratio sit, nullo modo pugnare posse, etiamsi Christus nec personâ, nec essentiâ sit ipse Deus. Quemadmodum si rex aliquis primùm ediceret, ne quis cuiquam, præterquam sibi soli, in salutatione procumberet; deinde rursus ediceret, ut unusquisq; filio suo, aut cuipiam alii similiter in salutatione procumberet, addens præterea, se quidquid honoris illi deferretur, sibi ipsi delatum esse agniturum; nemo futurus esset, qui diceret ejusmodi honorem isti delatum cum honore pugnare, qui soli regi ex ipsius priore edicto debetur; quamvis iste nec personâ, nec essentiâ ipse REX *sit. Ego quidem (idq; ut arbitror, facerent alii omnes, qui unius Dei cultores sunt) vel lignum, & lapidem quempiam adorarem, si id Deus juberet, &, quidquid cultus, & adorationis illi tribueretur, id in se proficisci ultro agnosceret. ac tantum abest, ut vererer, ne unius Dei cultor ampliùs appellari non possem, ut tunc maximè eam appellationem mihi convenire existimarem; qui tantopere unum Deum colerem, ut, ipso jubente, seq; pro suo ipsius cultu id agniturum declarante, ne iis quidem me submittere dubitarē, quæ alioqui me longè inferiora essent. Quid igitur de Christi adoratione dicemus, cum non solùm, ut adversarius ipse confitetur, Deus præceperit, ut illum adoremus, & quidquid cultus & adorationis illi tribuatur, id in se profectum ultro agnoscat; verùm etiam tanta potestate, majestate, & gloria eum donaverit, ac decoraverit, ut nulla ratione fieri possit, quin a nobis divina ratione colatur, & adoretur?*

Quomo-

Ephes: 1. 21. &c. Philip: 2. 9, &c. Mat. 28. 18 Eph: 1. 22, & 23. & cap 5. 23, & 29. Cor: 15. 27. Heb: 2. 8. Apo: 3. 21. Eph: 4. 6. Mat: 1. 21. Rō: 10. 12. Phil: 3. 21. Apo: 2. 23. Apo: 1. 2. & 3. cap. Match: 28. 20. Luc: 11. 27. Heb: 7. 25.

Quomodo enim fieri potest, ut Iesus Christus hominū, & angelorum omnium dominus fuerit factus, eiq́; omnis potestas in cælo, & in terra data fuerit, sua simul Deiq́; ecclesia regenda, & gubernanda illi fuerit tradita, cui ecclesiæ omnia bona, potissimùm verò spiritualia, quibus illa indiget, ipse perpetuò largiatur ac sumministret, præter seipsum deniq; Deus omnia ei subjecerit, ipsumq́; suum solium illi impertierit; & tamen is adorari, id est divino cultu affici, a nobis non debeat? Ergo nos ejus servi, ejusq́; populus erimus; ab ipso quidquid expetendum in hac vita est, ipsamq́; æternam vitam expectabimus, ipsi omnia facta nostra, omnesq́; ipsius cordis intimas cogitationes patêre, persuasum habebimus, atq; & has & illa pro meritis ab ipso & puniri, & præmio affici agnoscemus; eum deniq; necis, vitæq́; nostræ imperium habere, nobisq́; perpetuò adesse, atque ab omnibus malis, omnibusq́; inimicis nostris nos defendere ac vindicare posse, confitebimur, & tamen eum, licèt vel corpore absentem, vel certè nequaquam a nobis conspectum, aut alio corporis sensu perceptum, non venerabimur atq́; colemus, hancq́; venerationem & cultum nostrum non omni, qua fieri potest, externa ratione declarabimus, illiq́; publicè exhibebimus? Iam quid aliud est Christum adorare eo adorationis genere, quod ipsi Deo debetur, quàm hæc illi præstare? Taceat igitur Volanus unà cum suis omnibus: nec priùs, Christum, nisi æternus deus & creator sit, eo adorationis genere, quo ipse æternus Deus & creator colendus

lendus est, adorari posse neget, quàm ista, quæ modò cõmemoravimus, vel Christum, ut rem creatam, non habere ostendat; vel, nisi æternus Deus & creator esset, eum habiturum non fuisse, probet. Neutrum autem illum facturum esse umquam, satisdocere possunt ea, quæ a nobis supra partic. 4. hac de re disputata sunt. Itaq; quòd Volanus ait, nullam esse creaturam, quam propter donorum cælestium summam amplitudinem creatori exæquare liceat; si de plenissima exæquatione loquitur, qua fiat, ut inter creatorem & rem creatam in ipsa saltem adoratione, de qua disputamus, nullum prorsus relinquatur discrimen, hoc illi libenter concedimus. neq; enim ut dictum est, omnimodam æqualitatem inter Dei creatoris, et Christi rei creatæ adorationem statuimus. Sin autem eam exæquationem intelligit, qua fiat, ut eodem genere adorationis & creator, & res creata a nobis colatur, Christianæ religionis mysteriorum se planè rudem esse ostendit: quorum præcipuum ac maximè hujus religionis proprium, quoq; non intellecto, necesse sit in aliorum haud sanè mediocri ignoratione versari, omnino est, non quòd in Deo, licèt essentiâ uno, sint plures personæ, quodq; Christus, licèt Dei filius, & homo, ille ipse Deus sit, cujus est filius, quemadmodum a multis jam sæculis hactenus a plerisq; Christiani nominis existimatum est; sed quòd Christus, licèt res creata, tot tantisq; donis divinis atq; cælestibus a Deo creatore exornatus fuerit, ad tantamq; sublimitatem evectus, ut meritò eodem adorationis genere, quo ipse

quo ipse Deus creator, adorandus sit. Hæc tanta Iesu Christi exaltatio, quam divinæ litteræ passim prædicant, atque inculcant, est Dei opus illud admirandum, quod is, se facturum multò ante prædixerat, quodq́ homines malè instituti, deq́ Dei potentia ac benignitate erga humanum genus nondum quantùm
Act. 13.41. *decet, bene sentientes, si quis illis narret, credere nolunt. ii verò qui rectè omnino de Deo sentiunt, id &*
Psal. 113. 2. *credunt, & lætabundi exclamant, a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Iam verò quid huc pertinent exempla vel apostolorum, vel angelorum, qui se adorari non sustinuerunt, quæ Volanus attulit? Quid, quæso, commune habent omnia simul dona, quæ omnibus angelis, omnibusq́ apostolis umquam fuerunt a deo data, cum vel minimo eorum donorum, propter quæ nos Christum, licèt rem creatam, divino cultu afficiendum esse dicimus? Quis, obsecro, umquam sive ex angelis, sive ex hominibus, præter ipsum Christum, cælestis rex Dei populi est factus? Taceo majora, aut certè expressiora reliqua, quæ ante commemorata sunt. quorum nullum est, quòd ulli alii inter homines, vel inter angelos umquam concessum fuerit. Taceo præterea, quòd in eo ipso, in quo potissimùm Volanus apostolos cum Christo comparat, hoc est in miraculorum patrandorum facultate, magnum est inter hunc, & illos discrimen. Nam, ut partic. 4. attigimus, Christus virtute, aut potestate in seipso ex Dei dono residente miracula & olim faciebat, & multò magis nunc facit. Apostoli verò non*
aliter

aliter, quàm ex ipsius Christi virtute, aut potestate, illa facere poterant. Propterea non poterant ipsi per se ulli alii potestatem miraculorum faciendorum conferre. quam tamen aliis multis, ipsisq́ adeò apostolis conferre per se ipse potuit, & porrò contulit Christus; & nunc vel maximè conferre potest. Itaq; longè fallitur Volanus, qui aßerit, tanta fuiße miraculorum patrandorum facultate apostolos præditos, quãta in ipso Christo conspecta fuit. Quamquam præterea hoc loco non de eo, quod olim in Christo fuerit conspectum, sed de eo, quod revera, licèt non ita conspicuum, hodie in ipso sit, agi debet; atq; ipse considerari, non qualis erat, dum adhuc in terris mortalis degeret, sed qualis & fuit, & perpetuò futurus est, posteaquam Deus illum a mortuis excitavit, & in suo ipsius solio sedere jussit. Et sanè ridiculum (ut quàm levissimè dicam) se prodit Volanus, cum in acceptis donis homines ullos, aut angelos cum Christo confert; & Franciscum Davidis ea in re imitatur, qui ejusmodi ineptissimis comparationibus, Christum nec adorandum, nec invocandum eße, quantacumq; gloria, & potestate a Deo donatus fuißet, demonstrare conabatur. Quamquam is Volano hac in parte cautior, cum videret, non poße concedi, Christum ea a Deo adeptum fuiße, quæ supra recensuimus, quin simul ei divinus cultus, & vera invocatio concederetur, aggreßus est tandem negare, in eoq́ totus fuit, Christo a Deo supradicta illa dona revera data umquam fuiße. Quamobrem, ut paullo ante monuimus, Mar. 8. 11.

si Volanus negare perseveret, Christum, ut rem creatam, propter donorum cælestium amplitudinem eo adorationis genere coli posse, quo colitur ipse Deus creator, qui illum ejusmodi donis donavit; necesse est tandem, ut & ipse neget, Deum Christo, ut rei creatæ, ea dedisse, quæ supra commemoravimus. Cæterùm, quod Volanus ex angeli verbis Iohannem se adorare prohibentis colligit, nullam creaturam tanta dignitate præditum esse, ut ei cultus divinus conveniat, ea in re non leviter errat. Si enim id colligit ex ratione, quam affert angelus, cur Iohannes ipsum adorare non debeat, non habet ea ratio locum in Christo. Is enim, quamvis, non secus atq; angelus, res creata esset; non tamen conservus Iohannis, & fratrum ejus prophetarum, atque eorum, qui servarent verba libri illius, qualem se angelus esse dicit, nullam interea quòd res creata sit, mentionem faciens, sed princeps, ac dominus, rexq; perpetuus istorum omnium erat. Verùm Volanus, angeli verbis recitandis, addit illis de suo vocem Unus, hoc pacto, & unus fratrum tuorum, *&c. cum tamen legatur,* & fratrum tuorum, *&c. ita ut sensus sit, non quidem angelum esse unum ex fratribus, &c, sed conservum esse fratrum, &c. Nec verò aliter legitur in altero superiore loco, ubi similiter angelus Iohannem se adorare volentem prohibuit. quamvis* Theod. *Beza, cui fortasse nimium Volanus credidit, utrobiq; pro,* & fratrum tuorum, *in sua interpretatione scripserit,* & [unus] ex fratribus tuis, *sive,* & [unus] fratrum tuorum.

Apoc. 22. 9.

Apoc. 19. 10.

tuorum. *Quod si Volanus id, quod diximus, de nulla creatura adoranda, ex angeli conclusione illa colligit,* Deum adora; *jam, quod ad Christum attinet, perperam hoc fieri, supra demonstratum est; cum ex ipsius Volani verbis ostendimus, Deum, quidquid cultus & adorationis Christo tribuitur, id in se profectum ultro agnoscere; adeò ut, qui Christum adorat, ipsum Deum adoret. Nam, quod inde Volanus argumentatur, Christum igitur esse æternum Deum, id est illum ipsum Deum, qui cultum ei tributum in se profectum agnoscit, perverse admodum id facit; cum potiùs contrarium inde colligendum omnino sit, & sensus ipse communis nos doceat, necesse esse, ut alius sit is, qui honorem alicui tributum in se profectum agnoscit, & alius is, cui tributus honor in illum proficiscitur. Nec enim hîc locum habere potest sophistica illa distinctio Essentiæ, & Personæ; cum non de Deo patre, sed de Deo indistinctè agatur; nec ulla caussa sit, cur una ex tribus illis divinis, quas confinxerunt, personis magis, quàm alia, honorem uni alii ex ipsis tributum in se profectum agnoscat: cum omnes hac in re, (ut quidem ipsi volunt) sint prorsus æquales. Dixi autem, Magis, quam alia. Nam, si Volanus dixerit, se Dei nomine solum Patrem intellexisse, nec de eo quidquam, Filii respectu, dixisse, quod similiter de Filio, Patris respectu, dici non possit, sequetur, rectè quempiam locuturum esse, qui dixerit, Iesum Christum, quidquid cultus & adorationis Deo tribuitur, id in se profectum ultro agnoscere. quod*

tamen ineptissimè dictum esset; idq́, ne Volano quidem ipsi ullo modo probatum iri existimaverim. Relinquitur igitur, ut Volanus de Deo indistinctè locutus fuerit, & consequenter Iesum Christum hîc non a Patre tantùm, sed ab ipso Deo manifestè distinxerit, & porrò tamquam rem creatam consideraverit. quamadmodum ex eo quoq; constare potest, quod ait, Deum præcepisse, ut Iesus Christus uno eodemq́, cultu secum adoretur: tantum abest, ut ex eo, quòd Deum de ipso Christo constituisse, hoc loco affirmavit, quamvis id verissimum sit, concludi possit, Christum Iesum ipsum Deum esse; ut ipse fieri debere credidit. Sed, antequam finem facio, ad Iohannis locum redeo. Sciendum est enim, Cyprianum non legisse, Deum adora; *sed,* Iesum dominum adora. *Quæ lectio, si admittatur, planè contrarium probare poterit ejus, quod ex ipso loco probare se posse, existimavit Volanus. Videtur enim omnino angelus voluisse Iohanni dicere, si in re aliqua creata Deum adorare vis, non me quidem, qui conservus tuus sum, sed Iesum, qui omnium est dominus, sicut debes, adora. Porrò Cypriani verba, ex quibus simul apparet, eum sensisse, Christum idcirco adorandum esse, quia Deus illum exaltando, id fieri præceperit, hæc sunt in serm. De bono patientiæ ad finem;* Pater Deus præcepit filium suum adorari, & apostolus Paulus divini præcepti memor ponit, & dicit. Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, ut sit super omne nomen; ut in nomine Iesu omne genu flecta- (Phil. 2.)

nu flectatur cæleſtium, terreſtrium & inferno-
rum. Et in Apocalypſi angelus Ioanni volenti
adorare ſe reſiſtit, & dicit. Vide ne feceris, quia Apoc. 19. & 22.
conſervus tuus ſum & fratrum tuorum; Ieſum
dominum adora.

VOLANUS.

Rumpantur ergo clamore Ebionitæ, & Partic. 53. pag. 147.
quidquid uſquam fallaciarum eſt, id in unum
cumulum congerant, ut Filium Dei Deum
pernegent, nos autem fidem & iuuocationem
nomini ejus Sancto tribuentes, puraſq; ma-
nus ad eum attollentes, ac ſalutem corporis &
animæ ab eo expoſcentes, ſtoliditatem eorum
& impietatem reipſa confutemus. Omni enim
mente privatum ſe ſervus oſtendit, qui verbe-
ribus ac vinclis ad imperia Domini exequen-
da cogitur, & dominum tamen eum ſibi eſſe
negat. Nec diſſimili dementia exagitantur E-
bionitæ, qui cum negare non poſſint, Chri-
ſtum ab univerſa creatura adorandum, ipſum
tamen Deum recognoſcere refugiunt. Sed qui-
a aquam igni facilius concilies, quàm adeò pu-
gnantia & contraria ſecum conjungas, ipſa
abſurditate revicti Ebionitæ, tandem Chriſto
nuntium remittent, & quem Deum negant, ne
adorandum quidem brevi concludent. Ac
profectò tam aperta in Chriſtum rebellio, non
aliam pœnam meretur, quàm ut extrema cæ-

citate percutiantur à Domino, qui nodum in Scyrpo quærunt, ubi plana expeditaq; sunt omnia, ipsi sibi præcipitia accersunt.

Anonymus.

Nihil hic contra nos dictum est a Volano, quod non per calumniam dictum videri possit; quodq́; commodè in ipsum, suosq́; a nobis retorqueri non queat. Quandoquidem nos nullis fallaciis utimur; sed toti in ipsorum fallaciis detegendis sumus. nec filium Dei deum eße negamus: immo Iesum Nazarenum, id est hominem illum, qui, imperante Tiberio Cæsare, Hierosolymis crucifixus fuit, & a mortuis resurrexit, qui solus Dei ille filius est, nec alius præter, aut ante ipsum, hunc, inquam, unà cum Thoma ejus apostolo dominum, & Deum nostrum eße confitemur. quod profectò ipsi non faciunt. Iesum enim illum, qui revera crucifixus fuit, & a mortuis resurrexit, illum, inquam hominem minimè Deum esse agnoscunt; sed alium quendam Deum eße statuunt, qui hominem illum individuè sibi conjunxerit, quiq́; perfectissimè de⁹ eßet, non modo planè per se subsisteret, etiam antequam homo ille Ies⁹ revera existeret. Nec porrò nos, ut Volan⁹ non obscurè nobis hic objicit, sancto Dei filii nomini fidem, & invocationē denegam⁹, purasvé man⁹ ad ipsum attollere dubitamus, & corporis, animæq́; salutem ab ipso exposcere. Immo ipse Volanus unà cum suis hæc facere planè recusat; cum Iesum Nazarenum pro nobis crucifixum & resuscitatum propter

Ioh. 20. 28.

donorum cœlestium amplitudinem, quibus a Deo donatus fuit, adorari, aut invocari jurè posse negat. cũ tamen, nisi ob eam caussam adoretur, & invocetur, nihil in ipso sit, cur illi hæc tribui jurè queant. Iam, quod ait, tandem futurum, ut Christo nuncium remittamus, & brevi ne adorandum quidem concludamus; utrumq; nos factis, non verbis tantùm, & apertè jam per Dei gratiam refutamus, & posthac apertiùs in dies refutaturos nos esse confidimus. Ipse verò Volanus is est, qui unà cum suis utrumq; istud, quod nos facturos ait, jam fecisse aliquo modo videri potest. cum nec illum ipsum, qui revera unctus a Deo fuit, aut certè non quatenus unctus fuit (nec enim ungitur a Deo æternus deus) pro suo servatore atq; æternæ vitæ datore agnoscat: neque, ut dictum est, ei adorationem concedere velit. Postremò, quòd, nos nodũ in scirpo quærere, affirmat, &, ubi plana & expedita sunt omnia, nobis ipsis præcipitia accersere; nihil planè inveniri potest, quod vel a nobis magis absit, vel meliùs in ipsum, & suos quadrare possit. Nam quomodo nos, quæso, nodum in scirpo quærimus, qui, cum sacræ litteræ, virum illum Iesum Nazarenum dominum, & Christum, id est populi sui perpetuum ac cœlestem regem a Deo factum fuisse, apertissimè testentur, illiq; nomen, quod est supra omne nomen, propter ipsius usque ad crucis mortem obedientiam, in hunc ipsum finem a Deo fuisse datum, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, ad ipsum Iesum, ad virum, inquam, illum, tamquam ad regem nostrum perpetuum Act. 2. 16. Phil. 2. 9.

atque cælestem, venerabundi confugimus, eumq; in precibus nostris invocare audemus, illiq; ex animo ubique locorum genua flectimus, ac divino eum cultu afficimus, nihil prorsus de Dei aut voluntate aut potentia dubitantes, nihil perquirentes, quomodo fieri potuerit, ut Deus hominem mortalem tantopere evexerit, ut eum sibi ipsi parem fecisse dici possit? quomodo, inquam, nos, cum ita nos geramus, nodum in scirpo quærimus? At verò quomodo Volanus unà cum suis nodum in scirpo non quærit, qui tam apertis, aliisq; ejusmodi compluribus sacris testimoniis nondum adduci potest, ut hominem illum divina majestate atq; potētia a Deo decoratum fuisse credat, & tamquam id ab ipso fieri vel non potuerit, vel non debuerit, ut interim Christo adorationem, & invocationem secundum sacra testimonia tribuat, in illo essentiam quandam esse comminiscitur, quæ eadem numero sit cum ipsius Dei essentia; & ita in inextricabiles labyrinthos seipsum involvit, quibus & divinis testimoniis manifestissima vis infertur, & universa religio nostra in dubium revocatur, atque omnibus exteris suspecta redditur; ac præterea salutis nostræ ratio tota ferme pervertitur, dum id, quod Deus homini illi crucifixo & resuscitato ad fidem, spemq; nostram confirmandam, atque fovendam dedit, & ex pura sua liberalitate concessit, ad substantiam, nescio quam, transfertur, quæ ante illum hominem fuerit, idq; omne ex propria sua natura semper habuerit? Nam dicant, obsecro, adversarii, quid absurdi in eo

est,

est, quòd Deus hominem illum Iesum Nazarenum tantopere extulerit, ut ei adoratio, seu divinus cultus, & invocatio, sive ipsius opis in spiritualibus ipsis rebus imploratio conveniat, ita ut sacra oracula id apertissimè testantia per insolentes planè quasdam atque importunas sermonis figuras interpretari, vel potiùs pervertere cogamur, & de Dei essentia ea audacter asserere, quæ monstri sunt similia, immo quæ impossibilia prorsus censeri debent? Numquid Deus id facere nō potuit? Atqui hoc vel cogitare quidem planè impium est; cum hîc nulla contradictio, ut vocant, nulla rei ipsius passiva (ut ita loquamur) impotentia animadverti queat. Numquid, eum voluisse, nullo modo est verisimile? Atqui nihil umquam excogitari poterit, in quo tanta Dei potentia, ac bonitas, quanta in hoc, eluceat. Immo in hoc solo opere plus potentiæ, sapientiæ, ac bonitatis divinæ apparere potest, quàm fortasse in cæteris omnibus Dei operibus simul junctis. Quare nihil etiam verisimilius est, quàm Deum id facere voluisse. Desinant igitur adversarii se diutius hac in re torquere, sibiq́ue ipsis nodos indissolubiles nectere, & ad Dei gloriam veram atque præcipuam cognoscendam aditum præcludere; immo, quantum in ipsis est, eam imprudenter obscurare atque delere: & aliquando tandem nobiscum Deo de tanto beneficio gratias agentes, datum & constitutum sibi ab eo regem perpetuum atque cælestem, ad quem in suis omnibus necessitatibus fidenter confugere possint, & a quo vitam ipsam

æternam

Heb:2,4. & 5. cap. *æternam expectare debeant, eum agnoscant, qui revera noster est frater, qui, excepto peccato, omnia mala nostra expertus est, qui denique non minùs, quàm nos, preces & supplicationes quondam ei offerre necesse habuit, qui poterat ipsum liberare a morte; atque exauditus, factus est omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ, profectus in cælum,* 1 Pet. 3.22 *subjectis illi angelis, potestatibus, atque virtutibus.*

VOLANUS.

Partic:54. pag: 148. Cujus cæcitatis suæ tanta jam annis hisce, &c.

VOLANUS.

Quatuor hîc paginas occupat Volanus in Racoviensi illa secessione insectanda, & cætu illo vituperando nobisq; objiciendo, atq; exprobrando, inq; iis, quæ vel a me, vel ab adversario illo suo contrà allata sunt, refellendis. quamquam rationem ipsam a me allatam, qua ostendi, summâ injuriâ hominibus illis tribui, quòd aliam salutis viam præter Iesum Christum quærerent, qua una re universa Volani accusatio continebatur, revera ne attingit quidem; tametsi denuo accusationem suam ab hoc capite ordiatur. Tantùm ex eo, quod dixeram, si multi ex nostris hominib: tunc temporis aliquantulum a veritate aberrarunt, id non idcirco factum fuisse, quòd Christum Iesum pro perfectißimo suo servatore non agnoscerent, sed, quòd nondum ejus præcepta bene cognita haberent; ex hoc, inquam, Volanus occasionem arripit ostendendi,

dendi, nostros homines non ejusmodi esse, qui pro magistris in profundis illis divinæ veritatis mysteriis, ut ipse loquitur, id est in quæstione, quæ hodie agitatur, de Dei, Christiq; essentia, ac persona, sint deligendi; sed neq; etiam tales, quos in teterrimos errores prolapsos fuisse, non planè sit verisimile. Nam, si in præceptis vivendi a Christo traditis, quæ ita nudè & apertè sunt (inquit) in scripturis proposita, ut nullus hæsitationi cujusquam sit locus relictus, ipsi hallucinati sunt; an dubitavimus, quin illi in occultioribus religionis nostræ mysteriis cæcutierint? Hæc sunt breviter, ad quæ mihi respondendum esse hoc loco duxi, cæteris omissis, quæ ad priorem responsionem meam nihil pertinent. unde factum est, ut integrum Volani locum non adscripserim. Quòd igitur Volanus ait, nostros homines pro magistris in profundis illis divinæ veritatis mysteriis deligendos non esse, facilè hoc illi concedimus. neque enim nostri homines, se aliorum magistros jactant, aut tales haberi volunt: quamvis nihil dubitent, quin ipsi, quatenus ab aliis dissentiunt, ipsissimam veritatem amplexati fuerint. quam etsi aliis quoque persuasum iri cupiunt, idq; pro viribus modestè ac placidè conantur; non tamen tamquam aliorum magistri id faciunt, sed tamquam cæterorum condiscipuli; pro magistro & sibi, & aliis hac in re solum spiritum sanctum proponentes, eosq; homines, quos certum est eo spiritu adeò fuisse præditos, ut, in rerum divinarum scientia errare non potuerint. Hi sunt novi, & veteris testamenti scriptores;

res; nec alii præter ipsos. Quòd si de eorum, quæ tanti viri scripserunt, interpretatione quæratur, nullum hîc similiter, præter ipsum spiritum sanctum, magi-
Luc. 11.13. strum quærendum esse affirmant: quem ab se petentibus cælestem patrem omnino daturum, testatus est
Iac. 1. 5. & 6. Christus. & Iacobus ait, Si quis sapientia destituatur, eam illi datum iri a Deo. si modò eam ab ipso petat cum fiducia nihil hæsitans. Eorundemq́; interim sacrorum scriptorum plura & clariora loca ad explanationem pauciorum, & obscuriorum adhibenda esse ajunt: atq; hac ratione ipsos quoque scriptores ad sui ipsorum etiam explicationem magistros agnoscendos esse, confirmant. nec aliam præterea sacras litteras interpretandi certam rationem inveniri statuunt. quas omnibus & singulis ad intelligendum a Deo propositas olim in perpetuum fuisse contendunt; nullis deinceps hominibus, quantumvis doctrina, & auctoritate, adde etiam sanctitate pollentibus, nullis hominum conciliis, quantumvis sanctè in speciem ac legitimè congregatis, nulla denique visibili ecclesia, quantumvis perpetua atque universali, vel constitutâ, vel promissâ, vel indicatâ, cujus sententia, & judicio in divinorum oraculorum interpretatione standum nobis sit. Atq; hæc eadem ab iis ipsis, quos Volanus præceptores habet, piè sanè ac præclarè contra Pontificios & antea disputata sunt, & hodie quoq;, ubi opus sit, disputantur. Quin etiã Volan⁹ ipse, contra Lojolitas disputans, coactus est Athanasii, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, & aliorum, quorum auctorita-

ctoritatem nobis identidem ipse opponit, & sacrosanctam quodammodo esse vult, tum dicta, tum exempla, & facta spernere, atque in hæc verba erumpere; Absit autem a piis mentibus, ut quovis fulgore hominum excellentium oculos perstringi sibi patiantur, ne in solam veritatis divinæ lucem intendant, ab eaq; omnis veræ scientiæ ac doctrinæ cælestis regulam petant. Nam si ne Angelo quidem aliud Evangelium afferenti, præter id quod Evangelizatum est, credi mandat Apostolus, nullus unquam quacunque authoritate præditus homo istud apud nos obtinebit, ut spreta doctrina Evangelicæ vocis, doctrinam illius & instituta sequamur. *& paullo inferiùs, postquam Scripturæ locos contra theologorum illorum sententias recitaßet, sic ait;* Facessant ergo hic quorumvis hominum exempla & authoritati divinæ cedat omnis humana authoritas. Agnoscimus quidem Hieronymum, Augustinum, Athanasium præclara in Ecclesia Dei fuisse lumina. Sed homines tamen fuisse meminimus, qui & in multis labi potuerunt, & confessione etiam sua lapsi sunt. Legemque hanc ipsi in omnia sua scripta tulerunt, ut sicubi a scripturis canonicis discreparent neminem credendi religione obstringerent. *Hæc Volanus; qui etiam ante dixerat, idq; Lojolitis opposuerat, Augustinum olim ne concilii quidem Nicæni auctoritate, tametsi judicio universæ Ec-*

Responsi ad nova objecta paginæ 37.

Pag. 38.

clesiæ

pag. 10. clesiæ sanctæ approbati, aggravari quemquam voluisse, nisi res ex scripturis sacris, tanquam communibus omnium testibus, approbata esset. Volui autem, hac mihi oblata occasione, hæc ipsius Volani verba commemorare, ut is a seipso responsionem petat, cùm toties hominum præstantium auctoritatem, Ecclesiæq; consensum adversum nos inculcat; & quidquid ejusmodi, ad sententiam nostram infirmandam, hîc toto libello congessit, sua ipsius manu alibi disjectum, ac dissipatum esse intelligat. Eò verò libentiùs id feci, quòd hoc ipso in loco, dum sine ulla caussa nostrorum hominum auctoritatem elevare studet, aliorum haud obscurè confirmare conatur; dicens, cum nostri homines (ut ipsi quidem videtur) in Racoviano illo secessu tam turpiter, & multipliciter erraverint, neminem futurum, qui, relictis omnibus clarissimis Ecclesiæ luminibus, ab istis indoctis nulloq; judicio præditis certam aliquam scientiam requirat. Quasi verò necesse sit ab aliquibus hominibus certam rerum divinarum scientiam requirere; & non, ut dictum fuit, hac in re a Dei spiritu, divinisq; scriptoribus toti pendere debeamus. Quantacumque igitur nostrorum hominum vel imperitia, vel stupiditas Volano esse videatur, aut etiam sit; quantacumque rursus eorum, qui aliter docent, doctrina atque judicium esse possit; ex ipsius Volani verbis dico, & ipsum Volanum, & quemlibet alium utrorumque argumenta, & testimonia ex ipsis divinis oraculis petita diligenter examinare debere, & quale momentum utraque ha-

que habeant, perpendere, atq; hac sola ratione de tota hac controversia judicare; nec ullis umquam præjudiciis agere. Istud enim Pōtificiis, aliisq;, qui ad sua figmenta stabilienda rationibus divinitus dictatis, & sanctarum litterarum testimoniis destituuntur, penitus relinquendum est. Aut, si nihilominus libet hominum doctrinæ, & pietatis opinione præstantium auctoritate uti, id tum demum faciendum videtur, cum abundè superiori veritatis inquirendæ rationi satisfactum fuerit; non autem Volanus imitandus, qui contra nos passim, & ubique Patres, Ecclesiam, Apostolorum successores, & cætera id genus commemorat, in eoq; potissimum suæ caussæ præsidium ponere videtur; negligenter admodum interea se gerens in argumentis, & testimoniis examinandis, quæ nos vel tamquam sacris litteris consentanea, vel ex ipsis sacris litteris deprompta afferimus. quemadmodum ex iis, quæ hactenus disputata sunt, satis constare potest; & multò apertiùs constabit, si quis cum priore responsione meā illiushoc scriptum ad eam refutandam editum diligenter contulerit. Iam verò, quod Volanus argumentatur, cum nostri homines ex ipsa confessione mea aliquando in Christi præceptis intelligendis erraverint, verisimile omnino esse, ut multò magis in religionis nostræ mysteriis percipiendis hallucinati fuerint; Respondeo primùm, non omnem errorem in Christi præceptis intelligendis ejusmodi esse, qui fidem facere possit hominis in divinis mysteriis cæcutientis. Ejusmodi enim error, opinio

esse debet, quod aliquid a CHRISTO jussum, non sit ab ipso jussum, aut etiam sit vetitum; vel contrà, quòd aliquid a Christo vetitum, non fuerit ab ipso vetitum, aut etiam fuerit jussum. Nam profectò talis error ostendit, hominem eo imbutum, Dei spiritu non esse præditum: quippe qui Christi cognitionem
1 Joh. 2. 4. nondum habeat. Vt enim Johannes scriptum reliquit, Qui dicit se nosse Christum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & veritas in eo non est. Atqui nemo umquam Christi mandata custodierit, qui vel a Christo jussa pro vetitis aut non jussis, vel vetita pro jussis aut non vetitis habuerit. Cæterùm, si quis ea a Christo aut jussa, aut vetita esse crediderit, quæ tamen nec vetita, nec jussa ab ipso fuerint, non est talis error indicium hominis spiritu Dei carentis. nihil enim obstat, quominus quis Christi vera præcepta omnia nosse, eaq; custodire possit, etiamsi plura esse opinetur, quàm sint. Hujusmodi autem erant nostrorum hominum, qui unà cum aliis Racoviam secesserant, in Christi præceptis intelligendis errores; ijq; & paucissimi nec diuturni fuerunt. atq; interim eorum, qui verè ex nostris erant, summam alacritatem in Christi mandatis, quantumvis arduis, exequendis notam rectè judicantibus facere potuerunt: quemadmodum in priore mea responsione attigeram. Ac videat sanè Volanus, quid agat, cum Racoviam cum Monasterio comparat, eamq; illi pæne exequat. Videat, inquam, ne Dei iram in se provocet, cum homines innocentes pessimorum ho-

rum hominum similes facere non dubitat: nec interim, quàm se omnibus cordatis hominibus hac importuna atq; inepta comparatione contemnendum, ac deridendum præbeat, quidquam animadvertit. At deinde rursus ad Volani ratiocinationem ex mea ipsius confessione ductam respondeo, id, quòd in ea assumitur, præcepta vivendi a Christo tradita apertissimè in sacris litteris exposita fuisse, verum quidem esse, si eorum legentium respectu loquamur, qui, ut scriptura loquitur, oculos habent ad videndum. Cæterùm, qui tales non sunt, facilè decipiuntur. Faciunt hujus rei certissimam fidem Pontificii omnes, qui turpiter in Christi præceptis intelligendis errant; adeò ut non solum vetita pro non vetitis, & jussa pro non jussis habeant; sed non pauca, quæ vetita sunt, pro jussis habeant, in eoq; sæpe se Christo plurimùm obedire opinentur, in quo maximè illius præcepta violant. Sed quid inter Pontificios hujus rei documenta quæro? Nonne inter eos, qui hodie puriorem Christi cognitionem profitentur, multos esse necesse est, qui in Christi præceptis hallucinentur, cum (ut leviora taceam) alii ex ipsis nonnulla a Christo expressè vetita esse contendant, quæ alii, non modò non vetita, sed jussa etiam ab ipso fuisse, firmiter asseverant? Exempla proferrem, nisi ea notissima essent, atque, in hoc præsertim regno, omnibus conspicua. Non rectè igitur ullo modo argumentatur Volanus, cum ex errore aliquo in Christi præceptis rectè intelligendis errorem multò magis in religionis nostræ mysteriis

percipiendis colligi vult: ejusmodi, inquam, mysteriis, quorum cognitio (ut ipse sine dubio de iis statuit, de quibus hîc loquitur) ad salutem sit necessaria. Quòd si tamen ita argumentari libet, cur potiùs in istis ipsis mysteriis, de quibus hîc agitur, Pontificiorum errorem aliquem insignem fuisse non statuit; cum Pontificii, ut diximus, tam graviter & multipliciter in Christi præceptis rectè intelligendis sint lapsi? quos tamen ipse in istis, quamvis diu admodum, immo perpetuò, antequam ipsorum tyrannis in Ecclesia planè obtineret, jactatis & controversis, imitatur; nec ab eorum ferme vestigiis quidquam prorsus aberrat. Debuerat sanè illa tanta ac propemodum inexplicabilis errorum colluvies, quæ inter Pontificios tam diuturna fuit, & Volano, & omnibus piis omnia suspecta reddere, quæ in ipsorum ecclesiis recepta animadvertissent. præsertim verò ea, quæ aliquando in dubium fuerant vocata. Nam, si ante Pontificiorum tyrranidem jam eam sententiam de Dei, & Christi natura sive essentia extitisse dicat Volanus, quam ipse unà cum illis, & plerisque aliis amplectitur; nec nostrorum sanè hominum eadem de re sententia ab ipsis primùm excogitata est. Verùm, si præterea, Pontificiorum sententiam jam antea ab universa ecclesia receptam fuisse, Volanus contendat (quamquam ne hoc quidem, postquam a Pontificiis recepta fuit, eam a falsitatis suspicione liberare poterat) id aliter se habere, testantur historiæ. ex quibus constat, Arrianam, quam vocat, hæresim, huic planè contrariam, quæ

am, quæ latè, ut Volanus ipse in initio pag. 158. fatetur, dominata est aliquando, non priùs concidisse, quàm multis ante annis tyrannis ista ecclesiastica extitisset. In quo id maximopere considerandum videtur, quòd ista ipsa tyrranis tandem caussa fuit, ut concideret Arrianorum sententia, & contraria omnino obtineret; tunc videlicet, cum ipsa quoque tyrannis omnino obtinuit: quòdq; Romana ecclesia, ut Pontificii hodie non immeritò contra omnes Homo*usianos jactant, qui ab ea ecclesia defecerunt, ea, inquam, ecclesia, quæ caput, & fundamentum hujus tyrranidis semper fuit, columna simul, & basis fuit perpetua ejus sententiæ, quæ Filium Dei homousion, sive coëssentialem ipsi patri statuit, nec sine Romana ecclesia, ejusq; auctoritate, quæ sine dubio magna erat, umquam ea sententia tantopere viguisset. Quocirca iis quidem, qui Romanam Ecclesiam pro universali ecclesia habent, condonandum quodammodo videtur, si* τοῦ ὁμοουσίου *sententiam ab universa ecclesia semper receptam fuisse affirment. Verùm, quòd Volanus & alii multi, qui cum eo sentiunt, idem dicant, profectò vix id ferri potest. nec ipsi ea in re ullâ sunt digni veniâ.* Namq; *hoc dicentes, ecclesiam Romanam & ipsi pro universali* Ecclesia *se habere, tacitè profitentur: quam tamen alioqui magni Antichristi sedem perpetuò fuisse dicunt, annos ab hinc circiter mille. Quod si verum est, non video, cur ecclesias, quæ illi adversabantur, quales erant Arrianorum ecclesiæ, saniorem doctrinam habuisse, non*

 sit ve-

sit verisimile, quàm ipsam, & illas, quæ cum ea consentiebant; præsertim verò, in eo religionis capite, propter quod unum maximè invicem dissidebant. Et hæc satis sint in præsentia. Aliàs fortaßè, historicorum locis in medium prolatis, rem sic se habere, ut diximus, planum, Deo dante, omnibus faciemus.

VOLANUS.

Verùm Anonymus non diffitetur antiquorum illorum Theologorum summam fuisse eruditionem & eloquentiam, & in quibusdam eximiam præterea nec nostri seculi pietatem. Agnoscit & recentiores scriptores eos esse viros, qui multarum rerum cognitione & linguarum peritia, & ingenii acumine longè sint omnibus suæ sectæ autoribus superiores; sed in eo Dei bonitatem prædicare se dicit, quod se miseros homunciones ea scire voluit, quæ magnis & clarissimis alioqui viris nunquam cognita fuerunt. At verò homo inepte, bonitatis & gratiæ Dei tantò luculentiora in eis hominibus extant testimonia, quantò & omni doctrina & pietate aliis superiores judicantur. Hi ergo cum omnibus sæculis præclara Dei organa fuerint agnita, ut vel tu hostis eorum summam doctrinæ ac pietatis laudem illis tribuere cogaris, quæ (malum) superbia mentem tuam excæcat, ut majora gratiæ Dei dona in te, quàm in illos collocata gloriari non eru-

Partic. 15. pag. 132.

non erubescas? Nec verò quisquam nisi insanus à suo ipsius judicio pendet, ut nihil aliorum moratus judicia, talem se omnino statuat, qualem erroris opinione finxit. Porrò quicunque aliquam prudentiæ habent micam, adeò nihil unquam tribuere sibi audent, ut in judiciis hominum potiùs, quàm in mentis suæ sensu acquiescant. Vide ergo Anonyme, & sobrii hominis cogitationem ad momentum suscipe ut intelligas, quàm procul distes ab ea prudentiæ opinione, qua teipsum inflasti.

ANONYMUS.

Falsò omnino mihi a Volano tribuitur, quòd majora gratiæ Dei dona in nostros homines (quamquam ipse in me dicit; qua de re postea aliquid dicemus) quàm in antiquiores, & recentiores theologos, collata fuisse glorier. Neq; enim id ullo modo sonant verba mea ab ipso Volano recitata. nempe illa, qui (Deus *noster*) nos miseros homunciones pro ineffabili sua bonitate ea scire voluit, quæ magnis & clarissimis alioqui viris numquam cognita fuerunt. *Nam quid prohibet, quominus nos, Dei benignitate, in rebus divinis aliqua sciamus, quæ illi nesciverunt; & tamen illi majora alioqui, quàm nos, gratiæ Dei dona habuerint? Non diffitetur Volanus, cum adversus Lojolitas loco paullo ante indicato disputat, Athanasium, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum invocationem aut Mariæ virginis, aut aliorum*

liorum sanctorum, quorum animæ in cælis esse creduntur, vel dicto, vel facto, approbasse. Num quia ipse istud minimè approbat, eaq; in re Dei beneficio id videt, quod magni isti viri non viderunt, idcirco statuit Volanus, in se majora gratiæ Dei dona collata fuisse, quàm in illos? Non putarim. Atque hîc obiter considerandum est, quænám auctoritas viris istis, quamtumvis alioqui magnis, tribuenda sit in doctrina, quam nobis tradiderunt de Dei, Christiq; natura sive essentia, id est de re, ipsorum etiam sententiâ, magna ex parte obscurissima & explicatu difficillima, ut pote de qua sacræ litteræ & parcè, nec apertè loquantur: cum iidem in re tam clara, tam facili, tantopere sacris litteris testata, gravissimè lapsi fuerint; adeò ut inter idololatras numerari posse videantur. Nam certè, qui invocationis cultum alii tribuit, quàm Deo, ejusq; filio Iesu Christo domino nostro, is idolum quoddam sibi fingit; cum nemo præter Deum, & Christum preces nostras e cælo audiendi, nobisq; se invocantibus subveniendi potestatem habeat. Immo, si Volano credimus, ne Christus quidem ipse Dei filius sine idololatriæ crimine invocari potest, nisi essentiâ sit unus Deus cum patre suo. Nec verò putet quis, solos istos quatuor ex antiquioribus theologis, quorum scripta ad nos pervenêre, quiq; ex Dei ipsius patris substantia vel essentia Christi generationem defendunt, in errore isto invocationis sanctorum hominum mortuorum fuisse. Apparet enim ex indiciis multis, ab Atha-

nasio

nasii temporibus eam opinionem plurimùm in Ecclesia invaluisse. Sed & multò ante Athanasium non desuerunt ex prædictis theologis, aut certè ex iis, qui de Christi essentia diversum a nobis senserunt, quibus penitus persuasum fuit, sanctos mortuos nos precibus suis apud Deum juvare. Mitto alia non pauca, quæ admodum superstitiosè vel dicta vel excogitata in istorum scriptis leguntur, quæq; ad idololatriam proximè accedunt. mitto manifestos alicubi & pueriles in scripturis interpretandis errores; qui Theodorum Bezam impulerunt, ut, nescio quo in loco, diceret, in antiquioribus illis plus quidem conscientiæ (sic enim ipse loquitur, ni fallor) sed minùs sciētiæ fuisse, quàm in nostri temporis theologis. Mitto, inquam, hæc, ne summam eruditionem, quam universè illis concesseram, & insignem pietatem, quam in quibusdam me agnoscere professus fueram, nunc illis adimere velle, videri possim. Nam sum adhuc revera prorsus in eadem sententia. Verumtamen nec summa ferè omniū eruditio, nec insignis aliquorum pietas efficit, quominus potuerint omnes in Dei, Christiq; essentia perscrutanda errare; cum potiùs vel in eo ipso errore asserendo potuerint (ut certè pleriq; fecerunt) se & valde eruditos, & Christi gloriæ cupidissimos ostendere. Quinetiam nec summa eorum eruditio, nec insignis pietas (nam de eloquentia summa, quam illis similiter tribuebam, nihil attinet dicere) a multis aliis erroribus in iis, quæ ad religionem nostram pertinent, eos tutos reddit. Etenim, quod attinet ad pie-

ratem illam insignem, quam tamen, ut dixi, in quibusdam tantùm agnosco, ea ignorationem tantummodo excludit eorum, quorum cognitio necessaria est ad salutem. Quod verò attinet ad summam eruditionem; summè eruditus is est, qui bonarum artium & litterarum cognitione est apprime excultus, etiamsi de theologo fuerit sermo, de quo si, ut theologo, seu quatenus theologus est, id dictum fuerit (quod tamen de istis a me factum nō est, indistinctè enim sum locutus) intelligendum erit, eum in omni theologiæ parte optimè esse versatū, nec ullius rei extra ipsum positæ, quæ ad sensa sacrarum litterarum rectè percipienda pertinere possit, rudem aut expertem esse. Hæc autem omnia in eo etiam esse poßunt, qui non tanto vel judicio, vel Dei spiritu sit præditus, ut rerū ipsarum divinarum veritatem aßequi plerumq; possit. Ad summam, ignoratio veritatis rerum, cùm summa eruditione conjuncta eße potest. Plurimi certè sunt inter Pontificios theologos viri eruditissimi; qui tamen a veritatis rerum multarum & magnarum cognitione in ipsa sacra philosophia quàm longissime absunt. Aut, si ipsi earum veritatem tenent, neceße est profectò, ut, qui ab illis se segregarunt, in multis, iisq; magnis, circa sacram philosophiam, erroribus versentur; inter quos tamen ingens numerus est eruditissimorum virorum. Ex iis autē, quæ diximus, perspicuum eße potest, quamvis de recentioribus theologis dixerim, eos & multarum rerum cognitione, & linguarum peritia nobis longè præstare, non tamen

hinc

hinc continuò sequi, eos, non dicam in omnibus, sed ne in ullis quidem religionis nostræ partibus veritatem meliùs nosse, quàm nos noverimus. Nam, *quod addidi de ingenii acumine, quo nobis antecellunt, id, nisi vel acre simul judicium, vel potiùs, hac præsertim nostra ætate, singularis quidam Dei favor adsit, ad veritatem in rebus divinis indagandam sæpe potiùs obest, quàm prosit. Hæc dicere volui, ut Volanus sciat, me, & antiquiores, & recentiores theologos nobis adversantes laudandos mihi censui, ita tamen locutum fuisse, ut caussæ nostræ nihil officerem; nec ea in re me ineptum hominem prodidisse, quemadmodum, ejus rei nomine, ipse me appellat. Iam quòd ea, quæ de nostris hominibus dixi, quorum nomine mea illa responsio scripta est, ad me unum Volanus refert, tamquam si de me uno locutus essem; in eo sanè minùs sincerè, aut certè minùs prudenter, (nam, quid levius dicam, non invenio) versatus fuisse dicendus est; & occasionem quacumque ratione captasse in me invehendi.* Nam *ex quibus (rogo) illius mei scripti verbis intelligi potest, vel me a meo prorsus judicio pendêre, vel prudentiæ opinione me ipsum inflasse?* Cum *enim verba mea semper ita accipienda sint, ac si universus cœtus noster per Poloniam, & Litvaniam sparsus loqueretur, mihiq́ ad hanc totius cœtus nostri quasi personam sermo ipse perpetuò accommodandus fuerit; quid, obsecro, poterit quisquam vel animadvertere usquam vel reprehendere in verbis meis, tamquam de me ipso dictum? Sed fingamus, me*

de me

de me ipſo nominatim, & privatim locutum fuiße; quomodo conſtabit, aut verum erit, mea meo ipſius judicio pendêre, aut me ipſum prudentiæ opinione inflaße? Nonne, quod ego ipſe ſentio (quod attinet ad eam quæſtionem, de qua præcipuè agimus) contra complurium theologorum cum antiquiorum, tum recentiorum ſententiam, ſentiunt pariter mecum hodie innumerabiles ferme non homines modò, ſed eccleſiæ; idq́ non in una tantùm orbis Chriſtiani parte, ſed in pluribus? Deſinat ergo aliquandò Volanus eloquentiâ ſuâ perversè uti; & mecum poſthac candidè agat, neu ſe ab illo ſuo, neſcio quo, Dei zelo ita rapi ſinat, ut, in manifeſtas calumnias prorupiße, cuiquam videri poſſit.

VOLANUS.

Partic: 56 pag: 154. Videntur tibi erraſſe omnes in tradenda ſalutis doctrina, quicunque doctores ac paſtores ab ipſis uſque Apoſtolorum temporibus Chriſtum Dei Filium verum Deum prędicabant, te verò ſolum ac ſectatores tuos ſapere dicis, qui Chriſtum Deum eſſe negatis. Quibus obſecro teſtibus cauſſam agemus, ut illosne, an verò vos delirare approbemus? At verò illi omnibus ætatum ſæculis cœleſtis doctrinæ acerrimi propugnatores, & pro ea fortiter occumbentes, ſanctiſſimi martyres ſunt judicati, ita ut ne vos quidem aliter dicere veritas cogat. Vos autem nemo rectè ſentire præter vos ipſos dicit imò ſacrilegos gloriæ Chriſti

Chriſti hoſtes, & impiæ doctrinæ autores, ac ſcripturarum ſanctarum impudentes everſores, omnes pii ac docti clamitant. Et dubitatis adhuc, quæ teſtimonii autoritas ad veritatem approbandam majus pondus apud vos obtinere debeat.

ANONYMUS.

Quærit Volanus, quibus teſtibus, in controverſia noſtra, nobis agenda ſit cauſſa. Quaſi verò hominum teſtimonio in controverſiis de religionis Chriſtianæ decretis ſtandum ſit; aut ſit neceſſe tribunal quodammodo aliquod in terris habere, ubi ejusmodi controverſiæ judicentur. Quid, quæſo, aut minùs veriſimile, aut Pontificiæ tyrannidi magis conſentaneum? Præterea, quomodo teſtes ſeu potiùs judices in hac controverſia noſtra dari poterunt, qui ſint legitimi? Alterutrius enim partis is, qui hanc cauſſam cognoſcere poſſit, omnino erit. Aut enim ſentiet, Chriſtum eſſe illũ Iehovam Deum creatorem cæli, & terræ (de hoc enim controverſamur, non autem ſimpliciter, utrùm Chriſtus ſit verꝰ deus, quem eſſe, nos quoq; affirmamus) aut ſentiet non eſſe. Nam, ſi qui ſunt, qui aſſenſionem hac in re cohibeant, & adhuc dubitent; ii profectò vel teſtimonio dicendo, vel ſententiæ tanta de re ferendæ inepti erunt. niſi velimus iſtos pro judicibus hac ratione habere, ut ſacrarum litterarum teſtimoniis, & rationibus utriusq; partis diligentiùs, quàm antea, auditis atq; perpenſis, in utram partem illi magis inclinaverint, aut etiam, quod priùs nul-

iis nullo modo fecerant, planè concesserint, ea sententia vera existimanda sit, altera falsa. Verùm neque hoc ad Volani testimonium, quale videlicet ipse quærit, quidquam facit, ut mox videbimus; nec nos sanè, nisi id alioqui Christianis hominibus & divina ipsa veritate indignum videatur, tale judicium declinaturi simus. Nihil enim dubitamus, quin, si quis modò de hac quæstione nostra dubitare incipiat, & diligenter rationum, & testimoniorum hinc inde allatorum pondera, ac momenta examinare velit; multò citiùs nostram, quàm adversariorum sententiam sit probaturus. Sed non quærit Volanus, ut tota caussa iis, qui neutrarum partium sint, judicanda proponatur: immo ex eo sententiam ferri vult, quod altera pars jā sentiat. quo quid absurdius? Inquit enim, præter nos ipsos, neminem dicere, nos rectè sentire. Certum est autem, eum Nostri ipsorum nomine omnes intelligere, qui nostram sententiam umquam sunt amplexi. alioquin evidenter falsissima loqueretur. Præter nos ipsos igitur necesse est, ut eos demum esse intelligat, qui nostram sententiam numquam sunt amplexi; ita scilicet, ut eam retinuerint. Hos autem Volano non ejusmodi esse, qui neq; etiam eam rejecerint, ex eo apparet, quòd tota vis argumentationis in eo est, quòd omnes pii, ac docti nos (ob prædictam videlicet sententiam nostram) execrentur, ac detestentur. Propterea infert, Et dubitabimus adhuc, quæ testimonii auctoritas, &c. Nullum autem est dubium, quin Volanus nec pium, nec doctum eum esse existimet,

met, qui sententiam nostram non planè rejiciat. Itaque in hac controversia, alterius partis, id est nostrorum adversariorum, testimonio seu potiùs judicio standum esse, censet. Potuitné quidquam iniquius excogitari? Conveniamus saltem priùs, quinám sint isti viri pii ac docti. neq; vel ii a pietate, ac doctrina alieni judicentur, quos maximè pios ac doctos fuisse, nos contendimus; vel contrà quidam & docti, & pii habeantur, quos aut tales non fuisse, apud nos certum est, aut non certum, fuisse. nevé a Volano in argumentatione sua principium petatur. Adde, quòd, si de veteribus loqui velimus, nihil de omnibus doctis ac piis affirmari potest; ob eam caussam, quòd viget quidem memoria, & extant scripta illorum, qui nostrorum adversariorum sententiam & receperunt, & propugnarunt. at illorum, qui eam vel rejecerunt, vel etiam impugnarunt, nec ulla extant scripta, & memoria pæne deleta est: eò quia & adversariorum sententia obtinuerit, qui omnia illorum scripta delendæ curarunt; nec ullos historicos habeamus, nisi ex adversariorum numero. Qui tamen, manifesta veritate victi atq; compulsi, ex paucissimis quibusdam, quos nostræ sententiæ propugnatores variis temporib: fuisse commemorant, unum & doctrinæ atq; eloquentiæ, ac constantiæ simul nomine non obscurè commendant; & hæreticum quidem, seu potiùs hæresiarchã, illum omnes faciunt: cæterùm, summum alioqui virum fuisse, quidam ex ipsis ingenuè confitentur. Is fuit Photinus quondam Sirmii episcopus: quem certum est.

est, ipsissimam nostram sententiam & sermone, & scriptis acriter defendisse: idq́ue, postquam incepit, perpetuò, dum vixit. quem nec Imperatoris Constantii sibi infensi præsentia, nec exilii evidens periculum deterruit, quominus id, quod sentiebat, palàm profiteretur, & constantissimè asseveraret. qui suo deniq́ue episcopatu privari, atq́ue extorris fieri maluit, quàm quidquam de sua sententia decedere, & adversariis gratificari. Immo qui, cum adversarii de victoria contra eum, quem (utpote plurimi contra unum) condemnaverant, in disputatione quadam gloriarentur; non destitit ipse, luculentissimis scriptis & græcè, & latinè editis, suam sententiam, unaq́ue cum ipsa divinam veritatem defendere, eorumq́ue vanam gloriationem retundere, ac palam traducere. Cujus unius viri si monumenta extarent, non dubitamus, quin satis habituri essemus, quod in hoc genere adversariis opponeremus. Sed de his hactenus. Neq́ue *enim nos propterea sententiam nostram aut libenter sequimur, aut tuemur, quòd sive Photinus, sive alius quispiam vir magnus eam cõstanter asserere non dubitaverit. Iam verò, ut Volani ratiocinationem penitus dissolvamus, non est omittendum, illũ ex eo etiam constare velle, nostram caussam iniquam esse, quòd nos ipsi de iis, qui contrariam sententiam sunt secuti, bene alioqui sentimus, & non paucos etiam inter ipsos pro Iesu Christi martyribus habemus; cum tamen ipsi contrà pro perditis hæreticis nos semper habuerint. unde concludi posse videtur, nos contra nos ipsos sententiam*

tiam ferre. Hic primùm dico, haud ſatis conſtare, quô nam animo erga noſtros homines fuerint iſti omnes, quos veros Chriſti martyres fuiſſe, licèt a ſententia noſtra alienos, libenter confitemur. Fieri enim facilè poteſt, ut, quemadmodum nos illos a Chriſti regno non excludimus, quamvis in ſententia noſtra rejiciend a eos graviter erraſſe credamus; ſic illi, quamvis, in ea retinenda noſtros homines graviter errare, exiſtimarent, tamen eos a Chriſti regno minimè excluderent. Deinde dico, ex eo, quòd nos meliùs de illis ſentiam⁹, quàm illi de nobis, nihil vel ipſorum cauſſam juvari, vel noſtram lædi; immo ex eo apparere, quanta ſit moderatio, & candor animi noſtri, &, ſi exemplis agere libet, potiùs inde cauſſæ noſtræ juſtitiã, illorũ verò cauſſæ injuſtitiã colligi poſſe, affirmo. Vix enim invenias, quòd, qui, non condemnatus ipſe, alios condemnet, non pejorem cauſſam defendat. Atq;, ut alia exempla prætermittam eorum, qui alios a ſe in uno pluribus religionis noſtræ dogmatis diſſentientes, ab illis licèt ipſi non condemnati, condemnarunt, aut condemnant; cum tamen rectiùs illi, quàm ipſi ſentiant: unum tantummodo afferam ætate noſtra maximè illuſtre; & in quo rem ita ſe habere, ut dico, Volanus ipſe, ut arbitror, nullo pacto eſt negaturus. Condemnant hodie ii, qui Lutherani vocantur, omnes Calvinianos, adeò ut eos & execrentur, & deteſtentur, ac pro alienis a vera Chriſtiana republica omnino habeant. cum interim Calviniani, licèt Lutheranos errare credant, non tamen eos con-

 demnent.

demnent, aut pro fratribus in Christo non habeant: modò alioqui secundum suam ipsorum Lutheranorum religionem sint pii. Quin etiam ipsum Lutherum & Dei virum appellare, & sanctitate illustrem fuisse, affirmare solent. Iam, si Volani argumentatio bona est, Lutherani in controversia illa sacramentaria (inde enim & dißensio inter utrosq;, & tota condemnatio ista) optimè sentiunt: Calviniani autem pessimè. Atqui aliter, nisi vehementer fallor, & ipse Volanus censet, & cum Volano ii ferè omnes, qui, Pontificiis idololatriis & superstitionibus valere jussis, nec Lutherani alioqui, nec Calviniani sunt. Itaque quidquid de testibus, quibus caußam agamus, hoc loco Volanus scripsit, vel leve atq; ineptum, vel etiam ipsius, & suorum caußæ inutile censendum est.

VOLANUS.

Partic. 57. pag. 155: Magna profectò impudentia vestra est Ebionitæ, & inaudita quædam in contemnendo perpetuo universæ Ecclesiæ Christi judicio arrogantia, ut quod illa semper de Christo credidit, & quam fidem diversis hæreticis tanquàm Achillis clypeum opposuit, illam vos falsi erroris insimulare non pudeat.

ANONYMUS.

Perpetuum istud universæ Christi ecclesiæ judicium numquam probabit Volanus. Immo contrarium a nobis manifestè probatur, quotiescumq; testimonia Christi Apostolorum (id quod sæpissimè facimus) in

medium

medium afferimus, ex quibus apertissimè colligitur, unum illum Deum nostrum, eum esse, qui est pater omnium, & ab isto uno Deo Iesum Christum dominum distingui. ut necesse sit, Iesum Christum non esse illum unum Deum. Testimonia sunt. 1 Cor. 8. ver. 4, &c; & Ephes. 4. v. 5. Quod & ipse Christus antea clarissimis verbis testatus fuerat, Ioh. 17. ver. 3. Vt interim nihil dicam de innumerabilibus aliis locis apud eosdem Apostolos, in quibus Christus disertè a Deo distinguitur: & sæpe quidem, cum ei cultus, & in ipsum fides, aut aliquid ejusmodi tribuitur; ex quo fit, ut nullus, naturæ humanæ a divina distinctæ obtentu, sit tergiversationi locus. Nam & Christus ipse antea discipulis suis dixerat, Creditis in Deum; & in me credite, *manifestè, quod ad fidem etiam in ipso collocandam attinet, se a Deo distinguens. Inspiciat tamen lector hos locos, Act. 20. ver. 21; Rom. 14. ver. 18; 1 Cor. 12. ver. 5, & 6; Philip. 2. ver. 9; 1 Tim. 1. ver. 1; 1 Pet. 2. ver. 3, & 4; Apoc. 1. ver. 13. & cap. 7. ver. 10, & cap. 14. ver 4, & cap. 22. ver. 1, & 3. In his enim omnibus locis Christus a Deo disertè distinguitur, quamvis ita consideratus, ut, quemadmodum dictum est, ad naturarum distinctionem confugiendi aditus omnis præcludatur. Quibus eos omnes addere potes, qui sunt in initiis epistolarum Pauli, & secundæ epist. Iohannis, & in fine epistolæ ad Ephes. Etsi enim Deus in locis istis Pater noster, aut Pater simpliciter nominatur; tamen ipsius Christi pater in nullo eorum apertè dicitur. nec si*

Ioh. 14. 1.

Christus, quatenus gratiam, pacem, misericordiam, & charitatem cum fide confert, atque eo nomine invocatur, unus ille Deus esset, ut adversarii volunt; non eatenus etiam & pater, & pater noster esset; aut, ubi ista illi tribuuntur, & talis consideratur, quemadmodum in prædictis omnib: locis fit, ibi ab eo, qui pater, & pater noster est, disertè distingueretur. Quid verò? An non vel id unicuiq; satis esse deberet, ut cognosceret, apostolos sensisse, Christum omnino, quantum ad ipsam eandem numero essentiam seu naturam pertinet, a Deo distinctum esse, quòd ipsum passim, quemadmodum etiam omnes facimus, filium Dei appellarunt? Nam, *si Christus est Dei filius, quomodo, quæso, is erit ipse Deus?* Num *potest quis sui ipsius esse filius? Quæ tanta fuit ejus ætatis stupiditas, in qua demum creditum est, Christum esse illum ipsum Deum, cujus est filius? Atq;, ut eorum delirium omittam, qui, cum viderent, se aliter elabi non posse, non veriti sunt affirmare, Christum, quod ad humanitatem attinet, totius Trinitatis, & sic tamen aliquo modo sui etiam ipsius filium esse; nonne pleriq; ex adversariis nostris, hæc animadvertentes, & fassi sunt, & fatentur ingenuè, Dei simplici nomine frequenter in apostolorum scriptis Deum patrem tantùm significari? Immo nonne hoc ipsum pro responsione ad prædicta omnia testimonia afferre sunt coacti? Sed futilis prorsus istæc responsio est: quippe in qua & principium petitur, & id interim conceditur, unde, quod defendendum suscipitur, planè oppugnatur.* Explico,

plico, quid mihi velim. Dū dicitur ab adversariis, in prædictis omnibus testimoniis, Dei simplici nomine, Deum tantum patrem intelligi; tacitè pro concesso sumitur, non Patrem solùm, sed alium quoq;, nempe saltem filium, absolutè & simpliciter Deum esse. Atqui hoc illud ipsum est, de quo disputatur, quodq; nostri homines negant, asserentes, Filium Deum quidem esse, sed non simpliciter & absolutè; id est non ita, ut in uno illo Deo ipse quoque essentialiter (ut sic dixerim) includatur; unde fiat, ut Dei simplici nomine, non modò ut prædicato, sed etiam ut subjecto, filius ipse Dei significari possit. Nam quòd Paulus dixit, Deum sanguine suo Ecclesiam acquisivisse, & Deum in carne manifestatum fuisse, in quibus locis simplex Dei nomen, ut subjectum, positum est; ista, inquam, loca ad Patrem referri commodissimè posse, facile est ostendere. Erasmus certè, licet alioqui æternæ filii Dei divinitatis assertor, & tantopere alibi ab ipso Volano, ut supra diximus, & quidem meritissimò laudatus, id percommodè in priore loco fieri posse, multò ante has memoriâ nostrâ motas & agitatas controversias, docuit: & ratione atque exemplis demonstravit, filii Dei sanguinem rectè ipsius Dei patris sanguinem appellari potuisse. In posteriore verò nihil prorsus est, quod ad ipsum Deum patrem accommodari nequeat. Et primùm illud ipsum, quòd Deus sit manifestatus seu patefactus in carne, optimè Deo patri convenit. Nam & Christus ipse dixit, qui videt me, videt patrem. Etenim hoc ad ipsius Chri-

Act. 20. 28. 1 Tim. 3. 16.

In apolog. ad Sanctium Caranzam.

Ioh. 14. 9.

sti præsentiam, adq; verba, & opera, quæ, in carne existens, dicebat, ac faciebat, referendum omnino esse, & proximè antecedentia, & subsequentia verba apertè declarant. Proximè enim dixerat, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? *Post verò, ut id ipsum explicaret, paucis*
2 Cor. 4. 4. *interjectis, subjunxit,* Verba, quæ ego loquor
Col. 1. 15. vobis, a meipso non loquor. Pater autem, in
Heb. 1. 3. me manens, ipse facit opera. *Nec reticebo loca illa, in quibus Christus vel inconspicui Dei imago, vel forma expressa substantiæ Dei dicitur; ubi Dei nomine Patrem significari, adversarii ipsi non concedunt modò, sed etiam contendunt. Namq; de Christo, quatenus in carne apparuit, & ad nos relationem habet, in illis agi, & res ipsa loquitur, & ex adversariis nonnulli (Calvinus præsertim) animadverterunt. Sequitur in prædicto Pauli testimonio,* justificatus est in spiritu: *quod nemo non videt ad Deum patrem rectissimè accommodari; qui, per spiritum suum sanctum effusum in populum, & gentes per Christum, justus, ac promissorum servator apparuit, & laudatus vehementer ac celebratus, atq; (ut ita dixerim) approbatus est. Hoc enim esse, Deum justificari, omnes norunt, qui sacras litteras vel summis labiis degustarunt. Additur,* apparuit angelis. *Nempe quia per Christum mundo exhibitum ipsi quoq; angeli de Dei patris cum majestate, tum voluntate ea noverunt, quæ antea non noverant; in eaq;, ut inquit Pe-*
1 Pet. 1. 12. *trus, inspicere cupiunt. Tunc enim potissimùm, apud*
sacros

sacros scriptores, Deus apparere dicitur, cum vel majestas, vel voluntas ejus elucet, atq; conspicitur. Subjungitur autem, prædicatus est gentibus. *Gentes enim, quæ, ut Paulus ait, sine Deo erant in mundo,* Eph. 2.12. *Deum creatorem cæli, & terræ, ipsis, ut idem alibi* Act. 17.23. &c. *ostendit, antea ignotum, per Iesu Christi apostolos sibi prædicari, audiverunt: eum, inquam, Deum, qui virum illum Iesum Nazarenũ, per quem judicaturus est orbẽ, a mortuis excitavit. Vide Act. 17. v. 30, & 31. Atqui is, qui Iesum a mortuis excitavit, Deus pater est; Act. 3. v. 26; Gal. 1. v. 1; 1 Pet. 1. 2. Subjicitur præterea,* creditus est in mundo. *Nam, ut Petrus ait,* 1 Pet. 1. 21. *per Christum creditur in Deum, qui illum excitavit a mortuis. At postremò adjungitur,* receptus est in gloria, *ut Erasmus locum convertit: non autem,* sursum receptus est in gloriam, *ut vertit Beza, duplici errore. Neq; enim, etiamsi de ipso Christo sermo esset, deberet hic locus ad assumptionem Christi in cælum referri, quæ & fidem, quæ illi habita est in mundo, & ipsius prædicationem inter gentes antecessit, non autem subsecuta est; quemadmodum receptionem, de qua hic agitur, subsecutam esse, ordo ipse narrationis ostendit. Quid enim insulsius esse posset, quàm priùs dicere, Christum prædicatum fuisse gentibus, illiq; in mundo fidem fuisse habitam; postea verò addere, eum in cælum fuisse assumptum: cum non modò hoc illa, ut diximus, antecesserit, verùm etiam eorum caussa quædam, aut certè ad ea præparatio, fuerit? Nec verò verbũ ἀναλαμβάνειν, quo hic usus* est apo-

est apostolus, revera sursum recipe significat: inveniturq́ in ipso novo testamento simplicis receptionis, aut etiam acceptionis sive aßumptionis significationem habere. ut Act. 20. v. 13. ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν παῦλον. *quæ verba sic reddidit ipse Beza,* illinc recepturi Paulum. *Et rursus seq. ver.* ἀναλαβόντες αὐτὸν. *quod idem vertit,* recepto eo. *Cap. autem 23. v. 31.* ἀναλαβόντες τὸν παῦλον, ἤγαγον. *id est, interprete eodem ipso Beza,* acceptum Paulum duxerunt. *Et epist: ad Eph: c. 6. v. 13.* ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ. *quod, eodem interprete, est,* Assumite universam illam armaturam Dei. *Alter Bezæ error, illi tamen cum Castellione communis, est, quòd, cum in græco legatur* ἐν δόξῃ, *ipse in gloriam est interpretatus; quasi scriptum eßet* εἰς δόξαν. *Invenitur quidem sæpè in sacris litteris* εἰς *pro* ἐν *usurpatum; at contra* ἐν *pro* εἰς *aut perrarò (ut arbitror) aut fortaße nūquam invenies: præsertim eo sensu, quē hic locus requireret. quidquid de infinitis locis, ubi id fiat, idem Beza alicubi affirmaverit. Quamquam quid necesse erat, hac in parte, veterem lectionem mutare? Nonne, etiamsi* In gloria *scriptum fuißet, eadem sententia conservata dici posset; quòd hic videlicet de aßumptione in cælum sermo eßet? Certè in eo loco, quem ipse Beza in suis annotationib: citat, Act. 1. v. 2. verbo* ἀνελήφθη *absolutè posito, aßumptū fuiße Christum in cælum, significatur. sed nolunt nimirum nostri novi sacrarum litterarum interpre-*

interpretes, lectores suarum interpretationum proprium judicium in verbis sacris intelligendis adhibere posse. Verùm ad rem nostram. Dico igitur, omnino legendum eße, Receptus est in gloria. In gloria autem, ex Hebræorum idiotismo, pro eo, quod est Cum gloria, dictum est, ut Philipp: 4. ver: 19 seu Gloriosè; quemadmodum ipsius Bezæ interpretatio eo in loco habet. Itaq; loci nostri sententia est, Deum patrem, cæli, terræq; creatorem, per Apostolorum Christi prædicationem, non solùm planè agnitum, rejectisq; idolis, seu falsis diis, receptum fuiße; sed etiam cum gloria seu gloriosè id factum eße: id est splendidè, luculentè, & valde illustri quadam ratione: ubi videlicet summa ipsius Dei patris majestas eluxerit, & ejus nominis clarissima concelebratio consecuta fuerit. De hac autem splendida Dei patris receptione, & idolorum rejectione, vide potissimùm 1. Theß: 1. v. 5. & deinceps usque ad finem cap. Omitto autem, quòd & superior ille locus Act: 20. v. 28. in Syriacis codicibus aliter legitur (nec enim hîc Dei, sed Christi nomen scriptum est) & quòd posterior in omnibus latinis pro Deus habet Quod, & ita citatur ab antiquis latinis scriptoribus: ut scilicet non de Deo, sed de pietatis sacramento seu mysterio loquatur apostolus. quæ sanè lectio, quemadmodum Erasmo quoq;, & aliis visum est, multò convenientior nobis videtur. Nã sine dubio omnia multò meliùs, magisq; propriè ad mysterium pietatis accommodantur, quàm ad Deum; ne eo quidem excepto, quod primo loco dicitur. Sensus enim

sus enim est, pietatis mysterium, quod evangelio videlicet continetur, in carne, id est per carnem, per homines scilicet mortales & multis calamitatibus obnoxios, initio ab ipso Christo facto, publicatum fu-
2 Cor. 4. 7. isse. Unde Paulus alibi ait, se, & alios apostolos habere thesaurum cognitionis evangelicæ, qua hominum corda illuminantur, in vasis testaceis, ut sublimitas virtutis sit Dei, & non ex ipsis. Ideoq; & hîc per decentissimam antithesim subjungitur, justificatum fuisse hoc mysterium in spiritu. hoc est, licèt per imbecillos homines mundo exhibitum, divina tamen virtute confirmatum & approbatum esse. Cæterùm, apparuisse angelis, prædicatum fuisse gentibus, creditum fuisse in mundo, & receptum fuisse cum gloria: hæc omnia, inquam, nemo non videt, quantò rectiùs ad evangelicum mysterium, quàm ad Deum, accommodentur. Sed neq; ignorandum est, Syriacam interpretationem cum latina prorsus consentire: quamvis Immanuel Tremelius in ea latina facienda, insigni lapsu, hoc loco, græcam lectionem expresserit. Itaq;, si ex græcorum codicum vulgata lectione necesse esset ad Christum simplex Dei nomen, quod ibi, ut subjectum, positum est, referre (id quod tamen nullo modo necesse esse, ostendimus) non idcirco, quid responderem, & lectioni isti opponerem, habiturus non essem. Sed jam satis superq; de eo Pauli loco a nobis disputatum est. Quod ideo fecimus, ut nihil impedire posset, quominus ex ante dictis planissimum fieret, apostolorum sententiam ab ea, quam perpetuam in Christi

ecclesia fuisse, Volan⁹ ait, plurimùm abhorrere. tametsi ejus tantummodo rei occasione eum locum, licèt ab Adversario minimè allatum, explanandum mihi sumpsi, quòd dixeram ab adversariis principium peti, dū locos, qui apud Christi apostolos extant, in quibus manifestè Christus a Deo distinguitur, ita accipiendos dicunt, ut Dei nomine non Deus ipse absolutè, sed Deus pater tantùm intelligatur. cui rei addideram, eos hac responsione id concedere, unde, quod defendendum susceperunt, planè oppugnatur. Nam, si in locis prædictis, qui sunt pæne infiniti, Dei simplici nomine, quod, ut subjectum, fuerit positum, Christi pater tantùm intelligitur, idq; ad ipsius Christi distinctionem; quid caussæ est, cur vel hinc non satis appareat, cum Deus unus sit, unum istum Deum apud apostolos Christi patrē tantùm esse, non etiam ipsum Christum? Si enim vel unus locus alicubi in apostolicis scriptis extaret, de quo nullo modo dubitari posset, quin ibi Dei nomine ea ratione, qua dixi, posito, sive unà cum Iesu Christi patre, sive seorsum, ipse Iesus Christus intelligeretur, aliqua esset saltem occasio quærendi, num, ex apostolorum sententia, in illa unica essentia divina ipse Dei filius, (quamquam hoc alioqui absurdissimum, atq; adeò impossibile videatur) aliqua ratione comprehenderetur. Sed nullus penitus ejusmodi locus extat. Quocirca concludendum est, apostolos omnino sensisse, solum Iesu Christi patrem, non etiam ipsum Iesum Christum, illum unum Deum esse. Quomodo igitur audet Volanus asserere, perpetu-

perpetuum universæ Ecclesiæ judicium a nobis contemni, si hoc idem, quod apostoli ipsi senserunt, constanter asserimus? Numquid apostoli suo tempore Christi ecclesiæ membra non fuere, eaq́ præcipua ac nobilissima, immo ejusmodi membra, ex quibus solis illa serme universa in ipso initio constabat, quæq́ aliis omnibus spiritum, & vitam ab ipso Christo acceptam impertiebant, nec ullo prorsus pacto hisce in rebus quidquam peccare poterant? Non libet autem hoc tempore, vel potiùs per librorum inopiam non licet, manifestè ostendere, idem sensisse per aliquot sæcula ferè omnes, qui Christi nomen profitebantur, atque hæreticos omnino eos fuisse existimatos, qui, Iesum Christum, unum illum Deum esse, dicebant. Id quod adversarii ita sunt interpretati, quasi hæretici isti unicæ divinæ essentiæ personas non distinguerent. quia videlicet aliquando eo nomine fuerunt reprehensi, quòd Dei filium, ipsum patrem facerent. Sed non animadverterunt adversarii, vel potiùs animadvertere noluerunt, scriptores illos, a quibus isti reprehensi sunt, propterea sic locutos fuisse, quia nullum alium, præter Christi patrem, unum illum Deum esse & agnoscebant, & pro concesso quodammodo sumebant. Sed de his aliàs fortasse fusius, Deo volente. Nunc satis sit, apertè demonstrasse, quod de perpetuo ecclesiæ Christi judicio a nobis spreto Volanus ait, ipsius merum commentum esse.

VOLANUS.

Partic. 58 pag. 155. Illud verò quàm temerè & impudenter à vobis

à vobis dicitur, quod quam nunc contra Dei Filium spargitis doctrinam, tam arcanum creditis esse mysterium, ut nunquam id magnis & clarissimis viris cognitum fuisse prædicare non erubescatis? Num enim vos primi hujus arcani estis auctores, qui Ebionem Cherintum, ac deindè Samosatenum hæc olim sparsisse mendacia adeò negare non potestis, ut eos nunc sanctorum loco veneremini, & solos Ecclesiæ veræ Dei membra fuisse jactetis?

ANONYMUS.

Adeò turpiter hoc loco lapsus est Volanus, ut justi in se judicii Dei apertissimum documentum dederit. Putavit enim, aliquid alicui esse cognitum in rerum divinarum scientia, cum is, id dici, & a quibusdam affirmari, probè novit; ac præterea, quale sit, inquirit. cum tamen vel ipsi pueri sciant, id demum alicui in scientiis esse cognitum, quod, sicut verum est, sic ab illo verum esse agnoscitur, & approbatur. quæ enim aut falsa sunt, aut pro veris non agnoscuntur, ea nullo modo, in hoc rerum genere, cognita esse dicuntur. Cum igitur in priore mea responsione dixi, Deum pro ineffabili sua bonitate voluisse nos miseros homunciones ea scire, quæ magnis alioqui & clarissimis viris numquam fuerunt cognita; non ita stupidus fui, ut voluerim dicere, magnos illos viros, qui multis ab hinc sæculis extiterunt, hæc numquam audivisse, aut, qualia essent, inquisivisse, ut Volanus

verba

verba mea accepit; id quod ex consequentibus ejus verbis, quæ proximâ particulâ subjiciemus, apertè constat. Sed, ut manifestum est, dicere volui, eos hæc, licet vera, pro veris tamen non habuisse, neq; approbasse. quod idem de plurimis ejusmodi viris, qui nostra ætate vixerunt, affirmare licet; qui ea, quæ nos dicimus, audiverunt quidem, & examinaverunt; nec tamen, ut sunt, vera esse, agnoverunt, neq; approbarunt. Turpem autem istum lapsum suum alio non minùs turpi vehementer auxit Volanus. Putavit enim ex verbis meis colligi, tam arcana & recondita ea esse, quæ nos de filio Dei asseveramus, ut nobis primis auctoribus accepta referri debeant, quod tamen & a verbis meis quàm longissimè abest, quemadmodum unusquisq; animadvertet (ea enim paullo ante recitavi) nec mihi umquam, ne per somnium quidem, in mentem vênit. Id autem cum nihilominus falsum esse, sine ulla caussa, & planè abs re ostendere conatur Volanus, in tertium, eumq; duplicem, errorem incidit, quo jam expositos lapsus suos prorsus cumulavit. Ait enim, adeò verum esse, Ebionem, Cerinthum, ac deinde Samosatenum hæc olim sparsisse, ut eos nunc sanctorum loco veneremur, & solos Ecclesiæ veræ Dei membra fuisse, jactemus. Itaque, quod ad hoc potius attinet, id dicit, quod manifestæ falsitatis ipsemet coarguit; cum, ut vidimus, paullo superiùs affirmet, nos fateri, quosdam, qui aliter, atq; isti, de Christi persona senserũt, cælestis doctrinæ acerrimos propugnatores, & sanctissimos martyres fuisse. Quod verò ad

ad id pertinet, quod priore loco dicit, nimis apertè calumniatur. Nam ex quo, rogo, scriptorum nostrorum loco colligi potest, nos quemquam ex istis pro sanctis venerari? Certè in enarratione quadam primæ partis primi cap: Evangelii Iohannis, quod scriptum primum omnium a nostris hominibus hac ætate editum fuit, sententiam Cerinthi, & Ebionis, præsertim verò Cerinthi, longè diversam a nostra esse, in ipsa præfatione, ex Irenæo ostenditur. tantum abest, ut, quia isti scilicet nobiscum senserint, eos pro sanctis veneremur. Iam, quod ad Paulum Samosatenum attinet, eum quidem nobiscum sensisse arbitramur in eo, quòd Dei filium, antequam in Mariæ virginis utero conciperetur, revera extitisse negaverit, atque adeò ejus de Christi persona sententiam universam parum a nostra absuisse, credimus. non tamen eum pro sancto veneramur, nec tale quippiam, ni fallor, ex nostris scriptis umquam elici poterit. Verùm, ut ad Cerinthum, & Ebionem revertamur, & quantus Volani error & calumnia fuerit, meliùs appareat, dico, Cerinthi de Iesu Christi persona opinionem his verbis ab Irenæo descriptam fuisse; ut quidem in latinis codicibus leguntur, lib: 1. cap: 25. Iesum autem subjecit non ex virgine natũ, impossibile enim hoc ei visum est, fuisse autem eũ Ioseph, & Mariæ filium, ut reliqui omnes homines, & plus potuisse justitia, & prudentia, & sapientiâ præ omnib., & post baptismum descendisse in eum, Christum ab ea principalitate, quæ est super

omnia

omnia, figurâ columbæ, & tunc annunciaſſe incognitum patrem, & virtutes perfeciſſe; in fine autem revolaſſe iterum Chriſtum de Ieſu, & Ieſum paſſum eſſe, reſurrexiſſe, Chriſtum autem impaſſibilem perſeveraſſe, exiſtentem ſpiritalem. *Hactenus Irenæus. Iam quid, quæſo, hæc deliria cum noſtrorum hominum ſententia commune habent; qui conſtanter credunt, Ieſum ex Maria virgine natum, nulla Ioſephi opera, nullo ejus ſemine interveniente, quiq́; nullum alium Chriſtum agnoſcunt, præter hunc ipſum Ieſum, qui ex Maria natus eſt, & revera crucis mortem ſubiit, ac reſurrexit? An non cum Cerinthi opinione Volani, & ſuorum ſententia potiùs convenit, dum ajunt, Dei Filium æternum de cælo deſcendiſſe, ſibiq́; hominem in unam eandemq́; hypoſtaſim copulaſſe; iſtumq́; filium non revera, ſed tantùm per loquendi figuram, quam Idiomatum communicationem appellant, paſſum eſſe, & reſurrexiſſe; cum interim homo ille tantùm revera paſſus fuerit, ac reſurrexerit? De Ebionæis porrò idem Irenæus ſeq. capite ſcribit, eos ea, quæ ſunt erga Dominum, non ſimiliter atque Cerinthum opinatos fuiſſe. quod non ita accipiendum eſt, quaſi in nulla re cum Cerintho circa Ieſu Domini perſonam conſenſerint. Certum eſt enim ex eodem Irenæo, Ebionæos, non ſecus atque Cerinthum, ſenſiſſe, Dominum Ieſum ex Ioſepho fuiſſe generatum. Sic enim ſcribit lib:3. cap:23.* Non ergo vera eſt quorundam interpretatio, qui ita audent
inter-

interpretari scipturam. Ecce adolescentula in ventre habebit & pariet filium, quemadmodum & Theodotion est interpretatus Ephesius, & Aquila Ponticus utrique Iudæi proselyti, quos sectati Ebionæi ex Ioseph generatum eum dicunt, *&c. Cui non sentiens, quod ad Ebionæos attinet, Eusebius lib. 6. cap: 16. eccl: hist. Volfg. Musculo interprete, sic ait;* Sciendum verò est, ex interpretibus illis Symmachum fuisse Ebionæum. Est autem hæresis illa Ebionitarum sic dicta, eorum, qui Christum de Ioseph & Maria natum dicunt, & nudum esse hominem putant. *Idem Eusebius lib. 3. cap. 24. dixerat, Ebionæos judicaße, Christum simplicem & communem hominem fuiße, ex viri, & Mariæ consuetudine natum. Subjungit quidem eodem loco Eusebius, alios ejusdem appellationis non negaße, ex virgine, & spiritu sancto natum fuiße Dominum; tametsi, ante carnis nativitatem verbum, sapientiamq; fuiße, non confiterentur. Verùm, & primos, & potiores Ebionitas, Iosephum Christi patrem revera eße, dixiße, ibidem satis apparet, & simplici Ebionitarum appellatione ejusmodi homines, qui id sentirent, intelligi secundum Eusebium debere, ex altero a nobis recitato loco manifestum est. Nec verò ii, qui, ut eidem Eusebio placet, licèt in hoc ab istis dißentirent, ejusdem tamen appellationis erant, ideo Ebionitæ vocabantur, quòd interim unà cum illis Christum ab æterno fuiße negarent; sed, ut ibidem Eusebius docet, quòd,*

cet, quòd, illos imitantes, omnino legis Moſaicæ obſervationem retinendam eſſe, ſtatuerent, quòdq́; omnes Pauli Apoſtoli epiſtolas rejicerent, & evangelio tantum, quòd eſt ſecundum Hebræos uterentur. Nam & Irenæus prædicto loco de Ebionæis ſic ſcriptum reliquit; Solo autem eo, quod eſt ſecundum Matthæum, evangelio utuntnr. & apoſtolum Paulum recuſant, apoſtatam eum Legis dicentes. Quæ autem ſunt prophetica curioſiùs exponere nituntur, & circumciduntur, ac perſeverant in iis conſuetudinibus, quæ ſunt ſecundum Legem, & Iudaico charactere vitæ uti; & Hieroſolymam adorant, quaſi domus Dei ſit. *Accedat & huc Hieronymi teſtimonium, qui in epiſt. ad Auguſtinum, cujus initium eſt,* Tres ſimul epiſtolas, *&c. ſic ſcribit;* Si hoc verum eſt, in Cerinthi & Ebionis hæreſim delabimur, qui credentes in Chriſto, propter hoc ſolum a patribus anathematizati ſunt, quòd Legis ceremonias Chriſti evangelio miſcuerunt, & ſic nova confeſſi ſunt, ut vetera non amitterent. *Ex his igitur, quæ ex Irenæo, Euſebio, & Hieronymo attulimus, perſpicuum eſſe poteſt, quàm aut imperitè, aut calumnioſè Volanus noſtros homines Ebionitas vocet, eoſq́; perpetuò ita nominet; Cum hoc nomen judaici planè ſpiritus, ſub Chriſtianorum appellatione, hominibus tantùm conveniat. a quibus nos mirum in modum diſſidemus. Nam & hodie quoque tales homines extant: iiq́; non minùs, im-*

nus, immo magis, quàm ipse Volanus, & sui omnes, nobis sunt infensi. Istos igitur, si libet, Ebionitas Volanus appellet. nos verò, si famæ & existimationi suæ consultum esse velit, ne posthac ita nominet. Neq; enim, quia hac una in re cum Ebionitis consentimus, quòd Christum, antequam ex Maria nasceretur, verbum, & sapientiam Dei fuisse negamus, idcirco ab iis, qui aliter sentiunt, Ebionitæ appellandi sumus. alioquin ipse Volanus a Pontificiis, multis nominibus, quæ ipse sibi tribui, sine dubio ægerrimè ferret, meritò appellari posset; eam videlicet ob caussam, quòd non modò una in re, sed in compluribus, unà cum iis, qui ita appellantur, consentiat, & ab ipsis Pontificiis dissentiat. Sed, si præterea Volanus curat, ne parum sciens historiæ ecclesiasticæ videatur, ne cuiquam posthac asseveranter objiciat, quòd Ebionem sancti hominis loco veneretur. Quem enim Ebionem Volanus intelligit, a quo scilicet Ebionitæ appellati fuerint, is, quidquid ab Hieronymo, & aliis etiam multò antiquioribus scriptum legatur, numquam fortasse fuit. Certè Iræneus istis omnibus antiquior, qui alios hæresiarchas omnes nominatim perstringit, Ebionæorum quidem sive Ebionitarum pluribus in locis mentionem facit; sed Ebionis (ni fallor) nusquam. Et Eusebius non quidem ab Ebione quopiam dictos fuisse Ebionitas, sed a mentis & intelligentiæ paupertate, quòd Ebion Hebræis pauperem significet, apertè testatur; prædicto cap. 24. lib. 3. Atque idem clarè intelligi potest ex epistola ad Philadelphienses, quæ Igna-

quæ Ignatii nomine circumfertur; ut quidem in exemplari græco ſcriptum invênimus. Nam *in latina editione is locus aliter legitur, & vulgatam potiùs de Ebione opininionem confirmat.*

VOLANUS.

partic. 59. pag. 155. Scribis enim Anonyme, Paulum Samoſatenum, & Photinum, & alios, qui Ieſum Chriſtum, ut vos facitis antequàm ex Maria naſceretur, revera non extitiſſe ſenſerunt, permultos diſcipulos feciſſe, qui per aliquod tempus & publicè congregati ſunt, & in quibusdam regionibus cum numero, tum autoritate cæteris Chriſtum profitentibus ſuperiores fuere. Indè verò vel tuo ipſius teſtimonio liquet, non tam abſtruſa, neque adeò recondita doctrinæ hujus veſtræ fuiſſe myſteria, ut vobis ſcilicet primis autoribus accepta referantur. Quomodo autem magnis illis & verè divinis Eccleſiæ ſcriptoribus ignota eſſe potuerunt qui in confutandis illis tanquam impiis & peſtiferis opinionibus perpetuam operam deſumpſerunt, & tandem ab univerſa Eccleſia profligaverunt? Sed vide qualem nobis Eccleſiam deſcribas, in cujus te gremio conſtitutum dicis, ut omnes Chriſtianos, qui Chriſtum verum Deum affirmant, hæreticos facias. Paulus Samoſatenus, & Photinus, inquis, & alii qui Chriſtum non Deum; ſed hominem ſolum affirmarunt permultos diſcipulos fecerunt, qui per a-

liquod

liquod tempus & publicè congregati ſunt, & in quibusdam regionibus cum numero tùm autoritate cæteris Chriſtum Deum profitentibus ſuperiores fuere. O egregiam argumentandi rationem, & verè dignam cujus tanto artificio & pondere permoti inter ſolos Samoſatenianos Eccleſiam agnoſcamus, omnes autem alios Chriſti fideles pro hæreticis reputemus. Permultos (inquit Anonymus) fecerunt diſcipulos Paulus Samoſatenus, & Photinus, qui publicè congregati ſunt, & per aliquod tempus cùm numero tùm autoritate Catholicis ſuperiores fuerunt: Ergo illi fuerunt vera eccleſia. Catholici autem omnes hæretici. At verò ſi tuum hoc valet Argumentum Anonyme, Sabellii quoque & Arrii, Neſtorii item atq; Eutychetis valeat oportet. Permultos enim & hi fecerũt diſcipulos, imò plures, quàm primi illi veſtri magiſtri, tantoqué longiori tempore virus ſuum propagaverunt, quanto acutius ſcripturarum ſenſum pervertendum ſibi deſumpſerunt. Arrii enim ſectatores minore impudentia Chriſtum verum Deum, quàm priores illi præceptores veſtri negantes, multis ſæculis in Eccleſia floruerunt, & favoribus multorum nominis Chriſtiani principum adjuti, oppreſſis orthodoxis, dominatum in Eccleſia exercuerunt. At verò iſtis Eccleſiæ titluum tribuere non potes, niſi tuam

 ſectam

ſectam, utpotè Arrianis repugnantem, in univerſum condemnes. Ita verò futilè, imò vaniſſimum agnoſcis tuum eſſe argumentum, quo veram Eccleſiam in cætu Ebionitarum, vel Samoſatenianorum conſiſtere demõſtras.

ANONYMUS.

Quæ primo loco ex allatis verbis meis colligit Volanus, ea nihil ad rem facere, ſupra ſatis demonſtratum eſt. neque enim ego vel nos ſententiæ noſtræ primos auctores feci umquam; vel, quòd ea ſententia à quibusdam defenderetur, defenſáve olim eßet, priſcis illis magnis viris, quibus adhæret Volanus, incognitum fuiße, aut dixi, aut dicere volui. Iam verò, quod addit, me talem deſcribere Eccleſiam, in cujus gremio me conſtitutum dicam, ut omnes Chriſtianos, qui Chriſtum verum Deum affirmant, hæreticos faciam; id nec verè, & planè abs re ſimiliter dictum eſt. Non verè quidem eſt dictum, nec porrò fideliter à Volano, dum ea repetit, verba mea ſunt recitata; cum nulla in illis Chriſti Dei, vel non Dei, nulla Catholicorum fiat mentio; cumq́; ego neminem reprehendam, nedum hæreticum faciam, qui, Chriſtum, verum Deum eße, affirmet. Nam, & ſi Chriſtum, antequam ex Maria naſceretur, revera non extitiße, ſentio; illum tamen Deum eße, ipſe confiteor; eumq́; verum, id eſt, non falſum aut imaginarium. & licèt, Chriſtum, illum Deum eſſe, negem, qui cælum, terramq́; condidit; non tamen eos hæreticos facio,

qui eße

qui esse affirmant. si modo, receptiore vocabuli usu, hæreticum eum demum intelligimus, qui extra Ecclesiæ est gremium: in quem sensum hanc Hæretici vocem hoc loco ipsum Volanum accepisse, apparet. Graviter quidem errare istos omnes, constanter credo. sed non idcirco eos a sanctorum consortio excludo: dummodo alioqui in recta salutis via persistant, & Christo se obedientes præstent. Abs re autem omnino hîc locutus est Volanus; cum verba mea non ad Ecclesiam describendam ullo pacto pertineant, sed tantùm ad ostendendum, perversè admodum ratiocinatum fuisse Volanum, qui dixisset, si sententia nostra vera est, nullam hactenus extitisse Ecclesiam. quasi verò vel nulli ante nos eandem sententiam secuti sint, vel saltem non publicè, idq; magno in numero, congregati fuerint. Hæc enim falsa esse, partim ex ipsius Volani verbis ostendo, partim ex iis, quæ apud historicos leguntur, indico. Hinc patet, fœdissime lapsum fuisse Volanum, qui putaverit, me ex eo, quòd nostræ sententiæ homines publicè olim, non exiguo in numero, congregati aliquandiu fuerint, inter ipsos solos Ecclesiam agnosci debere, cæteros verò omnes hæreticos esse, argumentari voluisse; &, cum me reprehendendi justissimam caussam se nactum esse, existimasset, tantopere me ea in re exagitare voluerit: adeò ut ipsa verba mea, quibus eam argumentationem contineri, nescio quo pacto, sibi persuaserat, sæpius, tamquam inscitiam meam mihi exprobrans, otiosè repetierit. Quis autem umquam,

 præter

præter ipsum Volanum, quem mei suggillandi nimium studium in errorem rapuit, mea verba legens, in illis argumentationem istam ab ipso reprehensam contineri, vel leviter quidem suspicari poterit? Mihi sanè Volani responsionem legenti, unà cum justa aliqua indignatione, statim risus obortus est; quem neminem tenere posse arbitror, qui, meis verbis antea lectis, in eam inciderit.

VOLANUS.

Partic:60. pag: 153. Ac profectò si quid mentis haberes, &c.

ANONYMUS.

Quia dixeram, Paulum Samosatenum, Photinum, & alios, quorum sententiæ de filii Dei (ut sic dixerim) existentia nos adhæremus, permultos discipulos fecisse; hinc capta, seu potiùs arrepta occasione, Volanus ait, me, nisi stolidus essem, vel ex hoc uno, quod ipse fateor, istos scilicet novæ sententiæ auctores avitam Ecclesiæ doctrinam oppugnasse, satis perspicere posse, eorum sententiam non orthodoxam, sed hæreticam fuisse. Ac deinde per octo integras paginas totus in eo est, ut veritatē cujuscumq; inter Christiani nominis homines de rebus divinis motæ quæstionis a sententia illius antiquæ Ecclesiæ petendam probet, omnesq; pro hæreticis, id est pessimè sentientibus, habendos, qui, cum ipsam Ecclesiam non possint, certos quosdam homines suæ sententiæ auctores habent. Ego, *& si Paulum Samosatenum, Photinum, & alios, discipulos permultos fecisse dixi; non tamen*

novæ sententiæ auctores eos feci. Quamvis enim eorum ætate jam contraria sententia ab Ecclesia, hoc est generatim ab iis, qui IesuChristo nomen dederat, recepta fuisset; non tamen ea, quæ ab ipsis asserebatur, nova erat: quippe quam ipsius Christi apostoli constanter docuissent. unde etiam dubium non videtur, quin post ipsos apostolos aliquamdiu ea ab universali ecclesia retenta fuerit. Sed neq; historias, nec scripta ejus temporis ulla habemus, nisi eorum, qui contrariam sententiam sunt secuti; quibus, quod ad historiam attinet, hac in re minimè fidendum est; quiq;, cum tandem principatum in Ecclesia obtinuerint, facilè, ut alibi supra attigimus, curare potuerunt, ne adversariorum scripta in posterorum manus pervenirent. Hinc perspicuum est, de sententia illorum, qui hæretici ab istis sunt habiti, nihil posse statui; utrùm videlicet ea ab antiqua Ecclesia, necne, recepta fuerit; nec mirum esse, si ea, licèt olim passim recepta, iis, tamquam auctoribus, fuerit tributa, qui, posteaquam, hominum malè doctorum culpâ, quodammodo exolevisset, illam instaurare sint aggressi. quemadmodum ætate nostra nonnullæ de Christiana religione sententiæ, quæ jam pæne exoleverant, Luthero, Zvinglio, & aliis quibusdam, tamquam auctoribus, attributæ sunt: quæ tamen in ipsa universali ecclesia quondam vigebant. Quòd si libri, & scriptores, unde hoc facilè intelligi potest, perinde invisi iis fuissent, qui in Ecclesia dominatum sunt adepti, atq; ii fuerunt, quos ante diximus, non minùs hoc,

quàm illud, incertum foret. Periissent enim, ipsorum operâ, omnino ejusmodi quoq; scripta. Sed quia plurima in illis sunt, quæ ipsis apertè favent, adeò ut secundum ea scripta sententiam omnibus de rebus, quæ hodie sunt controversæ, ferri non recusent; idcirco ea sunt conservata, & communia ipsorum, & adversariorum arma quodammodo effecta. Verùm, quidquid sit, quidquid hoc loco adversus auctoritatem sententiæ nostræ a Volano congestum fuerit; satis semper erit nobis, eam divinis litteris non modò non adversari, sed prorsus consentaneam esse: præ quibus humanam quantamlibet auctoritatem, vel ipso Volano teste, nihili faciendam esse, satis demonstratum est supra particula 54. ubi etiam perpetuus, quem hîc potissimùm Volanus jactat, in sua, suorumq; sententia Ecclesiæ consensus non leviter labefactatus, & convulsus fuit.

VOLANUS.

Partic 61. pag. 166. In eo tamen stoliditatem suam & judicii temeritatem apertè declarant, quod judicio tamen Ecclesiæ in condemnatis aliis hæresibus volentes nolentes subscribere coguntur. Nam Sabellianos, Arrianos, Nestorianos, & Eutychianos condemnent necesse est, si sectã suam, utpotè omnibus illis hæresibus repugnantem, salvam & incolumem esse velint. Sed non possunt approbare Ecclesiæ judiciũ in condemnatis omnibus hisce sectis, quin una eademq; opera, suam quoq; hæresim rectè conde-

condemnatam sentire cogantur. Ita verò suo ipsius judicio Ebionitæ se hæreticos esse convincunt, & veritati divinæ volentes ac scientes obluctantur. Quare tam obstinata eorum malitia nihil meretur aliud, quàm ut pòst unam atque alteram admonitionem, juxta cõsilium Apostoli devitentur, atque in his suis sordibus relinquantur. Hoc verò & ipse faciã, neque inutilem operam ampliùs in sanandis his, qui ultrò perire volunt, consumam: certò persuasus Dominum ipsum brevi scelesta eorum consilia dissipaturum, & ipsam hanc hæresim, quod toties fecit, exterminaturum.

ANONYMUS.

Non potui me continere, quin insulsam hanc & falsissimam in nostros homines accusationem, & redargutionem, quamvis ea ad priorem meam responsionem nihil pertineat, paucis refutarem, vel potiùs lectoribus, eam per se omnino refutaturis, considerandam proponerem. Nam cui, quæso, probaturus est umquam Volanus, nos idcirco Sabellianos, Arrianos, Nestorianos, & Eutychianos condemnare, quia eos Ecclesia (quam ipse vocat) condemnaverit; non autẽ ob id tantùm, quòd eorum opiniones sacris literis apertè refragentur? Aut quis tam hebes futurus est, qui existimet, ex eo, quòd nos quosdam condemnamus, id est, malè in aliqua religionis nostræ parte sensisse, judicamus, quos eosdem Ecclesia ista condemnavit, consequi, omnes, quos ipsa similiter condemnavit.

vit, a nobis condemnari necesse esse? Nonne, si argumentatio ista bona est, eadem ratione consequitur, necesse esse, ut Volanus, & sui omnes, Lutheranos, Zvinglianos, Calvinianos, & reliquos quoscumq; ecclesia Romana condemnavit, pariter condemnet; cũ non eos modò, quos supra nominavimus, sed præter alios multos, nostros etiam homines ab ea jampridem condemnatos, & ipsi condemnarint? Ego profectò nescio, an quidquam ineptius, aut iniquius dici, vel excogitari potuerit; præsertim, cum hinc Volanus colligat, nos volentes ac scientes divinæ veritati obluctari. Quid enim, si subtilem istam, scilicet, ipsius ratiocinationem, nos, qui crassiore ingenio sumus, nondum vel animadvertimus, vel satis percepimus: atque persuasum hactenus habuimus, posse fieri, ut cum Volani ecclesia ista meritò in quibusdam consentiamus, in quibusdam verò minimè? Cæterùm, quòd in nobis sanandis inutilem operam ampliùs se consumpturũ negat; laudo sanè ejus consilium. Inutilis enim prorsus est ea opera, quæ iis sanandis insumitur, qui optimè valent. Nos hac in parte, Dei beneficio, rectissimè valemus. Quod si tamen secus esset, certè medicamenta, quæ Volanus adhibet, ejusmodi sunt, quibus nihil effici posse, statim apparet; immo, quæ morbum nostrum, si aliquis esset, facillimè confirmare & augere queant. Verùm, ut dixi, nihil vel istis, vel ullis aliis medicamentis hac in re nobis est opus. id quod in dies magis piis hominibus perspectum iri confidimus: adeò ut operâ etiam, & exemplo nostro multos ad eandem, in

dem, in qua nos sumus, mentis, ac spiritus sanitatem aliquando perventuros esse speremus; Deo opt. Max. conatus, & consilia nostra, quæ non scelesta, ut Volanus ait, sed sancta, & unius Dei, Christiq; ejus cultoribus dignissima sunt, perpetuò adjuvante, eaq; ad optatum a nobis finem pro sua bonitate tandem perducturo.

VOLANUS.

Quare quod Anonymus me adhortatur, ut à pestifera hac istorum hæresi insectanda abstineam, ne & existimationem meam vehementer lædam, & hominibus me invisum efficiam, non tanti hæc omnia æstimo, ut quæcunque splendida & plausibilia videntur mundo, pro stercorib. cuncta reputem, dummodo conscientiam meam integram & sinceram Domino approbem, meique oblitus in unica ejus gloria, illustranda recumbam. Te potiùs Anonyme quisquis es & omnes tuos admoneo, & vehementer obsecro, ut tandem a spurcissimis istis & blasphemis in Christum Dei Filium spargendis in vulgus abstineatis scriptis, memores omnis peccati & blasphemiæ illum ipsum judicem futurum, cui bellum hoc infelix, & cum tanto periculo vestro conjunctum intulistis. Partic:62. Pag:202.

ANONYMUS.

Quæ inter superiorem locum, & hunc in Volani scripto interjecta sunt, omnia ad illum resellendum perti-

dum pertinent, quem ipſe Adverſarium ſuum nominat: paucis quibusdam exceptis, quæ ad finem addit; ubi nos & Chriſti gloriæ apertos hoſtes vocat, & Chriſtum, Deum & ſalutis auctorem negare ait, & idcirco magnam hominum partem ab eo colendo, & invocando deterrere. quæ cuncta falſiſſima eſſe, cum ex priore ipſa reſponſione mea, tum ex iis, quæ hactenus poſtea diſputavi, unicuiq; perſpicuum eſſe poteſt. Quocirca, iis omiſſis, ad poſtremam hanc ad me pertinentem Volani ſcripti partem aliquid reſpondendum cenſui. Monueram ego fratrum nomine Volanum, non ut ab inſectanda ſententia noſtra abſtineret; ſed ut poſthac in ſcriptis ſuis aliquantò modeſtior eſſe vellet; nec ita, ut facere inſtituerat, nos conviciis, ac contumeliis impetere, atq; onerare pergeret: idq; non quidem, ne hominibus ſimpliciter, ſed ne ſanæ mentis hominibus ſe inviſum tandem redderet, & (quod multò pluris fieri debet) Deo aliquando nimiæ ſuæ ſive iræ, ſive incogitantiæ juſtas pœnas daret. Quæ monitio utrùm fidelis & Chriſtiana fuerit, necne, aliis judicandum relinquo. Sed paruitne Volanus tam ſanctæ admonitioni? Nihil minùs. Quin immo in poſteriore hoc ſcripto ſuo nihil aliud magis egiſſe videtur, quàm ut noſtros homines, me verò potiſſimùm, probris, & maledictis proſcinderet ac calumniis premeret. Et me quidem vel privatim, vel aliis in communionem vocatis, ex neſcio quo prorepentem angulo ſcriptorem, novum Antichriſtum, cujus mentem intemperies quædam agitet, ſomniatorem,

impru-

imprudentem, impostorem, cujus operâ pestem orbi Christiano Satan moliatur, scripturas proterve lacerantem, easq; suspectas reddere, & homines simul ad quamvis impietatem abripere conantem, blasphemiam evomentē, nihil sobriæ mentis, immo nihil mentis habentem, insaniâ laborentem, Academicum, id est nihil certi in religione habentem, cui ludus jocusq; sit scriptura sacra, novum dialecticū novumq; ratiocinatorem, in formandis syllogismis pueriliter errantem, sensu communi me carere ostendentem, malitia quadam excæcatum, mentis meæ pravitatem declarātem, loca sacrarum litterarum scelerate corrumpentem, seu scelestè verba Christi depravantem, fraude in obterēda veritate, ac perditâ malitiâ præditum, frigidum ac jejunum calumniatorem, multa meo more jejunè & intempestivè nugantem, hominē perditum atque impudentem, stolidè nugacem, odiosè garrulum, virulento ac pertinaci in Christum Dei filium, ejusq; gloriam odio præditum, ingente mentis stupore oppreßum, theologastrum, spermologum, temulentis meis sensibus scripturas subservire cogentem, hominem ineptum, hostem scriptorum, a quibus dißentio, superbiâ excæcatum, prudentiæ deniq; opinione inflatum facit, ac nominat. His, inquam, & aliis ejusmodi nominibus, & criminationibus, ut supra, majore ex parte, visum est, me appellat, atque opprimere studet Volanus. Sed vivit Deus, qui, ut me has injurias ex animo Volano condonare novit, nec iis quidquam, nisi ipsius Volani caußâ dolere, aut commoveri;

moveri; sic quidquid in illis continetur, quod ad voluntatem meam quoquo modo referri possit, a veritate alienissimum esse perspicit. Cujus quidem rei vitam etiam, moresq́ meos iis, qui me noverint, fidem & facere, & facturos esse confido. Nec debuerat sanè Volanus de homine sibi ignoto tam turpia tam audacter scribere. Quòd si me noverit umquam, futurum spero, ut, si tamen erro, non malitiâ ullâ, sed solâ ignorantiâ me errare ipse confiteatur; nec fortasse indignum amicitiâ suâ judicet. Illud & Volanum, & cæteros omnes, qui ob sententiam de Iesu Christi essentia & persona, quam defendo, mihi seu noto, sive ignoto, sunt infensi, monitos velim, me, Deo adjutore, ab ea defendenda non solùm conviciis & calumniis istis, sed ne ipsius quidem mortis terrore deterritum iri; nisi priùs, eam falsam esse docear. Quod tamen nullo prorsus modo fieri posse, eamq́, ut verissimam, sic ad summi Dei, ipsiusq́ Christi gloriam amplificandam, hominibusq́ salutis æternæ viam magis magisq́ patefaciendam, vehementer pertinere, persuasissimum habeo.

Scribebantur hæc a me Anno 1583. Mense Septembre.

Finis Responsionis ad Responsionem Andr. Volani.

Index locorum Scripturæ Sacræ, quæ in hoc libello partim explicantur, partim illustrantur.

Errata.

pag:	lin:	pro	lege
20.	7.	*nt*	*ut.*
24.	9.	*Chrisium*	*Christum.*
79.	11.	*ohminum*	*hominum.*
126.	17.	*momeni*	*momenti.*
164.	16.	*antem*	*autem.*
226.	14.	*nee*	*nec.*

Reliqua benevolus lector emendabit.

